

Onze Taal. Jaargang 35

bron

Onze Taal. Jaargang 35. Genootschap Onze Taal, Den Haag 1966

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_taa014196601_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de [gebruiksvoorwaarden](#).

digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. The logo for 'OnzeTaal' (Our Language), consisting of the word 'OnzeTaal' in a bold, sans-serif font, with 'Onze' in blue and 'Taal' in white on a blue rectangular background.

[Nummer 1]

Drie uitzonderingen

Regel is dat bij ontlening aan het Frans, resp. het Latijn, van woorden uitgaande op *-ion*, resp. *-io*, *-ionis*, het Nederlands een niet-beklemtoonde uitgang *-ie* vertoont. Voorbeelden liggen voor het grijpen: evolutie, revolutie, prostitutie, pretentie, congregatie, successie, restauratie, aliënatie, abstractie, formatie, infiltratie, confrontatie. Dienovereenkomstig correspondeert met het Franse *union* het Nederlandse *unie*, en zou men hebben te verwachten, beantwoordend aan het Franse *réunion*, een Nederlandse *reünie*, met klemtoon op de tweede lettergreep. Algemeen in gebruik is echter, en ook door woordenboeken gehonoreerd, uitspraak met eindklemtoon: *reünie*. Ik laat in het midden of deze ontsporing haar oorzaak vindt in een foutieve voorstelling van het Franse model, dan wel in een niet zo zelden waarneembare tendentie om vreemde woorden aan te kleden met een vreemde beklemtoning, ook dan wanneer dat uitkomt op een conflict met wat het zou moeten wezen: *fiát*, *nihil*, een marathónloper (waarbij ik mij veroorloof niet te denken aan het Griekse accent), *Idíl* (Informatie Dienst Inzake Lectuur). Behalve het Latijnse *fiat* kan men ook de daarmee niet te maken hebbende naam van het bekende Italiaanse automerk op die manier horen uitspreken, met daarnaast als diminutief *fiátje*. Van Trijntje Fop (van wie anders?) is het volgende versje, dat zijn *pointe* ontleent aan het dooreenspelen van beide *fiat*'s, mét de klemtoon waar ze geen van tweeën recht op hebben:

Een specht afkomstig uit Rhijnauwen
wou met een lelijk eendje trouwen.
Het eendje vond dit huwelijk
reeds daarom zo afschuwelijk,
omdat de vader van die specht
er zijn Fiat aan had gehecht.

Van een zeker palstaander die weigerde naast de *únie* van Utrecht een *reünie* van zijn oude school te erkennen, wordt verteld dat hij een zoon had die door zijn aanstaande schoonmama erop geattendeerd werd, dat hij niet *reünie* behoorde te zeggen, maar *reünie*; het was immers Frans. Toen de jongeman de vrijheid nam dit recht te zetten door te wijzen op het Franse *réunion*, volgde er een weerwoord dat in elk geval van menskundig, en langs die omweg misschien toch ook nog van taalkundig inzicht blijkt gaf: ‘Je vader mag dat zeggen, want van hem denken de mensen: hij weet het. Maar jij mag het niet zeggen, want van jou denken de mensen: hij weet het niet’. En dat was dan dat.

Een tweede uitzondering op de regel is *rebellie*, Frans *rébellion*. Men hoort dat tenminste altijd als *rebellie* uitspreken. Altijd? Een vrouw van gezag, Annie Salomons, heb ik in een van haar radiocauserieën *rebellie* horen zeggen. Dat geeft een burger toch weer een steuntje in de flank, als hij neiging voelt te rebelleren tegen het gezag van woordenboeken, die ook hier de vlag hebben gestreken.

Dit laatste is niet het geval bij de derde uitzondering: *dementie*. Hier geldt, meen ik te weten, in kringen van mensen die er uit hoofde van hun vak mee te maken

hebben, klemtoon op *-ie*. Ditmaal weigeren de woordenboeken steun, en kan een mens dus met meer vertrouwen pleiten. Ware dementie herkomstig van een Frans *démence*, dan zou de regel gelden die van kracht is voor woorden die daar, in het Frans, op *-ie* uitgaan: democratie, filosofie, theologie, filologie, suprematie. Maar zo is het niet. Het Frans heeft *démence*, en zo hoort ons woord in de klasse van de woorden op *-ence*, Nederlands *-entie*: residentie, prudentie, presentie, absentie, clementie, resistentie. Bijgevolg: deméntie.

Wie of wat zal het hier winnen? De regel? Of de uitzondering, een ingeslopen manier, die het nog niet tot woordenboekstatus heeft weten te brengen?

L.C. Michels

De stattende Randstedeling

Is het werkwoord voor ‘de stad ingaan om boodschappen te doen’ *statten* of *stadten*?
Is het *Randsstadter* of *Randstatter*?

Het is afgeleid van ‘stad’. De d van de spelling wordt als t gerealiseerd (in werkelijkheid is de zaak andersom). Het achtervoegsel om een werkwoord te maken is -en: fietsen, filmen, tafelen, duimen, schellen enz. Laten we eens de mogelijkheden nagaan: 1. *staden*: onmogelijk, zou de klank van ‘paden’ weergeven. 2. *stadden*: onmogelijk, verhindert wel de aa-klank maar de gebruikelijke verdubbeling (als in *schel-schellen*) geeft hier een d-klank als in ‘padden’. 3. *stadten*: mogelijk: grondwoord blijft in klank en spelling behouden, een ongebruikelijk middel om de d als t-klank te noteren wordt toegepast. 4. *statten*: mogelijk: grondwoord blijft wel niet behouden, klank wordt echter juist weergegeven. Wij moeten kiezen tussen 3 en 4. Laten wij aannemen, dat dit ‘statten’ een volledig werkwoord is, dus geheel vervoegd kan worden, dan zou 3 opleveren: (ik) *stadt* - *stadtte* (of *stadte*) - *gestadt* en 4: (ik) *stat* - *statte* - *gestat*. De dt-verbindingen in 3 zijn niet fraai: men krijgt een ongewone dt. in de 1e pers. enkv. en in het volt. deelw. en een lastige combinatie in de verleden tijd. Zullen we het dan maar op ‘statten’ houden?

De hele redenering kan achterwege blijven: Van Dale, achtste druk, blz. 1912, geeft *statten*.

Voor de inwoner van de Randstad lijkt ons noch *Randstadter* noch *Randstatter* aanbevelenswaardig. De *dt* is vreemd, de uitgang -ter is onnederlands, de *tt* tast het grondwoord *Randstad* aan. *Randstedeling* is de oplossing.

Durven

Bij het gebruik van dit werkwoord kunnen een drietal merkwaardigheden vastgesteld worden. Ze zijn verklaarbaar als men de tot in de ‘oergermaanse’ tijden teruggaande geschiedenis van het woord kent. Betekenissen en vormen zijn ‘door elkaar’ gelopen; bepaalde werkwoordsvormen zijn gedeeltelijk samengevallen, zodat twee verschillende werkwoorden tot één ‘versmolten’ zijn. Wij zullen u met die historie niet vermoeien. Voor het moderne gebruik denke men aan het volgende.

1. Het werkwoord kan ondergebracht worden in de groep waartoe *kunnen* en *moeten* behoren. Daarbij wordt de daaropvolgende onbepaalde wijs gebruikt zonder *te*. Dus zoals: ik kan het doen, ik mocht het doen, óók *ik durf het doen*. Het valt evenwel niet te ontkennen dat bij *durven* ook veelvuldig *te* voorkomt, een verschijnsel dat door analogie en door de bijzondere historie van het woord verklaarbaar is. Het beroemdste voorbeeld is vermoedelijk de spreuk van D. Witte: Mens, durf *te* leven! Nu heeft in zoverre deze ene befaamde regel weinig bewijskracht, daar hij een gebiedende wijs inhoudt; bij *moeten*, *kunnen*, *zullen*, *mogen* is een gebiedende wijs niet gemakkelijk denkbaar. (Uitdrukkingen zonder *te* als: ga liggen, kom spelen, zijn weer andersoortig). Wij zien geen bezwaar tegen dit *te*: ‘ik durf het *te* doen’ doet niet onder voor ‘ik durf het doen’. Ieder moet zelf maar kiezen.

2. Zoals bij *moeten* en *kunnen*, is ook bij *durven* het deelwoord vóór een onbepaalde wijs ongebruikelijk, u zegt niet: ik heb het gemoeten doen, maar: ik heb het *moeten*

doen. Zo ook: ik heb het *durven* doen. Een lezer pleit voor een zin als ‘ik heb niet gedurfd dat te doen’, omdat naast ‘ik heb het proberen te doen’ ook ‘ik heb geprobeerd dat te doen’ voorkomt. (Let eens op de plaats van *het* en *dat!*) Wij verkeren, eerlijk gezegd, in twijfel; een zin als ‘ik heb het niet gedurfd te doen’ lijkt ons zeker verkeerd. Of gaan wij te ver?

3. Als verledentijdsvorm van durven komen voor *durfde* en *dorst*. *Dorst* is een heel oude vorm van dorsen (= durven) en dorven (= nodig hebben, vergelijk het Duits *dürfen* waarvan de vertaling met durven in ieders schooltijd met rode strepen bestraft is). Het valt niet te ontkennen dat het hedendaagse gebruik van *dorst* voor sommigen een wat dialectische bijklank heeft. Ten onrechte, wij achten het goed Nederlands; het is evenwel niet uitgesloten dat het ten gevolge van die vrees voor dialectische bijklank op den duur zal verdwijnen. Wij hebben eens het verwijt gehoord dat *dorst* wel Hollands, maar géén Nederlands is; het zou met name in Brabant en Limburg onbekend zijn en voor typisch bovenmoerdijks versleten worden. We weten niet of deze Brabants-Limburgse constatering, wat het hedendaagse gebruik betreft, op waargenomen feiten of op vooroordeel berust. Vast staat dat in de middeleeuwse letterkunde de verleden tijd *dorst* een allergewoonste vorm is. Nu is onze letterkunde uit die periode voor het grootste deel Zuidnederlands van oorsprong: Vlaams, Brabants, Limburgs. Het zuiden heeft dus in elk geval *dorst* goed gekend en gebruikt.

Muf en modern

(M.W.) Een van mijn kinderen bereidt zich voor op het eindexamen van de middelbare school. Hij moest onlangs zijn ‘boekenlijst Nederlands’ inleveren en tot mijn grote ontsteltenis bemerkte ik dat hij (volgens opdracht van de leraar!) voor ongeveer driekwart aan stokoude boeken heeft: Maerlant, Huygens, Vondel, Betje Wolff (de naam is al muf). Bent u het met mij eens, dat dit onverantwoord is? Onze kinderen leven in een moderne tijd en moeten modern Nederlands spreken.

(Red.) Wij zijn allerm minst bevoegd om een oordeel uit te spreken over de didactiek van het letterkunde-onderwijs. We kunnen ons voorstellen dat de leraren zullen zeggen: ‘Laat dat maar aan ons over!’ Toch een tweetal opmerkingen.

1. Wij zien in het geheel niet in waarom men - om een goede taalvaardigheid te verkrijgen - zijn lectuur zou moeten beperken tot ‘modern Nederlands’. Wanneer begint modern Nederlands overigens modern te zijn? In 1900, 1945, 1955?

Genieën daargelaten, goed schrijven leert men niet als men nooit degelijke oefening in receptief taalgebruik (in dit geval: lezen) heeft gehad. Aandachtige bestudering van een paar bladzijden uit Hoofts Historiën, een treurspel van Vondel, ook van een nog vroeger werk uit de taalgeschiedenis, bijvoorbeeld een strofisch gedicht van Van Maerlant, heeft als oefening in receptief taalgebruik een zeer grote waarde.

2. De culturele betekenis van het letterkunde-onderwijs is hier wel niet in het geding gebracht, maar moet toch ook beschouwd worden, wil men tot een goed oordeel over de befaamde ‘boekenlijst’ komen. Mogen we het wat dramatisch uitdrukken? Welnu, globaal genomen volgt het grootste deel van degenen die in de volgende generatie tot de ‘leidende’ stand van ons land zullen behoren, het middelbaar onderwijs. Dáár hebben ze de gelegenheid om ten minste gedurende één periode in hun leven zich min of meer intensief met de Nederlandse cultuurgeschiedenis bezig te houden. Dat dit soms op wat schoolse wijze zal moeten gaan (huiswerk, proefwerk, boekenlijst), is - dunkt ons - geen groot bezwaar: een school is nu eenmaal een school. Er zijn overigens heus leraren Nederlands die op niet-schoolse, geestdriftige wijze hun leerlingen vertrouwd kunnen maken met ‘stokoude boeken’. Doe niet mee met flauwe, onbenullige grapjes waartoe de voornaam van Betje Wolff en Aagje Deken u zou kunnen verleiden. Wie de moeite neemt, wat bladzijden van hun werk te lezen en zich een beetje in te leven in de tijd waarin zij geleefd hebben, zal spoedig merken dat zij behoren tot de vaardigste schrijfsters uit onze letterkunde.

Taal en volkskarakter

Het artikel in december 1965 heeft, zoals wij het verwacht hadden, nogal wat reacties gekregen. Bijval, maar ook tegenstand. Iemand wijst op de inaugurele rede van prof. Prins in Leiden (Geest en vorm, de Engelse volksaard weerspiegeld in de taal, 1950) en meent dat er toch ook taalonderzoekers zijn die wèl in de verbinding taal-volkskarakter geloven. Wij hebben trouwens niet het tegendeel daarvan beweerd.

Prins zegt o.a. (blz. 7): ‘Het zou toch wel zeer verwonderlijk zijn als er geen enkel verband bestond tussen de taal en de volksaard, terwijl deze laatste zich in muziek, schilderkunst, bouwkunst, godsdienst, wijsbegeerte, letterkunde en recht, kortom op alle gebieden van de menselijke geest duidelijk manifesteert, ja, deze gebieden zelf tot de bronnen behoren waaruit wij ons mede een synthetisch beeld van de volksaard kunnen construeren.’ Het kan ons niet overtuigen: er zijn doorslaggevende bewijzen nodig en geen veronderstellingen.

Zet men voorbeelden naast elkaar, dan komt men telkens weer tot andere conclusies. Bijvoorbeeld: Prins legt verband (blz. 16) tussen het ontbreken van de verkleinwoorden in het Engels en ‘het onderdrukken van het gevoelselement’ van de Engelsen. Het is mogelijk: een prettig dagje, een lekker weertje vindt men niet in het Engels. Maar het zou o.i. wel roekeloos zijn, op grond van de verkleinwoorden in onze taal te beweren dat de Nederlander *niet* zijn gevoelens onderdrukt.

Een ander juicht Huizinga's vondst (een *schoon* boordje en een *schoon* landschap) toe en schrijft: ‘Dit is een voorbeeld waarnaar ik lang gezocht heb: het is voor mij een bewijs te meer dat de Nederlanders schoonheid in overeenstemming brengen met nut. Zij vinden alleen maar mooi, waar ze profijt van kunnen trekken.’ Mogelijk. Wij hebben daarover geen oordeel. Wel moeten we denken aan de generaliserende

(en belegen) anecdote over de Nederlander die bij het aanhoren van een virtuose zangeres zijn innige bewondering aldus uitte: ‘Wat zal ze er wel mee verdiend hebben...!’ Met dit soort verhaaltjes wordt meer kwaad gesticht dan goed gedaan.

Wie *schoon* boordje en *schoon* landschap een bewijs vindt, nodigen wij uit zijn denkkraft te besteden aan de Nederlandse merkwaardigheid, een mooi meisje *een knap meisje* te noemen en een intelligent meisje *een knap meisje* te noemen (dat je ook nog kunt zeggen: ze is knap vervelend, laten we maar buiten beschouwing). Is er verband tussen de Nederlandse opvatting van de erotiek en de Nederlandse blik op iemands verstandelijke begaafdheid? Degene die wat van Russisch weet, richt zijn aandacht op het feit dat in die taal ‘krasnij’ rood betekent en dat daar een mooi meisje een ‘krasnaja djewitsa’ (een rood meisje) is. Misschien heeft dit met politiek te maken.

Er is over het onderhavige onderwerp vrij veel literatuur. Prof. Stutterheim heeft erover gesproken in zijn rede over het Nederlands tijdens een conferentie van de Stichting Lodewijk de Raet (Brussel, 14 november 1964). Wij sluiten voorlopig de discussie af met een citaat uit een rede die dr. E. Kruisinga meer dan een halve eeuw geleden heeft gehouden (Taal en maatschappij, Utrecht, 1909, blz. 20): ‘Het kan dus niet verwonderen dat pogingen om de taal als kenbron van een volk te behandelen weinig bevredigend zijn. De resultaten zijn of te algemeen om waarde te hebben, of geheel onzeker. Zo maakt de grote woordenschat van het hedendaagse Engels het mogelijk allerlei gedachtenschakeringen uit te drukken. En het is niet onaannemelijk dat die mogelijkheid terugwerkt op de nauwkeurigheid van het denken van de Engelsen. Maar wie waagt het dat als feit aan te nemen, of wie kan het bewijzen?’

Afbreken

Een van de vervelendste dingen, die we ons nog kunnen herinneren van het gedril voor het toelatingsexamen middelbare school, is de oefening in afbreken. Niet ar-tsen, maar art-sen; vla-tje en jon-gen. Het drietal *dolaard*, *grijnzaard* en *veinzaard* staat in steen gehouwen in ons geheugen. Het is grijs-aard, gelijk bloodaard, maar bij het eeuwige drietal is het *do-laard*, *grijn-zaard* en *vein-zaard* (niet een regel uitgedacht om twaalfjarigen te plagen, het kan nu eenmaal niet anders).

Jammer is het dat het in niemands leven zal voorkomen dat hij in een nette brief zijn medemens moet uitmaken voor een bloodaard en een veinzaard en blood, vein net

op de ene en aard, zaard net op de andere regel geschreven moeten worden. Je kunt nu wel zeggen: breek niet af als je niet zeker weet hoe, maar daar is de juffrouw achter de schrijfmachine en vooral de man achter de zetmachine niet mee geholpen.

Het gaat nu niet om a-pril, roy-aal en exa-men (bekende valkuilen) maar om minister en ministerie. Het zijn van huis uit Latijnse woorden en daarmee (ook met Griekse) zijn inderdaad enige afbreekmoeilijkheden constateerbaar.

De klassiek gevormde niet bijvoorbeeld in 'respect' het voorvoegsel 're' en een stuk van het werkwoord 'specere'. Breekt hij op grond van dit inzicht af respect, dan komt hij in strijd met de uitspraak 'res', met de e van mes. In 'bioscoop' ziet men 'bio(s)' en 'skopein'; men zou dus afbreken bio-scoop, maar de uitspraak 'bios', met de o van bos, leidt tot bios-coop. De Woordenlijst zegt ongeveer het volgende hierover. Een alleszins bevredigende regel is niet te geven. Enige vrijheid moet blijven. Het verdient aanbeveling, ten minste in woorden die ook voor niet klassiek geschoolden als samenstellingen doorzichtig zijn of doorzichtig te maken zijn, de Ned. regel, dat scheiding tussen de delen van de samenstelling of afleiding moet plaats hebben, toe te passen. Bijvoorbeeld woorden met ab, ad, in, im, sub, trans, anti, con, contra, dis. Dus ab-rupt, in-attent, trans-actie. De woorden met kata, meta, mono, para komen bij het afbreken overeen met Nederlandse woorden. Indien echter kata enz., om welke reden dan ook, de klinker van de tweede lettergreep verliezen, waardoor de samenstelling moeilijk te doorzien is, wordt deze als enkelvoudig woord behandeld: ca-tegorie, mo-narchie, pa-rallel.

In gevallen waarin deze aanwijzingen niet voorzien, behandel men de bastaardwoorden volgens de Nederlandse regels, dus:

1. één tussenmedeklinker naar het volgende deel: paro-die;
2. twee tussenmedeklinkers worden gescheiden: amnes-tie, mi-nis-ter;
3. van meer dan twee tussenmedeklinkers gaan er zoveel naar het volgende deel als er aan het begin van een Nederlands woord kunnen voorkomen: ob-scuur.

Men is gewend aan de mi-nis-ter (tweede i als pit) en twijfelt bij 'ministerie', daar in dit woord de tweede i meestal als de ie van piet wordt gehoord. Laten wij echter aan regel 2 denken, in het belang van de eenheid tussen 'mi-nis-ter' en zijn 'mi-nis-te-rie'.

De Vlaamse A.B.N.-week 1966

Jaarlijks organiseert onze zustervereniging in België, de V.B.O., een Week van het Algemeen Beschaafd Nederlands. Dit jaar wordt deze week geopend in *Ronse*, een stad ten zuiden van Gent, in de provincie Oost-Vlaanderen, bij de Nederlands-Franse taalgrens gelegen. De datum is 5 februari 1966. In de ochtendzitting begin 10.15 uur, spreekt mr. W. de Clerck over taal en bedrijfsleven, en minister Fayat over het Nederlands in de Benelux; 's middags is er een voordracht van oudminister Van Elslande en spreekt prof. Heeroma over de volwaardigheid van de Nederlandse taal.

De A.B.N.-week wordt met een inleiding en een forumgesprek gesloten in de Muziek- en Tekenacademie in Lier; datum: 12 februari 1966, om 15.15 uur.

Wij hopen dat deze keer vele belangstellenden uit de kring van Onze Taal aanwezig zullen zijn.

Van het bestuur

Tijdens de jongste ledenvergadering in oktober 1965 heeft de heer H.H.J. van de Pol de wens te kennen gegeven, af te treden bij het begin van het jaar 1966. Sinds 1937 heeft zijn naam in de kop van ons blad gestaan. We kunnen maar één ding zeggen: *we zullen hem echt missen*. De heer Van de Pol was werkelijk één stuk geestdrift en gezonde impulsiviteit. *Hij* is het aan wie het idee van de taalcongressen te danken is. Vooral bij het eerste congres (toen alles voor ons nog zo onwennig was...) heeft hij, toentertijd president-directeur van het A.N.P., voor het contact met de pers gezorgd. Hij heeft indertijd aan het bureau van O.T. onderdak aangeboden in het gebouw van het A.N.P. Gelukkig blijft hij nog als adviseur voor de uitgave van ons blad met O.T. verbonden.

Bij acclamatie zijn tijdens dezelfde ledenvergadering tot bestuursleden gekozen de heren W.A.H.C. Boellaard, directeur van de Olveh, mr. J. Jolles, president-directeur van het A.N.P. en mr. A. Stempels, hoofdredacteur van de N.R.C. Het bestuur is hun voor hun bereidwilligheid, aan Onze Taal mede leiding te komen geven, uitermate dankbaar en hoopt van harte, van hun inzicht in zoveel gebieden van ‘openbaar taalgebruik’ lang te mogen profiteren.

In memoriam prof. dr. N.A. Donkersloot

Het overlijden van professor Donkersloot heeft ons diep geschokt. Zij die hem in de zomer en het najaar van het afgelopen jaar ontmoet hebben, zullen in zijn gelaat reeds het naderende einde hebben gezien. Prof. Donkersloot heeft gewerkt, totdat hij eenvoudig niet meer kòn.

Hij was met Onze Taal verbonden sinds 1936. Wij hadden vele malen het voorrecht, met deze zo buitengewoon innemende, scherpzinnige en dichterlijke hoogleraar van gedachte te wisselen. Altijd was hij benieuwd naar de resultaten van ons genootschap, altijd stond hij klaar: zijn raad was meer menskundig dan taalkundig, het leek soms wel of hij in zijn diepe bescheidenheid liever wilde zwijgen dan een uitspraak doen. ‘De taal is een groot geheim,’ zei hij eens.

Voor Onze Taal is hij één keer in de openbaarheid getreden: tijdens het vorige congres heeft hij een lezing gehouden over het woord in de poëzie. Niemand die deze rede gehoord heeft, zal ooit zijn fijnzinnige betoogtrant en zijn dichterlijke voordracht kunnen vergeten. Wij zullen prof. Donkersloot dankbaar blijven voor alles wat hij voor ons betekend heeft.

[Nummer 2]

Wonen en heten

Wie schrijft, houde er rekening mee dat er altijd lezers zijn, die verder (en veel beter) denken dan hij zelf gedaan heeft. *Randstedeling*, hadden we in het vorige nummer gezegd is de oplossing voor ‘inwoner van de Randstad’. Het heeft niet lang geduurd of de vraag kwam, die *de* oplossing zwak maakt: alles goed en wel, hoe noemt u de toekomstige inwoners van *Lelystad*: Lelystedelingen? ‘Bestuurstechnisch’ gezien zijn de begrippen niet gelijk: Randstad is een niet-officieel woord, komt niet in wettelijke teksten of atlassen voor, Lelystad is (of wordt) een officiële naam van een gemeente. Maar daarmee is de moeilijkheid niet uit de wereld.

Vragen naar de naam van de inwoners van een bepaalde streek of gemeente komen geregeld bij ons binnen. Ze kosten ons hoofdbrekens. Niet zelden weten we geen zeker antwoord en moeten we de vrager uitnodigen, zelf een onderzoek ter plaatse in te stellen en dan maar uit te gaan van het beginsel ‘de meeste stemmen gelden’.

Evenwel,¹⁾ de meeste stemmen helpen ook niet altijd. Een jaar of tien geleden werd ons een beslissing gevraagd over *Delfter*, *Delftenaar*, *Delvenaar* door enige inwoners van die stad zelf. Zij meenden: Delfter is taalkundig de enig juiste vorm (vgl. Urker, Haarlemmer), Delftenaar is het woord van ‘de in Delft wonende’, Delvenaar betekent ‘de in Delft geborene’. Wij konden geen andere zekerheid geven dan het antwoord, dat Delfter niet de *enig* juiste vorm is (afgezien nog van de omstandigheid dat ‘taalkundig’ alleen iets *is* of *niet is*) en dat het onderscheid tussen ‘in D. wonend’ en ‘in D. geboren’ ons - wat de taalvorm betreft - kunstmatig leek: in de woorden *zelf* is geen enkele aanwijzing dienaangaande te vinden.

De éénlettergrepige plaatsnamen hebben ons al meer geplaagd. Hoe heet een inwoner van *Baarn*, *Cuyk*, *Goor* of *Sluis*? Meestal staat bij zo'n vraag: hoe heet hij *officieel*? Nu lijkt ons het laatste ernaast: officieel, d.w.z. ambtelijk, zullen de inwoners van X wel altijd ‘de inwoners van de gemeente X’ heten. De Hagenaars zijn ‘inwoners van de gemeente 's-Gravenhage’.

Een verwijzing naar de bijvoeglijke naamwoorden op *-er* helpt niet altijd. Dat er *Weesper* moppen bestaan en *Urker* vissers en een *Moker* Hei, wil nog niet zeggen dat er Weespers en Urkers en Mokers zijn. De uitgang voor de bijvoeglijke naamwoorden is *-s(e)* of *-er*. *Se* is de gewone uitgang: Haarlemse huizen; *er* komt meestal in vaste verbinden voor: Haarlemmer Hout. De plaatsnamen op een klinker zijn niet frequent: we leven niet in Italië. Maar er zijn er nog genoeg om een ombudsman een onrustige nacht te bezorgen: Breda, Venlo, Anna-Paulowna. Is het (wat men zou verwachten) *Bredaër* of *Bredaënaar* of *Bredanaar*? Gouda heeft met zijn *Gouwenaar* geen zorgen; dat heeft trouwens in tegenstelling met Breda de klemtoon op de eerste lettergreep. Anna-Paulowna ‘zal wel’ Paulownaër zijn, als er ten minste iemand is die werkelijk de behoefte aan een woord voor ‘inwoner van A.P.’ voelt. Bij de vrij talrijke woorden op *-lo* (Almelo, Mierlo, Hengelo) zijn we evenmin zeker. *Venloër* ligt voor de hand, maar misschien is *Venloënaar*, *Venlonaar*

1) We hebben eens het verwijt gehad dat ‘Evenwel, enz.’ een anglicisme zou zijn. Dat lijkt ons te ver gaan.

ook gebruikelijk. Men moet er rekening mee houden dat in het plaatselijke dialect een andere vorm gebruikelijk is, maar dat helpt ons niet steeds bij de vraag wat de naam in de algemene Nederlandse voertaal moet (of zal) zijn²⁾. De namen op een ‘stomme e’, Epe, Zwolle,

- 2) Vergelijk de Groningse vormen Noorderbroekster enz. Met *-ster* is inwoner bedoeld, dus *niet alleen* vrouwelijke inwoner. Dit regionale gebruik zou men o.i. in de algemene taal moeten toelaten, waar het die streek betreft.

Grave, Rolde, zijn weer een klasse apart. *Enschede* heeft een slot-ee. (Zijn er meer namen met zo'n slotklank?) *Enschedeër* / of *Enschedeënaar*?

De meest produktieve uitgang om mannelijke persoonsnamen te maken is *-aar* of *-er*. Hij stamt uit het Latijns en heeft de oude uitgang *-e* geheel verdrongen. (In *de erven* 'erfgenamen' zit nog het oude woord *erve* 'erfgenaam'). Het bekendste voorbeeld is wel 'molinaris' dat in onze taal overgenomen is als 'molenaar'. In sommige gevallen is door analogie de uitgang uitgebreid tot *-naar* of *-laar*: *kluizenaar*, *schuldenaar*, *bultenaar*, *ambtenaar*. Soms is een oorspronkelijke *r* door *n* vervangen om redenen van welluidendheid: moorderaar werd moordenaar, Deventeraar werd Deventenaar. Heet een inwoner van Den Helder een Heldenaar? De uitgang(en)aar in *Leidenaar*, *Keulenaar* staat ook in *Parijzenaar* enz.

Van Haeringen³⁾, grootmeester in taalwaarneming en taalbeschrijving, heeft het verschil in optreden van *-aar* en *-er* als volgt in een regel gevangen. De uitgang is *-aar* na *n*, *l* en *r* als een lettergreep zónder klemtoon voorafgaat; in andere gevallen komt *-er*, behalve in *leraar*, *minnaar*, (over)winnaar, dienaar en zondaar. Een overgangsklank *d* bij *-er* vindt men als een *r* voorafgaat: ruimtevaarder, gezagvoerder, huurder. Na de *n* en de *l* is die overgangsklank niet bij alle woorden gebleven: ziender werd weer ziener. Over zijn nog woorden als: tuinder, buitenstaander; vergelijk daarmee renner, kenner. Zo zou een inwoner van De Lier en van Sleen een Lierder en een Sleender kunnen zijn; of het zo is, weten we niet.

De door Van Haeringen geformuleerde regel is ook van toepassing bij de inwonernamen. *Nijmegen* gaat uit op *n*, vóór *n* staat een lettergreep zonder klemtoon, dus: *Nijmegenaar*. Pas echter op voor dat *dus!* De regel constateert, maar schrijft niet één van beide voor... Met andere woorden: *Nijmeger* is eveneens mogelijk; *Nijmekaar* echter niet; het hangt er maar van af wáár de uitgang achter komt: *-aar* achter Nijmegen, *-er* achter Nijmeeg. De keuze tussen de twee is het moeilijke punt, ten minste voor iemand die het gebruik ter plaatse niet kent. *Utrechter* is mogelijk, maar ook *Utrechenaar*. In het eerste normaal: woord + er, in het tweede even normaal: woord + enaar. Zo ook *Delfter* en *Delftenaar*. Men kan alleen constateren dat een bepaalde vorm niet of bijna niet gebruikelijk is: *Delfter* is onbekend, *Delftenaar* is het gewone woord.

Bredanaar is een vreemd geval: de klemtoon valt op de *a*. Van Haeringen meent dat *Bredanaar* alleen een schrijfvorm zou kunnen zijn, 'gemaakt omdat *Bredaër* en *Bredaënaar*, die regelmatig zijn, er gedrukt of geschreven, wat zonderling uitzagen.'

Terug naar Lelystad. Het woord 'stedeling' staat als 'bewoner van een stad' naast 'dorpeling' of 'dorpsbewoner'. Het hoort in de groep inwonernamen-bijplaatsnamen eigenlijk niet thuis. Zou men Randstedeling naast Randstad kunnen aanvaarden, bij Lelystad is dunkt ons stedeling onbruikbaar. Blijft over *-er* of *-enaar*. Blijft over een spellingprobleem: *Lelystatter*, *Lelystattenaar*. Hoe zou u het doen met betrekking tot de Brabantse gemeente Willemstad of de hoofdstad van Curaçao Willemstad of de hoofdstad van Aruba Oranjestad? Of liever: hoe is het daar? Neem de grote Bos-atlas op uw knieën en blader; u kunt, de regel toepassende, aan het werk slaan.

3) Haeringen, C.B. van: Aar of er. De Nieuwe Taalgids 44 (1951).

Willem

als je toch naar de keuken gaat, *neem* een stuk kaas uit het vuistje voor me *mee*. Aldus de tekst van een reeks advertenties die ons tot nog meer kaas willen verleiden. Nu zijn er mensen, die uit hun natuurlijk taalgevoel, verschil maken tussen *meebrengen* en *meenemen*. Brengen is ‘naar de plaats waar ik me bevind’ en nemen ‘naar de plaats waar ik heenga’. Tegen een zieke in een ziekenhuis zeg je bij een bezoek: ‘Ik heb wat druiven voor je *meegebracht*’. Maar daarvoor heb je thuis gezegd: ‘Ik zal wat druiven voor hem *meenemen*’. Het komt overeen met het verschil dat we in de Engelse les geleerd hebben: *to bring* en *to take*. Of dit in het gewone Engelse spraakgebruik werkelijk zo is, weten we niet. Een klein beetje achterdochtig mogen we wel zijn: er zijn meer dingen die er van dichtbij anders uitzien, dan je op een afstand geleerd hebt.

Zo al te eniger tijd in het verleden of ook nu nog in sommige streken van ons land dit verschil *meebrengen* (to bring) en *meenemen* (to take) bestaan mocht hebben of nog bestaat, erg streng voor het algemene Nederlands durven we te dien opzichte niet te zijn.

Er zijn wel typische dingen op te merken: ‘neem, als je straks weg gaat, even die brief voor me mee om op de post te doen’ en niet ‘breng’. ‘Breng die brief even voor me mee’, zeg je alleen als de brief naar de plaats moet waar je je bevindt. Maar in dat geval kun je óók ‘neem die brief even voor me mee’ zeggen. *Brengen* (zonder meer) betekent zo algemeen mogelijk ‘iets naar elders doen komen’. Je zult een gast ‘naar het station brengen’ en nooit ‘naar het station nemen’. Maar als we *brengen* en *nemen* als voorbeelden nemen, komt een andere zaak in het geding. In een zin als ‘Ik zal je wel *brengen*; ik moet toch nog met de auto weg en dan *neem* ik je meteen mee’ kan men brengen en nemen niet verwisselen.

De man in het ziekenhuis had ook bij het ziekbed kunnen zeggen: ‘Ik heb wat voor je meegenomen’. De tijdsvorm - ik heb meegenomen - drukt uit dat hij iets naar de plaats waarheen hij gegaan is, gedragen heeft: dat klopt met de take-bring-regel. Ingewikkelder nog: ‘Ik heb wat voor je meegebracht’ betekent ‘het resultaat van mijn meenemen is dat ik nu wat voor je heb’. Nu zegt hij tegen de zieke: ‘Weet je wat? Morgen *neem* ik bloemen voor je *mee*’. Of moet hij op die plaats zeggen: ‘Morgen *breng* ik bloemen voor je *mee*’? In het eerste geval verplaatst hij zich in de situatie waarin hij zich morgen thuis zal bevinden; in het tweede geval in de situatie waarin hij morgen aan het ziekbed is. Het ruikt een beetje naar ‘papieren regels’, zonder basis in de werkelijkheid.

U kunt nog wel tien zinnen maken met andere situaties. Nu eens zult u merken dat (mee)nemen en (mee)brengen gemakkelijk, dan weer dat ze moeilijk verwisselbaar zijn. Als u van nature de take-bring-regel niet feilloos toepast in het Nederlands, waag u dan niet aan debatten erover met anderen. De ervaring heeft ons geleerd dat je elkaar géén gelijk zult geven. Willem krijgt het bevel iets mee te nemen, wel vanuit zijn standpunt neemt hij mee. Nee, je moet het zien vanuit het standpunt van de spreker; kijk, dan moet je zeggen....

D.D.T.

Dat **D.D.T.** gif is voor elk insect
brengt vreugd aan die van ongediert' vergaan.
Maar **d**ichloor **d**iphenyl trichloor-aethaan
is niet iets dat bij allen geestdrift wekt.

De d, t, waarvoor ik wel aandacht vraag
is taalmateriaal, dus geen venijn,
en ieder spreker zal het duidelijk zijn:
wie het slecht hanteert, schept voor zichzelf een plaag.

De **d**, een plofklank (ofwel: occlusief),
klinkt **t** na **t** en **p**: 'Niet met **de** spaan,
maar **op de** vuist', terwijl de **d** blijft slaan
met volle kracht in 'Wat is **dan** uw grief?'

Toch handhaaft zij als **d** zich wondergoed
wanneer men langzaam 'tijd **der** tijden' zegt.
Meer rappe sprekers zijn aan **t** gehecht:
in 'met **de** trein' weerspiegelt die hun spoed.

Zo is het tempo van zeer groot belang,
alsook de stijl, die strenge wetten heeft.
Ziehier een richtlijn welke normen geeft:
verzorgde omgangstaal publiek in zwang.

De klemtoon speelt hier heel beslist een rol
waardoor de **t** tot **d** vervloeien gaat,
'het **d**agrumoer' zijn **d** luid horen laat
en sterke **t** leegloopt in plaats van vol.

Dat eind-**dt** één simpele **t**-klank wordt
staat uitgerekte in: 'Nel mij**dt** **Thomas**vaer'.
Wie anders spreekt of spelt, die handelt raar
en doet erkende taalpraktijk te kort.

Pedanterie vormt erg gemáákte taal:
natuurlijk spreken met een klare stem
klinkt aangenaam zolang het is **ad rem**,
maar slordigheid bederft dat allemaal.

In uitspraak wordt veel slappe **t** gezet
en tongslag onvoldoende doorgedrukt;
heel dikwijls raakt **d** eveneens mislukt,
zodat verslonzing goed verstaan belet.

Wij geven toe dat **d** en **t** veruit de makkelijkste medeklinkers zijn op spreek-, ofschoon vaak niet op schrijfterrein, want **dt** heeft bij spellers het verbruid.

D, t zijn, omgekeerd, ons echter lief in 'teder': eigenteelt comparatief, en zo, naast occlu-, tevens exclusief.

Drs. T. Noordermeer, O. Carm. (Oss).

Centimeter

Met de constatering: 'de lengte is 5 cm' bedoelen we: de lengte is 5 *maal* een andere lengte, die eerder centimeter (symbool: cm) genoemd is en die we voor de meting als eenheid kozen. In de algebra betekent 'a = bc': a is b *maal* c; bij afspraak schrijven - en zeggen - we het maalteken niet. Als we nu goed kijken, zien we dat de beide uitdrukkingen 'de lengte is 5 cm' en 'a = bc' geheel parallel lopen: in elk der gevallen *verbinden* we twee dingen (5 en cm; b en c) door *hetzelfde* - *verzwegen* - begrip 'maal', en krijgen door deze verbinding een nieuw ding, nl. de lengte resp. a. We kunnen derhalve 'cm' evenzeer een factor van de grootheid lengte noemen als b.v. c een factor van a is. Het Nederlandse normblad NEN 3069 doet dit ook en definieert: grootheid = getal × eenheid. In deze definitie ligt besloten dat we met grootheden en eenheden *algebraïsch kunnen rekenen*. Volgens deze huidige opvatting is dus: 'de oppervlakte is 4 cm × 5 cm = 20 cm²' *niet* fout, maar de enige juiste oplossing.

H. Bos (Eindhoven).

(Red.) Discussie (voorlopig) gesloten.

Pakket

is een bekend dicteewoord, ook al om zijn meervoud pakketten. Iedereen kent de betekenis ervan. Iedereen die veel kranten leest, zal het gaan kennen in zijn nieuwe betekenis of liever zijn nieuwe gebruiksmogelijkheid: een pakket maatregelen, een pakket eisen. Ook wel: *maatregelenpakket*, *eisenpakket*, *normenpakket*. □ Een *revelaarskind* is het kind van de revelaar. Deze is de eerste nabouw van Russisch tonzaad; *revelaarskind* is de tweede nabouw. □ Waarom *gewenst* een germanisme zou moeten zijn, weten we niet. Het is gewoon een deelwoord dat als bijv. naamwoord gebruikt wordt. De betekenis ervan is *wenselijk* en de betekenis van wenselijk is *gewenst*. Er zijn bepaalde vaste verbindingen: bij gelukwensen kan men, de hand schuddende, eraan toevoegen: en al wat wenselijk is! Een woord *gewenstheid* kennen we niet, wel *wenselijkheid*. □ *Aanbidden* (klemtoon op bid) heeft twee mogelijkheden: bad aan - aangebeden, aanbad - aanbeden. Zou het iets zuiligs zijn? In het W.N.T. van 1882 wordt Bilderdijk aangehaald die een climax ziet in 'k aanbad haar; neen, ik bad haar aan'. Van Dale kent voor de hartstochtelijk beminde persoon van het vrouwelijk geslacht *aangebedene*. □ Nog zoiets in 'het is hem wel *aan te horen* dat hij uit Zeeland komt' en 'het is wel *aan hem te horen* enz.' □ Maak aan buitenlanders het verschil duidelijk tussen ik *kòm* wel en ik kom *wèl*. □ Net als de arrestant die gearresteerd *wordt*, bestaat er een *analysant* in de psycho-analyse; nl. een persoon die geanalyseerd wordt. □ Vraag uit Vlaanderen. Er zijn 20 leerlingen in de klas. Nu

de laatste bepaling voorop: in de klas zijn (er?) 20 leerlingen. Ander voorbeeld: er zijn natuurlijk uitzonderingen nodig. Omdraaien: natuurlijk zijn (er?) uitzonderingen nodig. Bij staan: Er staat een glas op tafel. Op tafel

staat (*er* onmogelijk) een glas. □ *Gewoontegetrouw* lijkt ons ingeburgerd; der gewoonte getrouw staat wat mooier. □ *Kijkglasje* is een glaasje om door te kijken. Maar als het kijkglasje nu niet meer van glas, maar van een kunststof is. Wij zouden zeggen: kijkglasje laten. Net als de gulden die van zilver is. □ Kaartjes van een firma voor binnenlands gebruik gezien met *with compliments of*. Engels woordenboek niet nodig, maar het blijft gek. □ Mutatie is ‘verandering, wijziging’. Het schijnt in politierapporten voor te komen als ‘notitie’ d.w.z. een aantekening van een voorval die in het dagrapport komt. In andere vaktalen ook bekend? □ Volgens een Scheveninger is *vrijdom* een in het Schevenings heel gebruikelijk woord voor wat anderen privacy noemen. □ Van de prijsvraag voor *loodgieter* geen nieuws. In het radioprogramma ‘Weet ik veel’ is de vraag ook gesteld. Enige antwoorden: saniteur, gawalo (gas-water-lood), gootdealer, gawalist. De man die ‘komtnieter’ voorstelde, wil zijn naam verzwijgen. □ De uitdrukking ‘bij gerief (of: gerijf) leveren’ kennen we niet. Gerijf schijnt de oude Noordhollandse spelling te zijn. □ Zin uit een bekende krant: ‘Als de tekenen niet bedriegen zal het niet lang meer duren of met name in Zeeland zullen overal de kleine gemeenten zijn samengesmolten tot grotere districten, zij het dan dat deze in den regel, evenmin als in het geval Goeree-Overflakkee, niet de oppervlakte der vroegere eilanden en van Zeeuws-Vlaanderen zullen beslaan.’ Tussen deze drie keer niet schrijf je vanzelf evenmin. Is het evenals? Of niet? □ Een softener is een *weekmaker*. □ Een nieuw beroep is taste-maker; dat is smaakvormer. □ Het type *loepzuiver* hebben we al eens besproken. Loepzuiver is een woord uit de taal van de diamantbewerkers: zo zuiver dat je zelfs met een loep geen fouten kunt zien. □ In Rotterdam staat een *verzamelgebouw*; een idee voor de multi-use building. □ Er is *bossage* (reliefwerk, uitsteeksel aan een huis) en *bosschage* (groep bomen) *of bossage*. Wij hebben het nooit met een g (bos g aazje) horen uitspreken en zien de noodzaak van die g ook niet in. □ Een prijs voor: ‘Het toeval was een bezoek aan prof. B., de man met wiens zoon zij later zou trouwen, omdat hij de enige hoogleraar was die in A. het doctoraal examen afnam en er ook woonde.’ □ *Lapswans*. Zie Endepols: Diksenaar van 't Mestreechs: ‘flauwe, vervelende vent’, hangt samen met Rijnlands Lappschwanz. □ Met *naastenliefde* hebben we een fout gemaakt. Er zit niets meelijdends of neerbuigends in; het is een prachtig en duidelijk woord. □ *Ecto* in ectoparasieten, ectoplasma e.d. betekent buiten (tegenstelling: endo). Maak daar niet *hecto* van. Zoiets noem je hypercorrect. □ Nog eens dat revelaar: het is volgens Van Dale een soort vlaszaad. Iets voor kruiswoordraadsels.

Ganzeveer en kogelpen

is een ‘nieuwe klapper gedachten’ van de Vlaamse schrijver Johan Daisne (Uitgeverij Hasselt, Vlaamse Pockets 162). Hij heeft ons toegestaan, ‘alles over te nemen’ wat we wensen. Het is een kostelijk boekje. Hieronder volgt zijn beschouwing: *Moddertaal*.

Er is goddank vooruitgang in de (anti-) Vlaamse Beweging. U weet hoe de Fransschrijvende Vlaming Maurice Maeterlinck een halve eeuw geleden onze taal omschreef: *un jargon vaseux*. Anno 1962 is die moddertaal van een moedertaal al aan een enigszins beter epitheton toe. Franz Hellens, die ook Fransschrijvende Vlaming, noemt ze thans: *un limon fertilisant*. Dank u wel, heel vriendelijk. En dan voegt hij eraan toe: *ce limon a besoin d'un élément compensateur, d'un alliage; il*

s'est fait historiquement que cet élément est le français.... Voorts borduurt hij schoon letterkundig door over Schelde en Leie, onze Vlaamse wateren, qui ont tous deux leur source en France. Mijn antwoord zal bondig zijn:

1) Over het Nederlands (Vlaams is geen naam van een taal maar een geografisch begrip) past het Hellens te zwijgen, hij die zelf bekent, maar zonder een bloesje: mon flamand.... fort incorrect et bredouillant.

2) Wij, wier tweede moedertaal het Frans is, mogen iets luider spreken, en onder meer zeggen dat we blij en dankbaar zijn de Franse taal en cultuur, die heerlijk zijn, te kennen, zonder dat we ook ons beetje kennis van het Engels, Duits, Russisch, Spaans en Bantoe zouden willen prijsgeven.

3) Want zoals de Engelsen terecht zeggen: who only English knows, knows nothing. Inderdaad, door de kennis van andere talen kunnen we de onze veel beter leren kennen, waarden, en gebruiken.

4) Dank zij - de Vlaming is van *nature* of door de *kuren* van het *lot polyglot* (bewonder mijn binnenrijmen!) - dank zij die kennis van andere talen en dus van de onze, mogen we Franz Hellens verzekeren: het Nederlands moet voor geen andere taal onderdoen. Het is een verrukkullukke taal. De Fransman zegt oreiller, oreillon, auriculaire; daarin valt wel telkens duidelijk oreille = oor te herkennen, maar wat zeggen die uitgangen? Niets. Vergelijk met het Nederlands: oorkussen, oorontsteking (bof), pink (de vinger waarmee je even onwellevend in het Nederlands als in het Frans in je gehoorgang pulkt). Wij zeggen week, en dus weekblad; de Fransman semaine, maar hebdomadaire. Met andere woorden, je verstaat geen Frans zonder Frans, Latijn en Grieks; maar Nederlands spreekt voor zichzelf, zonder Gotisch of Oergermaans.

5) Ten slotte: te veel andere talen (waaraan de Vlaming soms het koeterwaalse van zijn Nederlands te wijten heeft) maakt van nothing soms wel een potding. Hellens kent een beetje Vloms, maar ik geloof dat Racine, Balzac en Pierre Benoit alleen Frans kenden. Het heeft hun niet belet schitterende Frans boeken te schrijven.

Conclusie: dierbare en zeer gewaardeerde Franz Hellens, schrijf je fraaie boeken gerust in het Frans, wij zullen ze wel verstaan, desnoods in vertaling, maar zwijg over het Nederlands, dat ook te bewonderen valt in steeds talrijker vertalingen. Een taal is geen modderbad. Onze taal en haar letteren zijn het ranke riet van Leie en Schelde. Als je naar slijk wilt zoeken, zul je dat hopelijk ook in de Seine vinden. Het zou anders wel een heel onmenselijke stroom zijn, très peu fertilisant!....

[Nummer 3]

Thema met variaties

Is het Nederlands een taal om te zingen? Anders gevraagd: is het Nederlands een muzikale taal?

De Nederlandse Gregoriusvereniging heeft, bij de viering van haar negentigste verjaardag, in het jubileumnummer van het Gregoriusblad¹⁾ de vraag gesteld en laten beantwoorden door ruim twintig deskundigen, waaronder dichters, musicologen, componisten en zangers.

Hier is het antwoord van Harry Prenen: ‘Een rare vraag eigenlijk! Wij lage-landers zijn van nature geen chauvinisten, en patriotten alleen als er gevaar dreigt, want anders zouden wij op het horen van die vraag al gaan steigeren en het thema unaniem maar één muzikaal antwoord geven: een fluitconcert!’ En een bladzijde verder over de bezwaren en de beroemde spreuk Frisia non cantat: ‘Om het maar dagelijks te zeggen: ik geloof er geen woord van. Het Nederlands is evenzeer een muzische taal als welke andere der grote muziek-en-zang-talen ook.’

Dat is dan duidelijk genoeg voor degenen die nog twijfel dienaangaande mochten koesteren. Van de andere éénentwintig antwoorden zijn er maar twee, misschien ten hoogste drie, negatief. Eerlijk gezegd, heeft de vraag ook ons verwonderd: in elke taal kun je iets zeggen (daar is een taal een taal voor) en in elke taal kun je zingen. Dat is een ontelbaar aantal malen door de ervaring vastgesteld feit. Talen zonder klinkers zijn ons onbekend; mochten ze bestaan, dan zou de componist van liederen in die talen wel eens voor een onmogelijke taak komen te staan.

Taalkundige argumenten die bewijzen dat het Nederlands ‘onzingbaar’ is, bestaan niet. Eén negatief oordeel zegt: ‘Onze taal wordt bovendien met de dag lelijker, ze slijt af. De vele spellingswijzigingen hebben m.i. een slechte invloed op de uitspraak’. Hier kunnen we niets anders dan een groot vraagteken bij zetten. Met ‘lelijk’ kun je niet argumenteren: waar de één van houdt, kan voor de ander een gruwel zijn. ‘Afslijten’ is in dit verband misleidende beeldspraak: het woord suggereert dat de mooie kanten van een taal verdwijnen. Dat spellingswijzigingen de uitspraak beïnvloeden, moet nog bewezen worden. Het is juist omgekeerd: de verandering in uitspraak kan een spellingswijziging tot gevolg hebben. Een bekend voorbeeld is sch in het oude *mensch*. Men is niet s gaan zeggen omdat er s stond, maar de spelling s is voorgeschreven, omdat al eeuwenlang geen sch gezegd werd.

Over musicologische argumenten vòòr of tegen de ‘zingbaarheid’ kunnen wij, eenvoudig uit onwetendheid, niets verstandigs zeggen. Wij hebben de indruk gekregen dat er geen ernstige argumenten-tegen bestaan. In elke taal zal wel iets ‘onmuzikaals’ te vinden zijn. Guillaume Landré: ‘Naar mijn persoonlijke mening is onze eigen taal uitstekend geschikt om te be-componeren, mits men met een aantal dingen rekening

1) Gregoriusblad, februari 1966, blz. 12-80.

houdt'. Maar, vervolgt hij, er zijn ook moeilijkheden met het Russisch, het Engels en het Frans: 'Als een Franse of Engelse componist zijn taal eigenlijk geweld aandoet, valt ons dit - en dat is omdat het om een vreemde taal gaat, niet te verwonderen - niet zo sterk op'.

Het thema van de Gregorius-deskundigen is: natuurlijk is het Nederlands geschikt voor de zangkunst; waarom zou het dat niet zijn? Zij spelen het met variaties: hier wat sterker, daar wat zwakker, nu eens geestig, dan weer ernstig.

In veel van die variaties herkent men gelijke trekken, gelijke wendingen. In het volgende noemen we er een paar.

1. Het gezongen muziekstuk is op zichzelf vaak al een probleem, om het even in welke taal de tekst staat. Er zijn moeilijkheden met klemtoon, met de kleur van klinkers, het ritme van de tekst, de versmaat. Tot op zekere hoogte is de tekst in de vocale kunst 'bijzaak' en hoeft ook niet 'verstaan' te worden. De tekst van menige opera bijvoorbeeld is - taalesthetisch gezien - een prul (maar in een vreemde taal merkt men niet zo licht het prullerige).

2. Gedichten zijn in de eerste plaats om gelezen te worden; zij zijn niet gemaakt voor de componist ter vervaardiging van een muziekstuk. Taalkunst en muziekkunst hebben ieder hun geheel eigen, volstrekt van elkaar onafhankelijke eisen.

3. Vertalingen van een vreemdtalige tekst zijn vrijwel altijd minder in kwaliteit; de oorspronkelijke muziek is gemaakt voor een bepaalde taal, het is heel moeilijk die muziek op de noot te volgen met een andere tekst in een andere taal.

4. De zingbaarheid van het Nederlands is noch een taalkundig, noch een muziekkundig vraagstuk; het betreft hier voornamelijk een psychologisch probleem, de Nederlander is aan het Nederlands in de vocale kunst onvoldoende gewend.

5. In onze nationale muziekgeschiedenis is een breuk van twee, drie eeuwen geweest. Toen ons land in de negentiende eeuw weer een muziekcultuur van betekenis begon te krijgen, moest het repertoire uit het buitenland komen en moesten de beoefenaars in den vreemde geschoold worden. 'Daarin,' zegt Leo Hanekroot, 'moet men zeker niet de laatste reden zien, waarom - bij onze algemene bereidheid tot opnemings - wij met de muziek ook de talen waarop zij vaak geschreven is, zonder bedenken aanvaard hebben.'

6. In ons onderwijs is een sterke veeltalige traditie. De beoefenaars van de muziekkunst en de minnaars daarvan verstaan Frans, Duits en Engels. Waarom zouden zij een Nederlandse tekst vragen? Daarbij komt nog dat de vreemde taal altijd min of meer omsluit, nooit zo direct de gevoelswaarden meegeeft die de bloedeigen moerstaal heeft. Drs. W. Croonen geeft het tekenende voorbeeld van Bach's cantate *Mein Herz schwimmt in Blut* 'die wij nooit in het Nederlands zouden kunnen vertalen, zonder er bij te lachen'.

7. Er is ook een praktische reden: ons taalgebied is niet zo groot. Een componist heeft met een Franse, Duitse of Engelse tekst nu eenmaal een groter afzetgebied.

En tenslotte een zware telkens terugkerende ondertoon: we lijden, wat onze taal en de muziek betreft, aan een nationaal minderwaardigheidscomplex.

De Vlamingen hebben daar gelukkig geen last van. Zij hebben een prikkel om zich te verweren. Zij zijn taalbewust. Voor hen moet een vraag als 'is het Nederlands zingbaar?' ongeveer klinken als: 'kun je in het Nederlands optellen en aftrekken?'

In deze kwestie heeft Onze Taal geen taak: de muziek is ons terrein van werken niet. Wel dachten wij er goed aan te doen, het beruchte bijgeloof over het Nederlands als zingtaal eens te signaleren. Wie de geschiedenis van onze letterkunde kent, weet dat er vanouds muziek voor het Nederlands gemaakt is en dat geen van onze

middeleeuwse en zeventiende-eeuwse dichters en componisten zich erover het hoofd heeft gebroken, of dat nu eigenlijk wel kon en mocht.

Een paar meningen van twintigste-eeuwers laten we met plezier nog hieronder volgen, ondanks het dreigende copyright ‘Niets van deze uitgave enz.’. Wie het bedoelde nummer echter zelf koopt, heeft zijn tientje goed besteed.

Bomans: ‘Het enige lied, dat het hier werkelijk doet, is het Nederlandse lied. De stugge, sterke, eikenhouten woorden van het “Bergen op Zoom, houdt U vroom, stut de Spaanse scharen” blijven volledig overeind staan, omdat ze gezongen worden in het idioom, waarin ze door de dichter ook zijn opgetekend.’

Marius Flothuis: ‘De veel voorkomende opvatting dat het Nederlands niet of minder geschikt zou zijn om te zingen, berust m.i. op een verkeerde traditie (ontstaan door de langdurige Duitse invloed in ons muziekleven) en op vooroordeel.’

Leo Hanekroot: ‘Het Nederlands klinkt niet als zangtaal in hoofdzaak om deze beide redenen: het mist te veel nuances in de klinkers en het wordt door zijn vlakke medeklinkers te weinig profilerend gevormd.’

Henkemans: ‘De eigen taal is direct, onthult ons meer dan ons lief is, confronteert ons te veel met onszelf. En hierin kan men dan de verklaring vinden van de specifiek-Nederlandse argwaan jegens de eigen taal: de argwaan jegens zichzelf.’

Huijbers: ‘Het werken op Nederlandse teksten, en vooral op proza, is voor mij langzamerhand een verrukkelijk avontuur geworden. De teksten moeten goed zijn naar inhoud, bouw en klank. Maar dan is ook zo goed als alles mogelijk.’

Landré: ‘Wij zijn, naar mijn mening, door de liederenrecitals met Duitse, Franse en Italiaanse teksten, door in de oorspronkelijke taal gezongen opera's enz. eenvoudig niet aan het Nederlands gewend en in onze jeugd heeft “Michieltjes jongenshart” dat zulk een “ondragelijke smart” leed het zijne ertoe bijgedragen om ons van onze eigen taal bij de muziek te vervreemden.’

Bertus van Lier: ‘Zolang wij gemakkelijker amour, Liebe, love zingen dan liefde, schort er meer iets aan onszelf dan aan de Nederlandse taal.’

Felix de Nobel: ‘Het Frans is bepaald moeilijk vanwege de zo karakteristieke klinkers.’

Jan Mul: ‘Nergens schijnt men zo gevoelig voor de Italiaanse taal als in Nederland. Toch is het vaak komisch, om zo'n opvoering in de oorspronkelijke taal in een Nederlands theater mee te maken: op vele momenten dat men elders in Europa in de lach schiet, omdat de tekst daartoe aanleiding geeft, zit men hier van het origineel te genieten, in stilte, omdat men er niets van snapt. Het is een beetje om te lachen.’

Harry Prenen: ‘In de Parijse Opera zag ik een voorstelling van Die Zauberflöte, in het Frans, wel te verstaan. La flûte enchantée. Daar stond een franse Pamino en zong de aria “Dies Bildnis ist bezaubernd schön!” in zijn eigen taal: “Quel charme est dans ce portrait”. Zing het maar na, het klopt. Maar mooi is anders. Toch zal geen mens daaruit concluderen dat het Frans geen zangtaal is. Probeer het nu eens in Holland met: “Hoe wondermooi is dit portret!” (tel maar na, het klopt) dan kijken de liefhebbers elkaar meewarig aan en denken: “zie je nu wel, het Nederlands haalt het niet.” Toch is mijn versie geen haar beter of slechter dan de Franse, maar hun conclusie staat niettemin als een paal boven water: dat het Nederlands geen zangtaal is. Dat hóór je toch! Bezaubernd schön of wondermooi; wat een verschil niet waar? - En het Frans? Dat natuurlijk wel. Quel charme! Daar kun je alles in zingen, want iedereen wéét toch dat die taal zo “muzikaal” is.’

Guus Hoekman: ‘Vermijdt de zanger tenslotte het huilerige portamento en ontwikkelt hij vooral zijn persoonlijkheid, voldoen allen verder aan de aan hen gestelde eisen, dan kan men *genieten* van onze taal en er trots op zijn. Dan zullen steeds méér zangers op hun programma een plaats inruimen voor liederen op Nederlandse tekst. Dan trekt een boeiende opera in het Nederlands meer publiek en dan spreekt onze taal van hart tot hart.’

Letterwoorden

Men kan een hekel hebben aan afkortingen, ze niet fraai vinden, ze zijn er, onze tijd heeft ze nodig. ‘Unesco’ is nu eenmaal gemakkelijker dan ‘United Nations Scientifical, Educational and Cultural Organisation’. Het is handiger met D.D.T. te werken dan met ‘dichloordiphenoxytrichlooraethaan’. Als de mogelijkheid van afkorting in de talen krachtens aard en bouw aanwezig is en dit spel met de letters eeuwenoud is, kan men zich er bezwaarlijk over opwinden, dat juist in onze tijd dit middel tot woordvorming zoveel wordt aangewend. Paul Zumthor heeft in 1951 in zijn ‘Abréviations Composées’ een uitgebreid onderzoek naar afkortingen ingesteld. Aan zijn verhandeling danken wij een beter inzicht in dit verschijnsel. Hij meent dat de neiging tot afkorten in de laatste tientallen jaren zich vooral uitgebreid heeft door Engelse en Russische invloed. Terwijl de Engelse taal voorbeelden gaf op het gebied van de economie, smeedde het Russisch talloze nieuwe woorden op politiek terrein, die later, wat vorming betreft, in andere landen werden nagevolgd. Het Engels ging meer te werk met de beginletters van de woorden, het Russisch daarentegen met gehele lettergrepen. Vooral in een taal met betrekkelijk lange woorden als het Russisch zocht men bij nieuwe begrippen naar korte klankeenheden, die een veelzijdig verschijnsel moesten aanduiden, bijv. kolchoz = k o l l e k t i w n o j e c h o z j a i s t w o (gemeenschappelijke boerderij), komsomol = k o m m o e n i s t i t s j e s k i j s o j o e z m o l o d j o z j i (communistische bond voor de jeugd).

Alle oude en nieuwe afkortingen zijn gemakkelijk in groepen onder te brengen. In hoofdzaak kan men drie types onderscheiden:

a. *gedeeltelijke afkortingen*: D-trein, Technicolor, Infraphil, D-Mark, een B-leerling. Men noemt deze afkortingen gedeeltelijk, omdat in elk van deze woorden een onafgekort bestanddeel aanwezig is.

b. *lettergreepwoorden*: Benelux, Caltex, Turmac. Er wordt een klankengroep gezocht, die als slagwoord, firmanaam e.d. inslaat en zo springt een eenheid naar voren, die in de taal vaak zeer origineel en bruikbaar is. Men vergelijke 'Caltex' met 'Standard Oil of California and Texas Oil'.

c. *letterwoorden*: A.N.P., N.C.R.V., N.R.C. Dit stelsel is wel het meest bekend. Bij veel gebruikte letterwoorden zijn de letters als het ware leeg, d.w.z. ze worden niet meer gevoeld als afkortingen, ze vormen een nieuw geheel in klank en betekenis. Wat zegt ons 'Burger' in H.B.S.? Of 'Radio Amateurs' in V.A.R.A.? De laatste woorden brengen ons op een eigenaardigheid. Bij de uitspraak van letterwoorden kan men te werk gaan op twee manieren, nl. 'ha-bee-es' en 'vara'. De eerste uitspraak vindt men bij medeklinkers. Toch zijn er merkwaardige uitzonderingen. Niemand laat K.R.O. horen als 'kro', of A.N.P. als 'anp', daarentegen zegt men voor U.N.O. meer 'uno' dan 'uu-en-oo'. R.A.F. is nooit 'raf' maar altijd 'er-aa-ef'. Evenals bij de lettergreepwoorden kiest men de volgens klank en ritme bruikbaarste uitspraak. De spelling van letterwoorden staat niet geheel vast. Naast een schrijfwijze als 'Avro' ziet men A.V.R.O. en ook AVRO. Men is geneigd in dergelijke vormingen codewoorden te zien, die als één woord zonder punten gespeld kunnen worden. Het komt ons voor, dat het internationale gebruik ten gevolge zal hebben, dat de punten in vele letterwoorden niet meer geschreven zullen worden, vooral bij namen van firma's, officiële instellingen, internationale organisaties e.d.: EEG, NAVO, SER.

Het geslacht van al deze afkortingen is bijna altijd dat van het hoofdwoord. Moeilijkheden en twijfels zijn ook hier. Moet men, over Benelux schrijvende, het hebben over 'zijn' of 'haar geschiedenis'? In het Frans is het woord van het begin af als mannelijk opgevat. Met afkortingen als 'M.O.-A' zit men te kijken. Hier is in het geheel geen richtingaanwijzend woord. Wanneer men, bijv. sprekende over een studie van de Duitse taal, zegt: 'Het M.O.-A heeft zijn speciale moeilijkheden', dan zal men wel 'diploma' als hoofdwoord veronderstellen, terwijl men toch de moeilijkheden van de studie bedoelt.

Dat de gewone mogelijkheid van woordvorming (samenstelling en afleiding) bij de afkortingen voorkomen, bewijst wel dat ze normaal in de taalontwikkeling zijn opgenomen. Bij de samenstellingen ontstaan combinaties die laten zien, dat de afkorting een onafhankelijk leven leidt. De *o* in *ulo* betekent *onderwijs*; men kan evenwel

met onbezwaard geweten schrijven: het Ulo-onderwijs. Er zit nog een kleine gemene moeilijkheid in de spelling. Bij samenstelling en afleiding met afkortingen moet men werken met het koppelteken of met de apostrof (afkappingsteken).

1. Het koppelteken bij samenstellingen: het A.N.W.B.-blad, een h.t.s.-diploma, de T.T.-races, een t.b.c.-patiënt.
2. De apostrof bij uitgangen: de N.V.'s, de T.H.'s, een h.b.s.'er, een b.h.'tje (ook geschreven beha en beha'tje).

Beide tekens dus in bijvoorbeeld een oud-K.N.I.L.'er, een ex-h.t.s.'er (een ex-m.m.s.'ster?).

Ten slotte: buk niet voor het bijgeloof dat achter dr. géén punt moet daar de afkorting bestaat uit de eerste en laatste letter: d(octo)r. Dit soort afkortingen hebben alle een punt: dr. mr. ir. evenals prof. Zelfs een niet afgekort woord kan een punt krijgen: a.u.b. (u = u, meer niet).

Stijloefening...

In sommige stijlboekjes staat een oefening, waarin een aantal oude of verouderde woorden is verwerkt, die de leerling moet vervangen door moderne woorden. De puzzelaars onder u bieden we in het navolgende zo'n oefening aan. Ze is te vinden in een stijlboekje uit 1841, *mr. B.H. Lulofs: Kakographie of opstellen met deze of gene feilen in taal en stijl* (Groningen 1841, § 10, blz. 61-62). U kunt het weemoedige verhaal ook in de huiselijke kring voorlezen en dan vragen of iemand het kan navertellen. Misschien is het eveneens bruikbaar voor een psychologische test; de proefpersoon worde van te voren ervan op de hoogte gesteld dat het Nederlands is (was).

‘Mijn vader was een vroed kersten man en een dapper, drustig degen, die velertiere kundigheden bezat en geen vaar kende. In den volkswijg tusschen het Fransche en Engelsche diet, waarin wij Dietschen ook betrokken waren, vocht hij vromelijk, en toen hem het luchter been ontwee geschoten werd en de phisieken zeiden, dat zij het niet gansen konden, liet hij het been afzetten en toonde kume eenige pijn. Of hij schoon goed was, reisde hij schrikkelijk in zijne abolge en andde beleedigingen bloedig. Mijn ver moeder, zijne gezelnede, was behagel en fraai. Hare lieren waren bloeiend als rozen, en zij was altijd in samijt gekleed, terwijl zij met veel gesmijden en vingerlijns aan armen en handen begaad was. Zij was mij harde hout, bewees mij groote jonst en begiede, dat ik diegene was onder hare kinderen, die zij het meest beminde. Niet varing kon ik haar vererren, en ik darde spelen en loopen harentare wat en waar ik maar wilde. Dit was door van mijne moeder, en ik wenschte wel, dat zij wat kattijviger geweest ware. Ik was tot mijn lachter bang van aard, dervoeren ik voor het klinste hondekijn of hoekkijn, als voor een liebaard vruchtte. In de deemsterhede der nacht darde ik alleen in eene kemenade niet slapen. Ook bleef ik lang harde dorper en some van mijne gezellekijns loegen mij om mijne dorperheid uit. Dit vernooide mij van die kleine, bage ikkers. Mijne oogen werden ontploken, en al te hand besloot ik mij te verbeteren. Bedien leerde ik saan schrijven; ik leerde in den bijbel en in het souterboek lezen en de jeesten onzer voorvaderen kennen. Ik schepte veel behagen in onze oude Dietschen serjanten, die zich in de nijdspelen

beroemd hadden gemaakt. Onmare had ik bloot verdichte boerden; die achtte ik niet een twint, niet een kaf. Ik leerde ook paardrijden op een mekel ors van mijn vader, zoo groot bijna als een olband of elpendier, en zwaaide dan vromelike mijns vaders brand. Doch mijn vader verschied aan eene ziekte in de gewaden, waarvoor de arzaters met al hunne engiene geene hulp wisten. Hij werd ter moude besteld, toen ik nog geen tien jaar oude was, en ik bleef met mijne moeder alleen achter.'

Een Franse waarschuwing

In het Franse maandblad *Vie et Langage* februari 1966 (blz. 62-66) staat een artikel *Flamands et Wallons* van de Franse taalkundige A. Sauvageot.

Het bevat de volgende redenering. De litteraire taal in Vlaanderen is Nederlands ('Cette langue a ses lettres de noblesse et possède une riche littérature'). Het Nederlands heeft tot de twintigste eeuw onder invloed van het Frans gestaan; daarna hebben de Nederlanders inspiratie gezocht in het Duits. 'Un néologisme allemand ne tarde pas à faire son entrée en néerlandais. Plus rarement, on invente des termes fabriqués spontanément à partir du néerlandais, sans modèle allemand.' Dat betekent ongeveer dat de Nederlanders het Duits overnemen en dat ze maar heel zelden een woord zonder Duits model maken.

Dat is nog tot daaraan toe, maar bij het lezen van het volgende zijn we wel even rechtop gaan zitten.

Waar moeten de Vlamingen (= Nederlanders in taalkundige zin) hun nieuwe terminologie vandaan halen? Antwoord: van de Duitsers. Niet omdat het Duits als taal beter is, maar omdat Duitsland machtiger is op economisch, wetenschappelijk enz. gebied. 'Avec cette terminologie calquée (= slaafs nagevolgd) de l'allemand, le néerlandais absorbera une dose de plus en plus massive de pensée allemande.' (Vertalen met 'een steeds zwaarder wordende dosis Duitse gedachte'?) Tot slot het bittere onafwendbare noodlot: de Vlamingen zullen Nederlanders worden 'soumis à l'action de la civilisation allemande, apportée par la langue allemande'. Het laatste willen we niet vertalen. Uit ontzag voor deze bliksemende waarschuwing, niet van een of andere Parijse meneer die ook wel eens in Brugge is geweest, maar van een algemeen geachte taalkundige: Aurélien Sauvageot.

Daar staan we met ons zeventienmiljoen, bleek en wankelend, voor de afgrond. Wat nu?

Jaarvergadering

Zaterdag 23 april 1966 om 15.00 uur in het Hotel des Indes, L. Voorhout te Den Haag. Aan de orde zijn de verslagen van penningmeester en secretaris, de samenstelling van het bestuur en een mededeling betreffende het congres 1966.

[Nummer 4]

De taal als factor in de politiek

Dit wordt een stukje, dat is opgebouwd uit citaten. Om te beginnen - omdat het voor mij zo dicht bij huis ligt - een oud citaatje. Uit een voordracht, op 21 mei 1960 gehouden op de jaarvergadering van het Genootschap 'Onze Taal' in Den Haag:

‘Millioenen Nederlanders leven in een land, waar een voor hen vreemde taal wordt gesproken, zodra het gaat om andere dan de alledaagse dingen. Dat wil zeggen: bijna altijd wanneer het gaat om zaken van algemeen belang.

Dan kan men diepgaande beschouwingen houden over de afstand tussen overheid en volk, tussen bestuur en leden, tussen leiding en massa. Maar ligt niet een deel van de oorzaak in het gebruik van een taal en een stijl, die voor de meeste mensen zo onverstaanbaar is alsof het Grieks of Latijn was?

De problemen en de ontwikkelingen zijn in de tijd, waarin wij leven, al ingewikkeld genoeg. Te weinig geeft men zich er rekenschap van, dat het gebruik van een onbegrijpelijke taal het voor tallozen onmogelijk maakt, van die problemen zelfs maar kennis te nemen. Laat staan aan de oplossing ervan mee te werken.

Als het woord niet in staat is, een begrip over te brengen, welke waarde heeft het dan? Het ondoorzichtige woord is een bijdrage tot de verwarring van de geesten en waartoe dat, in zijn konsekwenties, leidt, weten wij allen.

Het komt mij voor, dat er nuttig werk te doen is, door na te gaan, hoe, concreet, het Nederlands begrijpelijk is te maken voor ieder, die een redelijk verstand heeft. Naast de propaganda voor het Algemeen Beschaafd Nederland, de bevordering van een Algemeen Begrijpelijk Nederlands!’

Deze woorden werden met veel instemming ontvangen, maar hadden geen enkele uitwerking, althans niet direct merkbaar. De uitslag van de verkiezingen voor de Provinciale Staten op 23 maart 1966 heeft het toen gesprokene nieuwe inhoud gegeven.

‘Trouw’, 25 maart 1966: ‘...niet begrepen verhalen zijn nu eenmaal waardeloos.’ Als de democratie goed wil functioneren, schrijft ‘Trouw’, moet men politici hebben, die het goed weten die knap zijn, maar die ‘als gewone mensen, met gewone taal, zonder vakjargon, tussen de mensen gaan staan.’ ‘...als de democratie daar ergens boven blijft zweven, zodat zij niet begrepen wordt, zweren de mensen haar liever af.’

‘De Volkskrant’, 26 maart 1966: ‘En dan de taal die in politieke redevoeringen, ook buiten de Kamers, gebruikt wordt. Dikwijls komen daarin begrippen en woorden voor, waarvan men niet verwachten mag, dat een breed publiek ze verstaat. De taal

van dergelijke redevoeringen moet zo dicht mogelijk bij die van de gewone kiezer komen. De spreker moet zich werkelijk moeite geven om de zaken duidelijk te maken.’

Het ‘Algemeen Dagblad’, 25 maart 1966: ‘De afstand bestuurders en bestuurd, tussen volksvertegenwoordigers en kiezers, is ontstellend groot geworden.’ ‘Er is te veel onmacht, sterker nog: te veel onwil bij bestuurders en volksvertegenwoordigers om de onvermijdelijke ingewikkeldheden van onze samenleving in klare taal op de kiezer over te brengen.’ ‘...de gemiddelde kiezer... kan vaak met geen mensenmogelijkheid begrijpen, waar de volksvertegenwoordigers het nu eigenlijk over hebben. De gemiddelde kiezer kan een rapport van een der wetenschappelijke bureaus van de grote partijen niet snappen. Hij kan een televisie-debat tussen politici vaak niet volgen... omdat bestuurders en politici al te vaak, sprekende in een ingewikkeld vakjargon’ geen ‘klare taal’ spreken.

Dr. C. de Galan, directeur van de Dr. Wiarda Beckmanstichting, in een televisie-uitzending, 25 maart 1966: 'We spreken ook zo'n moeilijke taal', ... 'een taal, die men niet verstaat. Een politicus kan zich dat niet veroorloven; hij moet door iedereen 'worden begrepen.' De interviewer: 'Op naar een duidelijker taal.'

Wat een vergadering-voordracht voor belangstellende taalkenners en taalgebruikers zes jaar geleden niet kon bewerkstelligen, heeft de schok van de verkiezingsuitslag van 23 maart volbracht. De taal, het taalgebruik, de woordkeus, zijn met één slag erkend als factor van wezenlijke betekenis in een politiek systeem, dat zijn kracht moet ontlenen aan toegankelijkheid en doorzichtigheid voor iedere staatsburger.

S. Witteboon

Nederlandse firma's in Vlaanderen

Steeds talrijker worden de Nederlandse firma's die zich ook in België komen vestigen en/of hun produkten hier aan de man proberen te brengen. Hun aanwezigheid zou het prestige van de Nederlandse cultuur hier kunnen verhogen en het gebruik van de Nederlandse taal ten goede kunnen komen. Zijn zij zich daar echter voldoende bewust van? Zeker niet de bedrijven die menen te kunnen volstaan met eentalige Franse teksten op de verpakking b.v. 'cerises au kirsch' (lekkernij die ongetwijfeld ook in Haarlem 'kersenbonbons' heet). Waarschijnlijk evenmin de firma's die in eentalige Nederlandse gemeenten tweetalig reclamédrukwerk menen te moeten verspreiden, ook al doen grote Belgische zaken, die ervaren hebben wat de Vlamingen daarover denken, dat vrijwel niet meer. Vrezen zij wellicht zich te zullen compromitteren door de eentaligheid van het Vlaamse land te erkennen? Of veronderstellen zij dat het in heel Vlaanderen op z'n Brussels moet? (Vaak staat op het drukwerk of de verpakking wel een of ander getal, voorafgegaan door de letters RCB: 'registre du commerce Bruxelles', wat ons niet het allerbeste kan laten verkopen!) Neen, maar... zij komen om zaken te doen - dus: vooral geen politiek! (Deze opvatting bracht zelfs een bekende koninklijke Nederlandse luchtvaartmaatschappij er dezer dagen nog toe medewerking te weigeren aan een programma van de BRT-televisie waarin de luister van de Nederlandse taal zou worden bezongen. U hebt ondertussen al wel begrepen dat eerst de grote Belgische kollega uit 'zakelijke' overwegingen al had besloten niet te kunnen mee doen. Maar wat u ongetwijfeld nog niet hebt geraden is dat een volkomen franstalige maatschappij zo hoffelijk was alle mogelijke hulp te bieden!)

Aanzienlijk is ook het aantal van de firma's die menen 'Vlaamse' teksten te moeten maken of op de verpakking van hun produkten naast (meestal onder!) het Frans het 'Vlaams' een plaatsje menen te moeten geven. Vertelt men die mensen (in Brussel?) dat de Vlamingen nog steeds geen Nederlands verstaan? Weten zij dan niet dat er enorm veel gedaan wordt om de kennis van het algemeen Nederlands hier te vergroten, te verrijken en te verfijnen? Het ontgaat hun wellicht dat de passieve kennis van de Nederlandse woordenschat van de meeste Vlamingen, dankzij radio, televisie, taalrubrieken in de kranten enz. de laatste jaren veel groter is geworden. Maar dan ontgaat het hun ook dat juist het voorkomen van de juiste Nederlandse woorden in de meest gunstige - immers normale - omstandigheden enorm zou kunnen bijdragen tot het actief worden van die kennis. Dat is uiteraard hun taak niet! Maar het is toch

zeker evenmin hun taak de inspanningen die b.v. de Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal, de BRT, bepaalde Vlaamse bedrijven, kranten en vele leerkrachten zich getroosten om de kennis en het gebruik van het juiste Nederlandse woord te bevorderen, tegen te werken door per se Belgische gallicismen of dialektismen te blijven gebruiken. Dat ze dus gewoon *briefkaart* en *kopje* gebruiken i.p.v. *postkaart* en *tas* (met *ondertas*). En waarom moet het broodbeleg dat o.a. met kersen uit de Betuwe wordt gemaakt, in Vlaanderen *confituur van krieken* heten i.p.v. *kersenjam*? Het woord *kers* is hier even bekend als *kriek*, en het woord *jam* is al zo vertrouwd dat een Belgische firma het op de etiketten is gaan drukken. Waarom wil men ons per se *frikadellen* voorschotelen? Waarom *hesp* i.p.v. *ham*? Waarom wil men ons steeds weer *vesten* en *kleedjes* aansmeren i.p.v. *jasjes* en *jurken* (toch voordeliger)? Iedereen begrijpt die Nederlandse woorden. En vermits ze bovendien vaak bij foto's of tekeningen staan, is gevaar voor misverstanden volkomen uitgesloten. Nederlanders, waarom dan geen Nederlands?

G. Geerts, (Leuven)

Arrestant

Bij de opmerking over dit woord in uw tijdschrift, jaargang 34, no. 12, december 1965, moge ik enkele aantekeningen plaatsen. De betekenisverandering van 'arrestant' vindt m.i. mede zijn oorzaak in veranderingen in het recht en in de juridische terminologie.

Het woord komt uit de oudvaderlandse arrestprocedure, die vermoedelijk in de loop van de veertiende of de vijftiende eeuw uit het Franse recht is overgenomen. In het oude recht heeft het woord echter steeds zijn actieve betekenis: arrestant is de eiser, de beslaglegger. In dezelfde betekenis komt het woord nog een keer of dertig voor in ons uit 1838 stammende Wetboek Burg. Regtsvordering, dat intussen ook vele synoniemen gebruikt: 'executant', 'beslaglegger', 'inbeslagnemer', 'schuldeiser', 'de persoon die het beslag gelegd heeft'. Deze wisselende terminologie wijst er al op, dat 'arrestant' in 1838 niet (meer) een vaste technische term is. Merkwaardig genoeg wordt het alleen in enkele latere wetswijzigingen, van 1896, resp. 1932, consequent gebruikt. Van belang is in dit verband tevens, dat ook 'arrest' in zijn oude betekenis van beslag (en/of gijzeling) in onze rechtstaal weinig meer voorkomt, hetgeen eveneens aan de terminologie van het wetboek is toe te schrijven. Dit gebruikt vrijwel steeds beslag, slechts een keer of twaalf 'arrest', waarvan weer minstens viermaal in latere wetswijzigingen.

Het oude arrest als 'middel tot bewaring van zijn recht' omvatte twee vormen die als één begrip werden

opgevat en waarvoor in beginsel dezelfde regels golden, te weten ‘arrest op goederen’, hetgeen wij tegenwoordig met het wetboek ‘conservatoir beslag’ noemen en ‘arrest op de persoon’, hetgeen overeenkomt met wat ons wetboek ‘gijzeling bij voorraad’ noemt. De beide vormen kennen wij - zoals blijkt - nog wel, maar hun inhoud en toepassingsmogelijkheid zijn totaal veranderd, terwijl bovendien de in het oude recht bestaande mogelijkheid is verdwenen, om het arrest nog voor een heel ander doel te gebruiken dan ‘tot bewaring van zijn recht’, namelijk om de bevoegdheid van de eigen, plaatselijke rechter ‘vast te maken’.

Een nadere uiteenzetting van deze verandering is hier niet op zijn plaats. Het komt er op neer, dat het ‘arrest’ van het oude recht in feite is afgeschaft. Hierdoor hebben ‘arrest’ en ‘arrestant’ gaandeweg hun oude betekenis verloren en daarmee werden zij disponibel voor een nieuwe. Woorden die sinds eeuwen tot onze taal behoren, schaft men niet zomaar af. Dat bij het ontstaan van de nieuwe betekenis het parallelle ‘delict-delinquent’ (ook uit de sfeer van politie en strafrecht) een rol kan hebben gespeeld, is niet onmogelijk. Maar kan niet mede van invloed zijn, dat onze taal zelf eigenlijk geen vaste regel kent voor de vorming van afleidingen?

Handelaar is de man die handelt, wandelaar de man die wandelt, gijzelaar is *niet* de man die gijzelt, maar die gegijzeld wordt!

Overigens meen ik, dat ‘arrestant’ in zijn nieuwe betekenis veeleer behoort tot het algemene spraakgebruik dan tot het juridische; het is in ieder geval, voorzover ik kan nagaan, geen juridische vakterm. Daaraan zal niet vreemd zijn, dat juist in de rechtstaal de oude betekenis nog voortleeft.

Prof. Mr. G.C.J.J. van den Bergh

(Red.) **Gijzelaar** is niet afgeleid van **gijzelen** maar van **gijzel**, een oud, nog in de middeleeuwen en de zeventiende eeuw voorkomend woord. Van dit **gijzel** is **gijzelen** gemaakt (vergelijk: fiets en fietsen). Achter **gijzel** is **-aar** gekomen, daar **gijzel** voor het taalgevoel niet duidelijk genoeg een naam voor een persoon was. Een ongeveer soortgelijke ontwikkeling ziet men in **martelaar** (niet de persoon die martelt maar die wordt gemarteld). In een eeuwenoude geschiedenis van een levende taal zijn nu eenmaal grilligheden, soms verklaarbare maar ook soms onbegrijpelijke. Zouden we **nu** voor het genormaliseerde, juridische taalgebruik een term voor ‘gijzelaar’ en ‘gijzelen’ moeten maken, dan liet men de terecht vastgestelde inconsequentie niet toe.

Lelystad

Waarom zouden wij iemand uit Lelystad ‘Lelystatter’ noemen? Wij zeggen toch ook niet ‘statten’ als meervoud van ‘stad’? Doodgewoon kunnen we zeggen ‘Lelysteder’. Zo zijn er eveneens Willemsteders, Oranjesteders, en meer zulke. Zoals de ‘Onze-Taalschrijver’ zei: ‘het komt erop aan, wat de mensen in Willemstad enz. zelf zeggen’.

Luistert men naar wat de inwoners van Randstad Holland zelf zeggen. Die lieden zeggen allemaal: ‘Hollanders’. Van een sinds 151 jaar vrij Nederland hebben die lui nog geen weet (zulke provincialen toch!). Voor hen bestaan er geen Nederlanders,

alleen maar Hollanders. Wat zouden wij dan malen om ‘randstedelingen’? Het zijn gewoon Hollanders.

A.D.F.

Ouder gewoonte

Ouder gewoonte noemt men al spoedig hinderlijke barbarismes en stijlfouten ‘ingeburgerd’. Slapte? Luiheid? Zo onlangs weer in Onze Taal: “‘gewoontegetrouw’ lijkt ons ingeburgerd’. Dat moffisme ingeburgerd? Het mocht wat! Nooit! Bovendien is de stijl fout. Gewoonte is niet iets waaraan men trouw kan zijn. Aan een belofte, aan een voornemen, aan een gebod, wet, of zede, aan een vriend kan men trouw blijven, maar niet aan een gewoonte! Gewoonte is een tweede natuur. Daaraan komt geen trouw of ontrouw te pas. Die doet men vanzelf. Kom tot u zelf, Onze Taal, keer uws weegs terug! Blijf uw roeping trouw!

A.D.F.

Namen van inwoners

Het artikel van -aar en -er (Deventenaar en Haarlemmer) heeft ons een paar vragen opgeleverd over de scheld- en spotnamen voor inwoners van bepaalde dorpen en steden. Wij weten daarvan helaas maar weinig. Er moeten er vele tientallen bestaan en vele honderden bestaan hebben. De snelle bevolkingsgroei in ons land, de uitstekende communicatie, de toeneming van het verkeer, de nivellering en nog andere oorzaken hebben de rivaliteit tussen de bij elkaar liggende plaatsen sterk verminderd. Toch blijken er nog veel van dat soort namen te bestaan. Eén steekproef in de zuidwesthoek van Zeeuws-Vlaanderen heeft ons gegeven: (Sluis) kaajspugers, (Nieuwvliet) sinte-pierenaren, (Oostburg) windmakers, (Groede) papvreterers, (Cadzand) stoepschijters, (Biervliet) maanblussers, (Zuidzande) zevendraaiers. Het is een gebied van nog niet honderd vierkante kilometer; toegegeven moet worden dat het wel tamelijk geïsoleerd ligt ten opzichte van de rest van ons land. Onze zegsman uit die streek beweert dat de genoemde woorden geen folkloristische zeldzaamheden zijn, maar tot het dagelijkse spraakgebruik gerekend moeten worden.

Heel dat gedoe

met afkortingen, punten, streepjes en apostrofjes kunt u nu wel pietluttig vinden, maar wees er dan dankbaar voor dat u geen corrector op een drukkerij bent. Dan zou u het allemaal moeten weten. Hij zit er maar mee: is het chr.-hist., chr.hist., Chr.-hist., Chr.hist. R.-K., R.K., r.-k? De best betaalden onder u laten het aan hun secretaresse over en die belt O.T. op en dan zitten wij ermee. Zoals wij zitten met de vraag wat een *kluivenduiker* is. Een mooi woord ter oefening in de beschaafde uitspraak. □ *Maassluizer* of *Maassluizenaar*? Waren we aan die inwonersnamen maar nooit begonnen; dan zouden we ook geen antwoord behoeven te geven op de verrassende vraag hoe een inwoner van

Oudewater heet. □ *Evenwel* aan het begin van een zin is al heel, heel oud. De Statenvertalers kenden het al: iemand heeft ons 2 Tim. 2, 19 laten lezen. □ Over *meenemen* veel op- en aanmerkingen gehad. Wij hadden al gewaarschuwd: begin er niet over na te denken, want je komt er nooit uit. Hier dan één opmerking (uit vele): ‘*Neem* een stuk kaas uit de keuken mee, zo zegt mijn feilbare taalgevoel, beduidt niet anders dan dat de kaas de keuken uit moet. Als de spreekster de kaas wil krijgen, moet zij zeggen: *brenge* de kaas mee. De advertenties hinderen mij op dit punt keer op keer. Als ik patiënt ben en men zegt: ik heb bloemen *meegenomen*, begin ik mij af te vragen waarvandaan en waarnaartoe? Zegt men *meegebracht*, dan kom ik overeind en prevel iets van beste kerel dat had je niet hoeven doen. Voor je *meegenomen*: op jouw verzoek uit de ziekenkamer verwijderd. *Mee* heeft ook invloed, evenals trouwens de aard van de aangesproken persoon. Ik zal een gast naar het station *brenge*n, als ik daarna zelf wegga; naar het station *meebrenge*n, als ikzelf ook daarheen moet en tegen een derde spreek; *meenemen* als ik er zelf ook heen moet en tegen de gast spreek’. □ Leg dat maar eens aan een buitenlander uit. □ Dat *with compliments of* vond een Haagse firma zó gek dat ze kaartjes heeft laten drukken met: ‘Het bijgaande stuk bieden wij u vriendelijk ter kennismaking aan.’ □ De volgende zin (uit een Boekenlijst voor leerlingen van een bekend Lyceum) moet u hardop lezen, al trachtende een welluidende intonatie te behouden, dus niet langzaam afzakkende in toon tot de hoogte van de enkels, natuurlijk tegelijkertijd hier en daar ademhalende: ‘Met de meeste nadruk moet de eis worden gesteld, de boeken te bestellen dadelijk bij het begin van de vacantie en niet aan het einde daarvan, als alles uitverkocht is, met het gevolg, dat leerlingen wekenlang zonder boek zitten als de cursus begonnen is, natuurlijk met de nadelige gevolgen daarvan voor hun vorderingen, zich mogelijk openbarend in het rapportcijfer of verder gedurende de gehele cursus.’ □ De krant bracht het bemoedigende bericht dat de parkwachters van Keukenhof zullen worden vervangen door ‘kwieke jonge meisjes die officieel zullen luisteren naar de naam van *gardenhostess*’. Hendrik Hagenaar tekent daarbij in Het Vaderland van 7-4-1966 het volgende aan: ‘Waarom “tuingastvrouw” blijkbaar niet mag, is raadselachtig. Men kome niet met het “argument” dat Keukenhof door vele buitenlanders wordt bezocht, want voor Duits-, Spaans-, Franstaligen is “garden-hostess” een even vreemd woord als voor Nederlanders.’ □ De softener als *weekmaker* (niet uitspreken als wiek-me-ker) is alleen gebruikelijk in vezelkringen. Bij plastics is het een plasticizer. □ Dat het wereldberoemde weekblad Paris-Match van 18 april j.l. achter de plaatsnaam *Delfzijl* tussen haakjes zet ‘prononciation inconnuë’ is begrijpelijk, maar dat het Delfzijl een Belgische stad noemt, hoeven we niet te nemen. Hoewel... vanuit Marseille gezien ligt Delfzijl vrij dicht bij Antwerpen. □ Er zijn behalve taste-makers ook *pace-setters*: toonaangevers of stemvorken. Een van de ellendigste uitdrukkingen is *eye-opener*; dat is geen heelkundig mes of een vechtlustig persoon, maar iets wat een beter inzicht geeft in een bepaalde zaak: een blikopener dus. □ Wie helpt ons op korte termijn aan het Nederlands voor *milk dispenser*? Geen automaat, maar een soort aftapkast. □ Het ambtelijke *urgentie* is zonder bezwaar vervangbaar door *dringendheid*. Vergelijk: tegemoetkomendheid, terughoudendheid, ontoereikendheid, ondeugendheid. □ In de Alkmaarse Courant is het beroep afvalloloog gesignaleerd. Tussen aanhalingstekens dan, want er was een vuilnisophaler bedoeld. □ De ‘fabriek, die zoveel... in haar koek doet’ heeft ons sinds enige jaren een nieuwe cliché geleverd; men vindt bij vlotte schrijvers ‘de partij

die zoveel zus in haar program doet' en 'de krant die zoveel zo in haar kolommen doet'. □ Mutatie is niet alleen een politie-uitdrukking, maar ook een stuk militaire vaktaal; het betekent daar een aantekening op een straflijst, of ruimer: een aantekening die een verandering van dienst noemt. In de vaktaal van de automatische informatieverzorging is een mutatie een informatie betreffende 'bedrijfshandelingen die hebben plaatsgevonden'. □ Voor wie de eye-opener niet gelooft, hier een aanhaling uit het Financieele Dagblad 15-3-1966: 'Vatten wij het gehele rapport samen, dan is hier sprake van een eye-opener, een literatuurverkenning die enz.' □ Ben je tevredener als je *over* je salaris tevreden bent dan als je *met* je salaris tevreden bent? □ Het Parool 25-3-66 geeft een citaat uit de Tweede-Kamerstukken; de namen veranderen wij. De heer A: 'Ik zie in rechtvaardigheid geen verschil...' De heer B: 'Les extrêmes se touchent. Ik wil dat graag bij gelegenheid weleens voor de geachte afgevaardigde vertalen.' De heer A: 'Ik zou zeggen, nu tegelijk maar'. □ En Het Vrije Volk 2-3-66 laat een hoogleraar in de scheikunde zeggen: 'Wie bij ons promoveert, zou eigenlijk een klein taalexamen vooraf moeten doen. Rapporteren, internationale contacten leggen, het opnemen van de stof: bij alles komt een grondige taalbeheersing enorm van pas, zij is een voorwaarde, iedereen heeft er dagelijks mee te maken.' □ *Blauw* in blauwe maandag is geen woord voor een kleur maar een oude uitdrukking voor 'nietig, van weinig waarde'; in *blauwkous* is blauw wel echt blauw. Men meent dat het woord komt van de achttiende-eeuwse Engelse Blue Stocking Societies, waar geleerde lieden bijeenkwamen, die blauwe beenomhulsels droegen.

[Nummer 5]

Volmaakte taal

In het boek van J.A. Meijers, *Mens en taal* (blz. 138), komt de volgende overdenkenswaardige uitspraak voor: ‘Er zullen fouten gemaakt worden zolang niet volmaakte mensen met een niet volmaakte geest een niet volmaakte taal gebruiken om uitdrukking te geven aan hun niet volmaakte gedachten’. Vier dingen worden hier ‘niet volmaakt’ genoemd: de mensen, hun geest, hun taal, hun gedachten. Ze hangen ten nauwste samen; toch zij het geoorloofd, hier een van de onvolmaaktheden apart te beschouwen.

Het zal, vermoeden wij, niet zo eenvoudig zijn, al die eisen te formuleren waaraan een taal zal moeten voldoen, wil zij werkelijk volmaakt zijn. Mag een taal slechts eenlettergrepige of althans gelijklettergrepige woorden hebben? Moeten die op een klinker of een medeklinker uitgaan? Moeten die woorden zich beperken tot één betekenis? Hoeveel woorden moet een taal hebben? Mogen er synoniemen bestaan? Moet de zinsbouw volkomen vrij of strikt gereguleerd zijn? Kunnen er naast de éne volmaakte taal ook nog andere volmaakte talen bestaan?

Evenmin is het een simpel karwei, een logische objectieve argumentering op te stellen, die ons duidelijk maakt *waarom* de taal juist aan die eisen moet voldoen om in elk opzicht volmaakt te zijn. Misschien kan een taal, *omdat zij taal is*, nooit daaraan voldoen, gelijk een plant ophoudt plant te zijn zodra hij alle eigenschappen van een mens heeft. Maar hier raken wij de wijsbegeerte der taal en dat moeilijke vak kunnen we beter aan de deskundigen overlaten.

Ieder die geboeid wordt door de vraag op welke wijze een taal volmaakt zou kunnen zijn, moet de prachtige persiflage lezen die George Orwell in zijn roman *Nineteen-eighty-four* (1947) heeft geschreven op de taal in het jaar 2000. De Nederlandse vertaling van dit werk noemt die taal nieuwspraak. Elk woord in die taal kan alle functies in de zin bekleden: een woord als *indien* kan werkwoord, voegwoord, bijwoord, enz. zijn. Door toepassing van verfijnde methoden is de woordenschat verkleind tot een minimum: *zeer slecht* is in nieuwspraak *dubbelpus ongoed*, *tamelijk donker* wordt *plus onlicht*. Alle onregelmatigheden zijn verwijderd: *hij gaf* is *hij geefde*, *kinderen* is *kinden*. ‘In vergelijking met onze eigen woordenschat was die van de nieuwspraak maar schamel, en voortdurend werden nog nieuwe manieren bedacht om haar te beperken. De nieuwspraak verschilde werkelijk van bijna alle andere talen in dit opzicht, dat haar woordenschat elk jaar kleiner werd in plaats van groter. Elke inkrimping was winst, omdat, hoe kleiner het terrein van de keuze was, des te kleiner ook de verleiding was om te gaan denken. Uiteindelijk zou, zo hoopte men, het strottenhoofd gearticuleerde taal voortbrengen zonder dat daarbij de hogere hersencentra ook nog maar te pas zouden komen’ (vertaling H. Kool; uitgave Amsterdam 1956, blz. 225).

Er zou nog een vervolg op het befaamde hoofdstuk van Orwell geschreven kunnen worden: de taal in het jaar 3000. Maar dat kon kort zijn, want om de nog volmaaktere taal te bereiken dan de nieuwspraak, heeft men zelfs aan het strottenhoofd nog te

veel: het zou een zwijgen moeten zijn, maar dan óók een zwijgen ‘zonder dat daarbij de hogere hersencentra ook nog maar te pas zouden komen’.

Meijers heeft gelijk: een taal gebruiken betekent aan de kans bloot gesteld te zijn, fouten te maken. Kunt u eigenlijk wel nauwkeurig definiëren wat een ‘fout’ is? Dat valt niet eens mee. In elk geval heeft u in uw definitie te maken met de taalgewoonten van de taalgemeenschap. En daarmee is een nieuw element in het geding gebracht. ‘De’ taalgemeenschap, bijvoorbeeld de Nederlandse, is als eenheid weliswaar niet zo

moeilijk af te perken tegenover een andere eenheid, bijvoorbeeld de Franse. Velen echter vergeten dat zo'n taalgemeenschap, hoe één die ook lijkt, in allerlei opzichten ongelijksoortig is, o.a. wat leeftijd, ontwikkeling, woonplaats, milieu betreft.

Dientengevolge zijn er niet weinig gevallen waarin het uiterst lastig is, te bepalen wat 'de' gemeenschap aanvaardt en wat zij verwerpt. Daarbij komt nog dat de situatie waarin de taal gebruikt wordt, telkens verschilt: wat in het ene geval fout is, behoeft dat in het andere geval niet te zijn.

'Volmaakte taal' - in dien zin dat 'de' taalgemeenschap nooit en in geen enkel opzicht aanstoot zal nemen aan de manier waarop iemand zijn taal gebruikt, lijkt ons onmogelijk.

Op fouten jagen (in andermans werk...) is een bewijs zoeken van de onvolmaaktheid van de taalgebruiker en soms ook van de onvolmaaktheid van de taal. Zo'n jacht kan menigmaal onschuldig en plezierig zijn, zelfs nuttig als men de ander erop wil wijzen dat er een mogelijkheid bestaat, de conventie van de taalgemeenschap niet te overtreden en toch zichzelf te zijn. Foutenjacht is verwerpelijk als men slechts de voldoening nastreeft dat men zelf het zo veel beter doet dan de ander. Ook taalgebruik is maar mensenwerk en als zodanig onvolmaakt: op ieder mensenwerk is altijd wel iets aan te merken.

'Zeuwen'

De ongelukkige gewoonte om in telefoongesprekken 'zeuwen' in plaats van gewoon 'zeven' te zeggen, die al vroeg ook in radio-reportages doordrong, heeft zich in de laatste jaren ook tot de televisie uitgebreid. In mijn jeugd, tijdens en kort na de eerste wereldoorlog, is mij verteld, dat de uitspraak 'zeuwen' diende ter onderscheiding van 'negen', omdat 'zeven' over de telefoon teveel op 'negen' zou lijken. Dezelfde verklaring gaf men later, toen de radio zijn intrede deed, voor het gebruik ook bij dit medium.

Daargelaten of voor de telefoon van onze tijd het gebruik van 'zeuwen' ter voorkoming van vergissingen nog nodig moet worden geacht (persoonlijk geloof ik dat niet), is het handhaven daarvan voor onze hedendaagse geperfectioneerde radio volstreekte onzin. Dit spreekt vooral duidelijk, als men zich realiseert, dat bijv. bij radio-nieuwsuitzendingen en reportages telkens 'zeuwen' wordt gezegd, maar dat - uit de aard der zaak overigens - in een hoorspel dit misbruik achterwege blijft en men gewoon 'zeven' pleegt te spreken conform de tekst.

Nog dwazer is het, dat deze taalverminking nu ook bij de televisie is ingeslopen. Terwijl men zich vanzelfsprekend in een t.v.-spel daarvan onthoudt, vinden commentatoren, 'quiz'-leiders enz. het herhaaldelijk nodig om 'zeuwen' te zeggen.

In aanmerking genomen de invloed van radio en t.v. op de moderne samenleving mag men zich bijna gaan afvragen, wanneer 'zeuwen', althans door bepaalde lieden, ook in het dagelijks spraakgebruik zal zijn aanvaard.

Dr. H.K.J.C. (Utrecht)

Bosschage

In Onze Taal van febr. 1966 maakt u zich van de kwestie betreffende de uitspraak van 'bosschage' wel heel erg gemakkelijk af.

Ik had nl. een meer historisch beredeneerde, dubbele mogelijkheid van uitspraak verwacht.

Het woord *bosshage* schijnt terug te gaan op rom. *boscu* (Franck-Van Wijk-Van Haeringen) of op *buska* (Duden, Etymologie). J. de Vries (Ned. Etym. Wdb. 1e afl.) neemt een vorm *boscaticus* aan.

Zoals zoveel *sk*'s bij ons tot *sch-* zijn geworden, meende ik ook hier aan te treffen een reeks *boscage - boskage - bosschage*, waaruit dan naar analogie met bv. 'Bossche koek' de uitspraak *bossage* zou zijn ontstaan.

'Koenen' geeft alleen de uitspraak *ch=ch*. Die kent dus blijkbaar wel, evenals ik en anderen, de uitspraak met velare stemloze glijder. En waarom handhaafde de Spellingcommissie-1934 de *-sch-* tenzij wegens de uitspraak met *-ch*?

De uitspraak *bossage* lijkt me toch niet zo héél gewoon...

F.K.M. Mars

Revelaar

Vóór de Russische revolutie (misschien ook nog daarna) werd uit Rusland veel lijnzaad, bestemd voor zaaizaad, in Nederland - in elk geval in Zeeland - en misschien ook in België ingevoerd.

Het was verpakt in houten vaten en werd daarom tonzaad genoemd. Het kwam blijkbaar uit Riga, want het werd in de advertenties in de landbouwbladen en in de regionale pers aangeboden als 'Riga tonzaad'. Wat 'revelaar' betreft vind ik niet veel meer in mijn herinnering dan dat het een ander soort vlaszaad was. Ik neem op gezag van O.T. aan, dat het de eerste nabouw van Riga tonzaad, en dat 'revelaarskind' de tweede nabouw was. Ik veronderstel dat de naam van Reval komt, een van de andere lijnzaad-exporterende Oostzeehavens. De verdwijning van de *a* uit Reval is geen probleem. Vercoullie kent n.l. ook *revelduits* ('genoemd naar de Estische stad Reval'). Bredero gebruikt dit ook al in pejoratieve zin.

Overigens kent Vercoullie *revelaar* niet, evenmin als trouwens Brouwers. Dat ik het mij uit de Vlaschaard niet herinner, zegt niet veel.

't Zeeuws woordenboek noemt zowel 'revelaer' als 'revelaerskind' onder 'vlaszaed'. Het vermeldt daarbij ook 'tonnezaed' (zonder bijvoeging van Riga). De korenbloemen die mee opgroeiden uit het zaad waarmee het tonzaad verontreinigd was, werden op Schouwen 'tonneblommen' genoemd.

't Is denkbaar dat 'revelaar' z'n naam ontleent aan Reval als zijnde wellicht aanvankelijk uit die plaats geïmporteerd. Estland zou dan (evenals Nederland) Riga tonzaad geïmporteerd hebben en de eerste nabouw daarvan in de handel hebben gebracht. Als de Nederlandse vlasverbouwer later zelf zijn zaaizaad voortkweekte, zou hij zijn eigen nabouw als gelijkwaardig aan de import uit Reval, *revelaar* kunnen genoemd hebben.

E.

Zoek het eens op...

Sommige namen hebben het karakter van aanduiding van een persoon verloren. We spreken over een diesel en een colbert zonder dat we ons ervan bewust zijn dat het oorspronkelijk namen van personen zijn. Zo is het ook met namen als Koenen en Van Dale gegaan. Bij het zoeken naar een oplossing in taalgeschiedenis is er altijd nog een mogelijkheid over: ‘Zoek het eens op in de grote (ook wel: dikke) Van Dale...’ Maar zo vertrouwd als ons de naam van het boek is, zo onbekend is ons de persoon naar wie het genoemd is.

*

Johan Hendrik van Dale werd 15 februari 1828 aan de rand van Nederland, in Sluis, geboren. Zijn ouders waren eenvoudige burgers. Als kind was hij reeds zwak van gezondheid en op school klaagde hij veel over hoofdpijn. Daardoor kon hij niet meedoen met de gewone spelen van de jeugd. Hij zat meestal thuis en las. Het lezende kind werd een lezende man. Eenmaal onderwijzer geworden, gebruikte hij elke vrije tijd om te lezen en te studeren. Alle examens legde hij met de hoogste lof af. Toen hij na zijn onderwijzersjaren in Hoofdplaat en Oostburg tot hoofd der school benoemd was aan dezelfde school in Sluis, waar hij als kind geweest was, moesten zijn vrienden hem waarschuwen tegen zijn ongezonde manier van leven: na een drukke werkdag op zijn school zat hij tot diep in de nacht over zijn boeken gebogen.

Zijn grote liefde ging uit naar de geschiedenis en de moedertaal. Sluis was de stad die zijn historische onderzoekingslust steeds meer prikkelde. Door zijn nauwgezette studie van oude documenten verwierf hij zich een verbazingwekkende kennis van het middeleeuwse en zeventiende-eeuwse Nederlands. Niemand was beter thuis in de geschiedenis van Zeeland dan hij en het was ook geen wonder dat de gemeenteraad hem in 1855 aanstelde tot stadsarchivaris. De functie van hoofd der school bleef hij daarnaast uitoefenen en tijdgenoten beweren dat in hem de plichtsgetrouwe leermeester niet onderdeed voor de toegewijde archivaris. Van Dale was geheel een autodidact. Zijn belangstelling ging uit naar vele vakken. Hij leerde Latijn, Grieks en Gotisch. Verschillende publikaties over de Zeeuwse en Vlaamse geschiedenis verschenen van hem in de toen bekende tijdschriften.

Men zou geneigd kunnen zijn, Van Dale te schilderen als een schichtige zonderling, die beladen met boeken ijlt van het klaslokaal naar een stoffig studeerhok, maar men zou zich dan wel zeer vergissen. In Sluis stond Van Dale bekend als een goedgehartige en vriendelijke man, die vol belangstelling was voor het leven in de verre provincieplaats en daarbuiten. Te zamen met zijn vrouw maakte hij zijn huis tot een middelpunt van intellectueel leven in Zeeuws-Vlaanderen.

Bij zijn taak als onderwijzer stuitte hij herhaaldelijk op taalpedagogische moeilijkheden en als archivaris vergaarde hij zich een ontzagwekkende kennis van de Nederlandse woordenschat in de loop der eeuwen. Zijn eerste taalkundige werk draagt de langademige titel ‘Taalkundig handboekje of alphabetische lijst van alle Nederlandsche woorden, die wegens spelling of taalkundig gebruik aan eenige bedenking onderhevig zijn’. Het is de voorloper van zijn woordenboek. De negentiende-eeuwse onderwijsmethode van het Nederlands was vooral gericht op het ontleden van de zin.

Ook buiten Sluis was Van Dale's werkzaamheid bekend en geacht geworden. In 1857 werd hij in de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde opgenomen en later kreeg hij de eer van het lidmaatschap van verscheidene buitenlandse genootschappen. Het was de tijd dat de eerste grondslagen werden gelegd voor het grote Woordenboek der Nederlandsche Taal. Van Dale ontving een uitnodiging redacteur te worden, maar zelfs toen de financiële voorwaarden gunstig geregeld waren, sloeg hij het aanbod af. Hij had geen lust zijn geliefde Sluis te verlaten.

Jarenlang had Van Dale taalkundig materiaal verzameld. Zijn werkkamer was letterlijk volgepropt met de papiertjes waarop hij zijn aantekeningen had gemaakt. Zo groeide langzamerhand zijn woordenboek. Hij werd in zijn werk bijgestaan door verschillende vrienden, maar het voornaamste deed hij zelf. Zijn boezemvriend, Ds. Janssen, zegt over dit werk: 'Het getuigt op iedere bladzijde van zijn grote nauwkeurigheid, zijn schrandere blik en zijne uitgebreide kundigheden. Maar ook menigen druppel zweet heeft het hem uitgeperst en het is de vrucht eener inspanning, die hem afmatte en uitputte.' In het voorbericht schreef Van Dale zelf dat hij zich nooit meer zou lenen tot het schrijven van een woordenboek.

*

De volledige uitgave van zijn boek, dat in 1872-74 verscheen onder de titel 'Nieuw Woordenboek der Nederlandsche Taal', heeft Van Dale niet meer gezien. Hij had veel te hard gewerkt. Toen in 1872 een pokkenepidemie Zeeuws-Vlaanderen teisterde, had hij maar weinig weerstand. Ofschoon hij alle voorzorgen had genomen tegen de beruchte ziekte, viel hij als een der eerste slachtoffers. Ds. Janssen, die bij zijn sterfbed aanwezig was geweest, ijverde voor een monument, dat de herinnering aan Van Dale levendig zou houden. Hij kon wel niet vermoeden, dat een eeuw later duizenden Nederlanders de naam Van Dale zouden kennen. Daartoe was de gedenksteen niet nodig, die nog in het sterfjaar 1872 werd opgericht op het kerkhof in Sluis, de stad waar Van Dale zijn gehele leven had doorgebracht en waarbuiten hij bijna nooit geweest was.

De jongste druk van Van Dale (1961) heeft met de eerste niet veel meer gemeen dan het beginsel van de alfabetische volgorde. Woordenboeken moeten met de tijd meegaan, willen ze voor de taalgebruiker hun waarde behouden. De eerste Van Dale had als model de achttiende-eeuwse woordenboeken; op hun beurt gaan deze, in een lange traditie, terug op het beroemdste woordenboek uit onze taalgeschiedenis: dat van Kiliaan uit 1599.

Fietspad

Artikel 49 van het bestaande Wegenverkeersreglement luidt: ‘Waar langs een rijbaan een pad aanwezig is, dat door naar hun richting gekeerde borden volgens model 40 van de bijlage als rijwielpad is aangeduid, is het de bestuurders van rijwielen verboden de rijbaan te volgen of een ander langs die rijbaan gelegen pad, voor zover dat niet eveneens door naar hun richting gekeerde borden volgens de modellen 40 of 41 van de bijlage is aangeduid’.

Prof. mr. A.D. Belinfante, de man die al jaren ijvert voor een begrijpelijk geschreven verkeerswetgeving, meent dat hij hetzelfde als volgt kan zeggen: ‘Fietzers volgen het fietspad. Bij gebreke daarvan rijden zij op de rijbaan’. De Volkskrant (18-5-66) spreekt bij dit bericht de vrees uit dat dit fietspad wel rijwielpad zal blijven.

In memoriam

Op 28 april overleed, in de leeftijd van 58 jaar, na een dapper gedragen lijden, Mejuffrouw M. van Burken, wier verdiensten voor ons Genootschap eerst thans in het licht kunnen worden gesteld. Van onze oudere bestuursleden kende alleen de toenmalige penningmeester haar en slechts een enkeling onder de leden kon met hem weten, hoe groot haar aandeel in een goede gang van zaken bij de vereniging gedurende een lange reeks van jaren geweest is. Immers noch van dank, noch van vermelding van haar naam in ons maandblad, notulen of verslagen wilde zij ooit weten. Toegewijd en belangeloos en met een ongewone bescheidenheid heeft zij destijds onze onvergetelijke redacteur en feitelijke oprichter, de heer P.C. Smit Jr., administratief ter zijde gestaan toen deze het Genootschap zo zorgzaam en bekwaam door de kinderjaren en de moeilijke oorlogstijd loodste. Na diens overlijden in 1948 was zij de onmisbare steun voor met name de penningmeester, toen het erop aankwam, het gewonnen terrein uit te breiden en de administratie als het kon, even goed te doen verlopen als voorheen.

Bij haar crematie te Westerveld, op 3 mei, is haar namens haar werkgever, de Koninklijke Nederlandsche Springstoffen Fabriek, warme dank gebracht voor de hoge opvatting welke zij aan haar taak als chef de bureau verbond. Tevens werd daarbij gewezen op hetgeen zij buiten haar werkkring voor haar naasten en in het algemeen belang, steeds op de achtergrond blijvend, heeft verricht. Haar komt ten volle toe dat zij te dezer plaatse in dankbare herinnering wordt gebracht.

H.M.

Jaarverslag 1965

Het jaar 1965 is een ‘oneven’ jaar; de ‘even’ jaren zijn voor Onze Taal belangrijker; daarin worden immers de grote congressen gehouden. Dat wil niet zeggen dat er in 1965 geen gewichtig werk te doen was: bij de toeneming van het aantal leden en lezers komen er steeds meer beleidskwesties aangaande de uitgave van het maandblad, de propaganda en de financiële administratie, die een snelle oplossing vergen. Het bestuur vergaderde in het verslagjaar vijf maal. Een belangrijk onderwerp van bespreking was de uitbreiding van het bestuur en de verandering in zijn samenstelling. Tot zijn vreugde vond het bestuur de heren W.A.H.C. Boellaard, directeur van de

Olveh, mr. J. Jolles, president-directeur van het A.N.P., en mr. A. Stempels, hoofdredacteur van de N.R.C., bereid, zitting te nemen in het bestuur; zij vertegenwoordigen ieder een sector van ons maatschappelijk leven die geacht kan worden van grote invloed te zijn op het taalverkeer. De heer H.H.J. van de Pol verliet het bestuur aan het einde van het verslagjaar. Hij heeft voor ons Genootschap zeer veel werk verricht: de organisatie van de eerste congressen en de stichting van het bureau waren bij hem in goede handen. Gelukkig zal hij het bestuur voorlopig blijven adviseren, met name bij de uitgave van het maandblad.

Het bestuur was op uitnodiging vertegenwoordigd bij de uitreiking van de Visser-Neerlandia-prijzen en het jubileum van de K.R.O.

Met de Belgische zustervereniging, de Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal, zijn de gebruikelijke hartelijke contacten onderhouden. Vier bestuursleden waren aanwezig bij de opening en sluiting van de jaarlijkse A.B.N.-week in Brussel. Te zamen met het bestuur van de V.B.O. werd op 2 oktober 1965 in Den Haag vergaderd over gemeenschappelijke vraagstukken.

De jaarvergadering werd op diezelfde datum gehouden. Tijdens deze vergadering werden de drie bovengenoemde bestuursleden gekozen.

In de Commissie tot bevordering van een Goed Taalgebruik die de Staatssecretaris van O. en W. heeft ingesteld in april 1965, is sinds september 1965 ons Genootschap vertegenwoordigd door de redacteur. Het bestuur zal deze commissie, waar dat wenselijk en nodig is, alle steun verlenen, die haar bij haar moeilijke werk van pas zou kunnen komen. Het hoopt dat de Commissie binnen afzienbare tijd met haar werk gereed is en dat zij de Staatssecretaris die maatregelen kan voorstellen die inderdaad het taalgebruik in ons land op hoger peil zouden kunnen brengen.

Aan het einde van het verslagjaar is prof. dr. N.A. Donkersloot, lid van onze Raad van Deskundigen, overleden. Het bestuur herdenkt met weemoed deze vriend van ons Genootschap, die zoveel jaren ons werk heeft ondersteund. Vooral heeft het diepe erkentelijkheid voor zijn voordracht op ons congres 1965, die hij met dichterlijke geestdrift heeft gehouden. Het aantal leden en lezers van Onze Taal kwam in 1965 op 11732. De netto-groei bedroeg 770. Voor een jaar waarin geen congres gehouden is, mag dit aantal verheugend genoemd worden. Desondanks zal het bestuur bij voortduring naar middelen blijven zoeken, die het werk van het Genootschap een ruimere verspreiding in den lande zullen geven. Met betrekking tot Onze Taal is maar al te vaak de waarheid van het oude gezegde gebleken: onbekend maakt onbemind.

De secretaris.

[Nummer 6]

Autowegen

De dingen waarmee we dagelijks moeten omgaan, hebben namen. We duiden ze niet aan met cijfers. Een cijfer registreert, geeft een bepaalde orde aan; een naam noemt eigenschappen, wekt herinneringen op, schept gedachtenassociaties.

Een naam blijft langer in het geheugen: je vergeet eerder het nummer in een straat dan de naam van een straat. Eigenlijk zou men in plaats van telefoonnummers telefoonnamen moeten hebben, maar met de combinatie-mogelijkheden van de tien letters zouden er te veel op elkaar lijkende en te veel onuitspreekbare namen komen.

Prof. dr. C.A. Zaalberg heeft erop gewezen (Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde 1965, blz. 9) dat de autowegen namen behoren te hebben in plaats van nummers. Hij vermeldt de *Zuiderzeestraatweg* en meent dat aan namen als *de Piet Hein* of *de Willemien* gedacht zou kunnen worden.

Wij geloven dat hij volkomen gelijk heeft. Of het nu juist namen moeten zijn zoals hij voorstelt, is een tweede punt, maar van de cijfers moeten we af.

Men kan de verplaatsingsdrang van de moderne mens betreuren, men kan de afgrijselijke files ronkende auto's verfoeien, maar een feit blijft dat het gemotoriseerde verkeer in onze samenleving onmisbaar is geworden. Rondom dat verkeer over de 'grote weg' is langzamerhand een aparte terminologie aan het ontstaan: *wegenwacht*, *praatpaal*, *snijden*, *vangreels*, *oprit*, *liften*, *kruiper*, *wegpiraat*, *vluchtstrook*, *pijltesridder*, *kettingbotsing*, *bermtoerisme* (om van bermprostitutie nog maar te zwijgen). Niet gezwegen behoeft te worden over de jongste aanwinst; het eufemisme in stafrijm: *sanitaire stop*.

In deze woordenwereld horen namen thuis. Wat *Oudenrijn* is, weet ieder. Je hoeft daarvoor niet eens in een auto gereden te hebben: op een warme zaterdag of zondag naar de nieuwsberichten luisteren is genoeg. Hoe weinigen van hen die daar misschien zelfs dagelijks, stotterend langs de stoplichten, het rondje draaien, zullen de nummers kennen van de vier autowegen die daar samenkomen? En al zou u horen dat het bijvoorbeeld 4, 7, 12 en 19 zijn, over een paar uur zou u die cijfers vergeten zijn...

Neem eens de proef op de som en vraag aan autorijders waar rijksweg 1 of rijksweg 14 is. Duizenden rijden iedere dag over de weg Breda-Tilburg-Eindhoven zonder te weten dat het rijksweg 63 is. En al zouden ze zich daarvan bewust zijn, die kennis 'doet' hun terecht niets. Rijksweg 42 gaat van Groningen naar Nieuweschans, rijksweg 24 van Arnhem naar Ede, rijksweg 4a van Amsterdam over Voorschoten naar Den Haag. U wordt er koud noch warm van: u bent de nummers in een paar minuten weer kwijt.

Autowegen zijn voor de Nederlanders, uit economisch oogpunt, tenminste even belangrijk als, zo niet nog belangrijker dan de rivieren. Rivieren hebben namen. We hebben ze als kind geleerd, we hebben ze opgedreund in de klas, er proefwerken over gemaakt. We waren al vroeg vertrouwd met de Linge, de Dommel, de Berkel, de Regge, de Vecht; we wisten waar ze ontsprongen, welke plaatsen eraan lagen en waar ze naartoe stroomden. Zo ook de kanalen, door mensenhand gegraven: de Zuid-Willemsvaart, het Noordhollands kanaal (de bocht van Purmerend!), het

Meppeler Diep. Bij het toelatingsexamen voor de middelbare school konden we feilloos de vraag beantwoorden: langs welke waterwegen gaat een schipper van Groningen naar Nijmegen? Door de zorgen van de ANWB staan bij de bruggen witte borden met blauwe waterlijnen en de naam van het water dat eronder stroomt.

Je ziet van achter het stuur zo'n bord en je denkt aan je verrafelde schoolatlas: 'Dat is nou de Oude IJssel...' Eigenlijk zou je willen uitstappen en in het gras gaan zitten, maar je bent toch al zo laat voor die afspraak. Trouwens, waar laat je je auto, als je aan de kant wilt gaan mijmeren?

De schipper mag langzamerhand wel uit de toelatingsexamens weg. Een kind uit onze tijd zou dienen te weten hoe je langs de beste weg van Zwolle naar Middelburg komt. Rijksweg nummer zoveel, rijksweg nummer zoveel, rijksweg nummer zoveel.

Autowegen zijn door de mens gemaakt, ze behoren van hem een naam te krijgen. Naamkundigen zullen zich met wat speelse durf op het vraagstuk moeten werpen. Het is te hopen dat er minder prozaïsche woorden gevonden worden dan de meest fantasieloze naam, ooit voor een groots Nederlands werk bedacht: Noordoostpolder.

Op het dorp, in de stad

Taalverschijnselen kunnen soms heel grillig zijn.

We wonen op Ameland, *in* Nieuw-Zeeland, *aan* (of *op*?) een gracht, *in* een straat.

Men moet om enige regelmaat te ontdekken rekening houden met twee dingen: 1e. *op*, *aan* en *in* hebben veel gebruiksmogelijkheden; 2e. de geschiedenis van de straten, pleinen enz. kan een licht werpen op de merkwaardige voorkeur die soms voor bepaalde voorzetsels heerst. Gaat men uit van de gedachte 'op = boven op, in = midden in, aan = rakend aan', dan komt men niet uit de moeilijkheden. De drie voorzetsels betekenen veel meer.

Op, bijvoorbeeld, kon in de Middeleeuwen 'in de onmiddellijke nabijheid van' betekenen. Men vergelijk de oude naam Bergen-*op*-Zoom met de nieuwe Alphen-*aan*-den-Rijn. Nu kunnen we een woordenboek ter hand nemen en dan meteen maar het uitgebreidste van alle woordenboeken: het W.N.T. De drie voorzetsels beslaan te zamen ongeveer driehonderd lange kolommen vol kleine lettertjes! Geen inlichting om even gauw te weten waar het op staat...

Het verschijnsel '*in* de stad, *op* het dorp' heeft in O.T. reeds eerder de aandacht op zich getrokken (11e en 12e jaargang), maar met verklaringen, vooral als die voor de hand liggen, moet men oppassen. Een verklaring, die voor de hand ligt, namelijk, dat bij 'op wonen' aan een zekere hoogte gedacht moet worden, blijkt toch niet geheel in overeenstemming te zijn met de feiten. In 1930 heeft Kruitwagen getracht enige vaste lijnen in het gebruik van de bedoelde voorzetsels te ontdekken. Het komt ons voor dat zijn ideeën hieromtrent voor ieder van ons lezenswaard zijn.

De schrijver, die voornamelijk het gebruik in Rotterdam beschouwt, constateert: 1e. *Op* komt voor bij alles wat een *ruime open vlakte* aangeeft of aangaf. Controleren we dit voor andere steden, dan blijkt het heel dikwijls juist te zijn: de Hagenaar zegt: op de Mient (= gemeenschappelijk stuk grond), de Amsterdammer: op het Hekelveld, de Haarlemmer: op het Houtplein. Wellicht, moeten we echter verzuchten, zijn hierop uitzonderingen te vinden, maar laten we die ons besparen. 2e. '*Op* wordt gebruikt bij alles wat blijkens zijn naam *water* is (ook als is het nu gedempt), en bij alles wat aan het water is gelegen, hetzij als laad- en losplaats, hetzij als waterkering.' Hiervan kan men ook vele voorbeelden vergaren: op het Spui, op de Prinsengracht, op de Coolsingel, op de Schiedamse dijk, op de Leidsevaart. 3e. De Rotterdammer gebruikt *op*, waar het de *buitengemeenten* betreft: op Katendrecht, op Overschie. Dit laatste

is niet geheel bruikbaar voor Amsterdam en Den Haag, waar naast *op* veel *in* in dit geval voorkomt. Het is natuurlijk ook mogelijk, dat het begrip buitengemeente met ruime open vlakte ('op Heemstede' zegt de Haarlemmer) of met water ('op Scheveningen') samenvalt. Het voorzetsel *aan* ziet men ook naast *op*, vooral wanneer het gehele terrein bedoeld wordt: zo woont de Amsterdammer *aan* de Amstel, maar *op* de Amsteldijk. Het laatste woord begrenst de aanduiding nauwer. Het voorzetsel 'in' ziet Kruitwagen in Rotterdam gebruikt bij lanen, straten en stegen en bij alles wat het karakter van tuin of geboomte aangeeft.

In Den Haag woont men *op* de Laan van Meerdervoort, een brede ruime laan. Ook waar de Laan later nauwer is geworden, blijft het idee van openheid. Andersom: in Utrecht zegt men '*in* de Lijnmarkt', een smalle straat, die om 'in' vraagt. In vele steden ziet men dergelijke vreemde voorzetselbepalingen, die meestal met de genoemde 'regels' verklaard kunnen worden. De Hagenaar woont *in* de Kiplaan (niet breed) en *op* de Prins Mauritslaan (wel breed).

Wie Hagenaar zegt en zelf daar niet woont, zegt standsverschil. De enkeling die het verschil 'in-op' in de Residentie als een traditie gelijk de houten ham en de vioolkist voor de aardappelen verklaard heeft, is hier toch heus abuis. Komt men 'in' tegen waar men 'op' verwacht, dan moet men verdisconteren, dat soms twee visies mogelijk zijn en dat een er van beslissend bleek te zijn. Rotterdam: *in* de Boompjes (maar de nabijheid van de Maas had ook 'op' kunnen opleveren), Den Haag: *op* het Voorhout (geboomte, maar het brede karakter overweegt hier).

Wij verbeelden ons geen ogenblik, dat met bovenstaande beschrijving ineens alle vragen opgelost zijn. Ze is echter goed bruikbaar en beter dan al het gefantaseer dat bij tijd en wijle over 'op, in en aan' te berde wordt gebracht. Dat men *in* een land (Nieuw-Zeeland, Australië, Engeland) maar *op* een eiland (Java, Ameland) woont, kan toch niet raadselachtig zijn. 'In' heeft hier wel degelijk de eerste betekenis 'midden in', gelijk 'in een huis wonen'. Ook 'op' zal hier de eerste betekenis hebben 'boven op'. Reizende van Nieuw-Zeeland en Java naar de Nederlandse straten en grachten, moeten we ijlings de eerste betekenis van 'op' en 'in' loslaten. De Amsterdammers wonen niet *aan* maar *op* de gracht en *in* de straat. Bij 'op een dorp - in een stad' is ook wel gedacht aan de hoogte tegenover een vlakte. Zo kwam men er toe 'dorp' af te leiden van 'terp', iets heuvelachtigs. Doch 'dorp' komt *niet* van 'terp', al heeft het er dan veel mede te maken. Royen, die het type zorgvuldig heeft onderzocht, kwam tot de conclusie, dat ook hierbij

aan de ‘vrije ruimte met wijd uitzicht’ gedacht moet worden. De stad was ommuurd, het dorp niet. Natuurlijk konden er in de stad plaatsen zijn, die ‘op’ vroegen evenals op het dorp plaatsen, die ‘in’ kregen. ‘Alle simplisme is op taalterrein uit den boze; en het is hier alweer zoals overal elders bij taalkundige kwesties: alleen veel materiaal van overal vandaan kan een hypothese tot zekerheid brengen.’

Bep

In ‘*dit, dat, dot, daad, deed, dood(t), duid(t), duit, dut*’
 kan het plofferspaar *d, t* met één vocaal
 de kortste woorden tien keer in totaal
 ons presenteren, zeggend: ‘Spreek, klein grut’.
 Het tweede ploffersstel, de *b* en *p*,
 steekt daarbij jammerlijk wel pover af.
 Zij voelen dit gelukkig niet als straf
 maar wijzen fier op *Bep*, hun coryfee.
 Verschoven energie mismaakt zeer veel
 de *p* tot *b* wanneer die staat aan het end
 van het ene woord, en dan haar aandacht wendt
 naar klinker in het volgend rededeel:
 U staat altijd *op* orde? Wees maar blij
 wanneer *op* borden staande, u niet valt.
Op orde? Zorg dat *p*, geen *b* hier knalt.
Op borden? *b* in: *pb* zij aan zij.
 Wij horen *p*: in subtiel en observant,
 obstructie, abnormaal, substraat, absces;
 - in opzienbarend baart zij tevens *s* -
 en *b* broemt: obligatie abundant.
 Gespelde *p* in *op*druk en *op*dat
 klinkt *b* vóór *d*; en immer luidt de *b*
 als *p* vóór *s*: obscuur doet hier ook mee;
 ja, zelfs *op* *v* heeft *p* opvallend vat.
 Zo ‘switchen’ *b* en *p* naar hartelust
 maar onafhankelijk van willekeur:
 zij stellen minnaars dáárvan vlot te leur
 en kenners van hun spelsysteem gerust.
 De spelling biedt ons dikwijls geen houvast:
 het is enkel zien, geen horen, dat vergaat.
 Daarom is luisteren de éérste daad
 en tweedens plaatst zich onze sprekerslast.
 Flink oefenen blijft steeds noodzakelijkheid,
 want elke tong-, mond-, kaakspier heeft een taak
 die zij voldoende aan kan als ze vaak
 aan het werk gesteld wordt met de grootste vlijt.
 De sluiting van de lippen bij *b, p*
 is wat van ieder spreker moeite eist.
 Waar wie zich die getroosten wil, bewijst
 dat hij niet aanstonds roept van ach en wee.
 Steeds lozen velen loze *d*'s en *t*'s:
 ze lijden aan articulatievrees
 en gaan al dood voordat ze er zijn geweest'.
 De *b*'s en *p*'s treft vaak een dergelijk lot:
 half open lippen maken *p* van *pot*
 zo zwak en kracht'loos als het dooiste *bot*.

Het buitenlandse woord als standskenmerk

‘Chemie is een modern en beter woord voor het wat ouderwetse scheikunde. Want moderne chemie is immers méér dan scheiden alleen. Het spel richt zich juist andersom: op de opbouw.’

Aldus een passage in een advertentie van de Staatsmijnen. Een prachtvoorbeeld van de gedachtecronkels waarmee sommige ‘status-seekers’ en hun ‘copy-writers’ onze taal trachten te ontnerlandsen.

Het woord ‘scheikunde’ is een van die woorden, waarop onze taal trots zou zijn, als een taal trots zou kunnen zijn. Andere Germaanse talen zouden ons dergelijke woorden benijden: ‘denkbeeld’, ‘evenredigheid’, ‘meetkunde’, - zij moeten het doen met ‘idee’, ‘proportie’, ‘geometrie’, - alweer, als het talen gegeven was, elkaar te benijden. Het is niet nodig, dat men voor ieder vreemd woord dat in zwang dreigt te komen, een purisme bedenkt; maar het is buitengewoon zot als met uit dikdoenerij Nederlandse woorden vervangt door buitenlandse (of ‘internationale’, dat klinkt beter; in de toekomst zal men ze ‘Europees’, ‘mondiaal’ of ‘planetair’ noemen).

Het is duidelijk, welke denkfout ten grondslag ligt aan de zinnetje uit de advertentie. ‘Moderne chemie is meer dan scheiden alleen, en daarom is het woord “scheikunde” verouderd.’ Dit is die ontaalkundige logica, die ons opgescheept heeft met het germanisme ‘radiobuis’: je mag het immers geen lamp noemen, want hij dient niet om licht te geven. Volgens deze redeneerkunst is een elektrische klok geen klok, een vulpen geen pen, - ja, in de tekst van de dwaze advertentie zitten woorden genoeg die zouden moeten worden uitgebannen. ‘Atomen’ bijvoorbeeld. Een atoom is al lang niet meer atoom, onsplitsbaar. ‘Overhemd’. Wie draagt er een onderhemd onder? ‘Versnellingsbak’. Het eenvoudigste rijlesboekje weet ons uit te leggen, dat het toestel in die bak niet versnelt maar vertraagt. Een wijze schaapherder zei eens tegen een dialectonderzoeker, dat de taal veranderd was door de hoogmoed. Soms zie je die hoogmoed aan het werk.

C.Z.

Ontsporingen in spelling en uitspraak

Het Engels is waarschijnlijk de enige taal ter wereld die de in andere talen meest voorkomende vocaal, de korte *a*, niet kent. De verklaring van dit verschijnsel moge aan terzakekundigen worden overgelaten nu het hier slechts aankomt op het feit dat alle korte *a*'s die de taal ooit bezeten heeft, in de loop der tijden zijn verlengd of ‘umgelautet’ of op andere wijzen zodanig zijn verschoven dat klanken ontstonden als in *part*, *cat*, *wall*, *day*, *might*.

Dit ontbreken van de korte *a* heeft tot gevolg gehad dat in de Engelse weergave van vreemde woorden die deze *a* wel bezitten, deze klank moest worden benaderd, welke noodzaak zich in het bijzonder voordeed bij woorden uit het Sanskrit, het Hindi en andere

Indische talen waarin de korte *a*'s even talrijk zijn als *e*'s in het Nederlands. Bij deze benadering pleegt de korte *a* in de Engelse spelling van de bedoelde woorden door *u* gevolgd door een dubbele consonant te worden weergegeven, terwijl in de spreektaal deze *u* als in *but*, nooit als in *root*, wordt uitgesproken. Niet zo echter bij ons. Op een dwaalspoor gebracht door de Engelse spelling, wordt de Nederlander er licht toe verleid de *u* in kwestie als *oe* uit te spreken en te schrijven, zoals bijv. het geval is bij de naam van de landstreek Perzisch-Hindi *Panj-ab* 'Vijfstromen(land)' luidend, Engelse spelling *Punjab*, bij ons vaak tot *Poendjab* verhaspeld. Andere voorbeelden van deze ontsporing zijn: Hindi *patti* 'lange strook goed' in het bijz. 'beenwindsel', Engelse spelling *puttee*, Nederl. foutieve uitspr. *poetie*; Sanskr. *sati* 'trouwe echtgenote die het lijk van haar gemaal op de brandstapel volgt', Eng. spelling *suttee*, Nederl. uitspr. *soetie*; Sanskr. *pandita* 'geleerde', Eng. spelling *pundit*, soms in het Nederl. als *poendit* uitgesproken (nog onlangs in een radio-uitzending gehoord).

Naast deze oe-klankuitspraken staan de gevallen waarin de korte *a*, in Eng. spelling *u*, bij ons wordt uitgesproken en geschreven als de *u* in *put* en deze vormen een onvervreembaar burgerrecht hebben verworven. Voorbeelden: Sanskr.-Hindi *janggala* 'oerwoud', Eng.-Nederl. *jungle*; Hindi *bangla* 'tot Bengalen behorend', Eng.-Nederl. *bungalow*; Hindi *Kalkatta*, Eng.-Nederl. *Calcutta*.

Voor taalkundigen zou het interessant zijn na te gaan of het ontbreken van de korte *a* in het Engels ook in taalgebieden buiten Nederland tot ontsporing in spelling en uitspraak heeft geleid.

F.D.K. Bosch

Ondanks alle aandrang

doen we geen enkele poging om happening te vertalen. U mag het als een Nederlands woord gaan beschouwen als u wilt; weinig woorden, (zelfs niet teach-in) hebben zo de wind in de zeilen gekregen als dit. Waarom niet een stap verder en er *heppening* van maken? De vertaling van happening met gebeurtenis is van ongeveer dezelfde kwaliteit als die van Lieverdje met Little darling. □ In Groningen schijnt men van *stadjers* te spreken; dat zou passen bij Lelystad. Maar hoe heten dan de kleine Lelystadjers? □ *Milkdispenser*: Gevonden: de kunstkoe, het melkmeisje en (in het tijdschrift Landbouwdocumentatie 1964, blz. 574) *melktapkast*. □ Een Amsterdammer weet met zekerheid te vermelden dat in zijn jongenstijd de *kluivenduikers* degenen waren die kluiven uit de snert visten. Dat waren 'mannetjes die de handigheid bezaten om prettige bezigheden tot zich te trekken'. □ Gehuwde dames kunnen voor halve dagen in een chocoladefabriek te werk gesteld worden als *chocoleuses*. Voor de textiel- en olie-industrie zijn, helaas, de *tricoteuses* en de *petroleuses* niet meer bruikbaar: ze zijn historisch te zwaar belast. □ We hebben het verwijt *ghad* (O.T. febr. 1966). En dan te weten dat wij indertijd een 'standsverschil' in de taal signaleerden: we hebben een cadeau *ghad*-gekregen. Daarom een verdient verwijt *gekregen*. □ Het monument voor Van Dale is er al sinds 1924: een borstbeeld in een plantsoentje op de wal van Sluis. Iemand heeft over dit monument ergens gelezen: 'Hij kijkt uit het steen niet met het strenge gelaat van een schoolvos. Zijn gezicht is jong en zuiver en er rust een glimlach op.' De eerste helft van dit compliment (schade aan derden) zou Van Dale niet gewaardeerd hebben, volgens de vinder van het citaat. □ Over *zeuven* merkt een predikant nog het volgende op. Van de preekstoel hoort

men soms: wij zingen gezang... en daarvan het zeuvende couplet. Hij meent dat zeuvende hier zeker onnodig is en dat men bij een gezang niet van coupletten spreekt maar van *verzen*. □ Reclamemannen moeten spitsvondig zijn. In een reclame voor voorjaarskleding gelezen: ‘En nu maar *lentenieren!*’ Voor zoiets moesten we eigenlijk een medalje ter beschikking hebben. □ Medalje? Woordenlijst blz. 312 schrijft voor *medaille*. Ja, maar je weet nooit wat er gaat gebeuren: blijkens persberichten zal er nog dit jaar een nieuw besluit aangaande de spelling van bastaardwoorden komen. □ De uitspraak boss-*ch*-age is juist; dit staat nu wel vast. Men mag die *ch*-klank geen spellingsuitspraak noemen. Veel Waalse Brusselaars spreken de *x* in het Franse woord Bruxelles als *ks* uit. Is dat spellinguitspraak? □ Van Dale geeft op *analysant*, *analysante* als ‘persoon die een psycho-analyse ondergaat’. Er zijn psychiaters die daartegen protesteren: zij hebben het over analysanden (en soms zelfs over analysandi). Dat betekent dat het enkelvoud analysand(us) zou moeten zijn: de persoon die geanalyseerd moet worden (vgl. doctorandus). Een handboek over psycho-analyse schrijft: ‘De analysand neemt plaats op een ligstoel’. (Westerman Holstijn, Grondbegrip der Psychoanalyse, 3e druk, blz. 27). Taalkundig zou *analysant* op een lijn met arrestant gezet kunnen worden. □ Dan was er een Kamerlid die bij het historische debat van juni duidelijk liet merken dat hij niet begreep wat de minister met *insisteren* bedoelde. □ Wat met een *clean room* bedoeld is, weten we: high standards of environmental control and cleanliness necessary to meet exacting operations enz. Bestaat er een Nederlandse vakterm voor? □ Een vraagteken voor de (op-een-na) laatste zin van deze rubriek geeft beter dan een uitroepteken de stand van het moderne Nederlands weer: de taal - zoals iemand giftig zei - die zo weinig Nederlands in haar woorden doet.

[Nummer 7/8]

Taalvermenging in West-Europa

Onder deze titel hield Prof. R.W. Zandvoort 13 april j.l. op het 29ste Nederlands Filologencongres te Amsterdam een rede over de Engelse infiltratie in de talen van West-Europa. Met zijn toestemming drukken wij hier het gedeelte af dat op Nederland slaat.

Tot de landen waar de infiltratie van het Engels het sterkst is behoort in de eerste plaats Nederland. Op bijna alle gebieden van de samenleving gebruikt de Nederlander van nu, om zich voor andere Nederlanders verstaanbaar (soms moet men misschien eerder zeggen: onverstaanbaar) te maken, een groot aantal Engelse woorden en woordgroepen, die hij in zijn Nederlandse zinnen invlecht, of soms ook buiten zinsverband gebruikt. Slechts zelden spreekt hij in geheel-Engelse zinnen, als men afziet van uitroepen als *Sorry!*, *All right!*, en *O.K.* (Een aardig voorbeeld hiervan vond ik in de door Nescio (J.H.F. Grönloh) in 1919 geschreven, in 1961 opnieuw uitgegeven vertelling *Mene Tekel*: ‘Toen zei Sam: “O, really”. Hij sprak graag een woordje in een vreemde taal, zoals dat ons Hollanders, die wat geleerd hebben, veel eigen is,...’) *Good luck!* (en misschien een enkele ander uitroep) zou men hier nog aan kunnen toevoegen. Met *wait and see*, *do-it-yourself*, en *catch as catch can*, zijn we dicht bij het gewone zinspatroon. Engelse zinnen met een onderwerp en een vervoegd werkwoord komen, zover mij bekend, alleen als citaten voor. Voorbeelden zijn *Every cloud has a silver lining*, in een roman van 1955, *All the world loves a lover*, in een radioreportage van 1959, *What's in a name?*, in een weekblad van 1959, *We were not amused*, in een ditto van 1960. Een tamelijk veel voorkomend citaat is ook *The rest is silence. All rights reserved*, met twee kernen, achterop een boek van 1953, komt hier, wat constructie betreft, tamelijk dicht bij, evenals *business as usual*, en *safety first*; in *still going strong* hebben we nog maar één kern.

De tot dusver genoemde voorbeelden worden onafhankelijk van verder zinsverband gebruikt. De nog te noemen woorden en woordgroepen komen alleen voor als onderdelen van Nederlandse zinnen. In de eerste plaats bijwoordelijke uitdrukkingen als *last (but) not least*, *at first sight*, *in no time*, *after all*; vervolgens groepen als *full-time job*, *gentleman's agreement*, *man on the spot*, *pin-up girl*, *the time of her life*, *ups and downs*, *the benefit of the doubt*, *angry young men*, *Official Ford Dealer*, *Dutch Swing College Band*, *public relations* (soms gevolgd door *officer*), *man in the street*, *big game hunting*. Dan komen de tweeledige samenstellingen als *shopping centre*, *airstrip*, *air-conditioned*, *best seller*, *call girl*, *Key Dealer*, *showroom*, *baby doll*, *cocktail-shaker*, *self-supporting*, *welfare state*, *show-business*, en dozijnen anderen; en tenslotte de honderden enkelvoudige woorden die men telkens en overall ontmoet.

De overgrote meerderheid van deze woorden zijn zelfstandige naamwoorden, die zich in het meervoud als Engelse woorden blijven gedragen: *flat/flats* (vgl. Ned. lat/latten), *short/shorts* (vgl. Ned. schort/schorten), *drink/drinks* (vgl. Ned. drank/dranken) en zelfs *coach/coaches* (vgl. Ned. koets/koetsen), *race/races* (vgl.

Ned. pees/pezen)¹⁾. Van de bijvoeglijke naamwoorden worden niet veel meer dan een dozijn vrij, d.w.z. in verbinding met Nederlandse zelfstandige naamwoorden of voornaamwoorden gebruikt: *fair* en *unfair*, *crazy* en *tipsy*, *fit*, *happy*, *ladylike*, *safe*. Minder algemeen zijn *dry* en *sweet* (gezegd van wijnen), *smart*, *well-to-do*, *sophisticated*, *sexy*. Bij de meeste wordt deze vrijheid ingeperkt doordat ze alleen predikatief voorkomen: ik voelde me *happy*, maar niet: een *happy* bruidspaar. Een uitzondering vormen *fair*

1) Een uitzondering vormt het woord **lift**. Er waren twee liften in het gebouw.

en *unfair*: een (*un*)*faire* behandeling, en het onveranderlijke *plenty*, dat hoeveelheid, geen hoedanigheid uitdrukt: *plenty huiswerk*. De overige in Nederland gebruikte Engelse bijvoeglijke naamwoorden zijn aan bepaalde Engelse zelfstandige naamwoorden gebonden: *blue jeans, comic strips, dead heat, full speed, high society, hot jazz, industrial design, long drink en soft drink, mental training, personal touch, private enterprise, public relations*; m.a.w. niet het bijvoeglijke naamwoord als zodanig is overgenomen, maar de groep waarvan het deel uitmaakt.

Bij de werkwoorden ontmoeten we een ander verschijnsel: ze worden aan het Nederlandse vervoegingspatroon aangepast. Tot de meest gebruikte behoren *cancelen, checken, dimmen, fixen, mixen, overlappen, plannen, relaxen, settelen, showen, slippen, starten, timen*, en het in Nederland ontstane *liften*. Eigenlijk geven we een onvolledig beeld van wat er gebeurt, als we alleen de infinitief vermelden; andere vormen waarin deze woorden voorkomen zijn: desnoods *cancel* je de hele boel; rijden met *gedimde* lichten; mensen van alle afdelingen door elkaar *gemixt*; de schootsvelden *overlappen* elkaar; de auto *slipte*; u stopt en *start* veel meer dan u denkt.

Werkwoordsvormen op *-ing* worden in de regel onveranderd overgenomen: *doping, dumping, joy-riding, marketing, planning, sight-seeing, wishful thinking*, met, als vermoedelijk enig tegenwoordig deelwoord, *self-supporting*. Eén keer noteerde ik een Engelse infinitief (uit een weekblad van 1956): ‘Misschien hebben de Fransen, in nog hoger mate dan de Engelsen, het vermogen *to muddle through*.’

Men zou dus kunnen zeggen dat van de Engelse woorden in Nederland de zelfstandige naamwoorden afstand weten te bewaren, evenals de meeste bijvoeglijke naamwoorden, en dat alleen de werkwoorden zich vrijelijk met de inheemse taalbestanddelen vermengen. Bij nauwkeuriger toezien blijken echter ook de zelfstandige naamwoorden en de niet-vrije bijvoeglijke naamwoorden zich niet geheel aan ‘fraternization’ te kunnen onttrekken. Al passen ze zich dan niet aan bij het Nederlandse buigingssysteem, aan de invloed van de Nederlandse uitspraakgewoonten kunnen ze niet altijd weerstand bieden. Ten dele hangt dit af van de vraag, hoe lang ze reeds in ons midden verblijven: *club, sport* en *start* onderscheiden zich in niets van Nederlandse woorden, terwijl *shorts, privacy, official*, en dgl., hun Engelse uitspraak vrij aardig hebben behouden. Maar, met een variant op de Italiaanse formule *lingua romana in bocca toscana* voor het beste en mooiste Italiaans, kan men niet zeggen dat *lingua inglese in bocca olandese* het beste Nederlands of het mooiste Engels oplevert. *Prettig weekend!* is een vaste vrijdagsgroet geworden (tot verbazing van menig in Nederland verblijvend Engelsman); van de klanken, de beklemtoning en de intonatie van het Engelse *weekend* is weinig overgebleven. Hetzelfde geldt van de manier waarop op Nederlandse tennisbanen *love-thirty*, en dergelijke, wordt geteld (eigenlijk moet ik zeggen: ‘werd geteld’, want tegenwoordig telt men, naar ik verneem, meestal in het Nederlands, zoals ik al in 1921 in Duitsland in het Duits hoorde tellen). Zo ondergaan ook woordgroepen als *still going strong* en *angry young men* bij het oversteken der Noordzee wat Shakespeare noemt een ‘sea-change’, waarbij van het ‘into something rich and strange’ het laatste meer van toepassing is dan het eerste. En nu spreek ik nog niet van een woord als *folklore*, dat blijkbaar in zijn geschreven vorm is overgenomen, voordat men het door een Engelsman had horen uitspreken. Zelfs de N.R.C. van 5 februari 1966 breekt af: *fol-klore*.

Natuurlijk moet men ook op dit punt voorzichtig zijn met generaliseren. De mate van fonetische aanpassing van Engelse woorden verschilt van spreker tot spreker,

en hangt nauw samen met de mate waarin iemand het Engels beheerst. En ook degene aan wiens Engelse uitspraak weinig of niets ontbreekt, zal in Nederland een woord als *bar* wèl met een lange, zij het ietwat naar voren verschoven *a*, maar gewoonlijk toch ook met een min of meer duidelijke *r* uitspreken. Wie minder goed Engels kent, zal in zijn uitspraak van Engelse woorden naar verhouding meer naar het Nederlands overhellen. De *choke* van een auto wordt een ‘sjook’ de *cruise* met de Nieuw-Amsterdam wordt een ‘kroes’, de *drummer* van een *jazzband* wordt de ‘drummer’ (Ned.) van een ‘sjezbent’. Zo vertoont het woord *lunch* een heel uitspraakspectrum, waaraan men de ontwikkeling en de sociale positie van de spreker (soms ook persoonlijke eigenschappen) vrij aardig kan aflezen.

Om even samen te vatten wat we tot dusver hebben geconstateerd: het gaat om de invoer (infiltratie, of hoe u het noemen wilt) van lexicale (niet grammaticale of fonetische) elementen van de Engelse taal, en om Nederlandse invloed op de uitspraak van die elementen. Men spreekt dikwijls van Engelse ‘invloed’ op het Nederlands; maar ‘invloed’ houdt m.i. in het teweegbrengen van een verandering, en ik geloof niet dat men zeggen kan dat de Nederlandse woordvoorraad door de import van enige honderden Engelse woorden en woordgroepen in wezen verandert. Hoogstens kan men dit volhouden wanneer een Engels woord een Nederlands woord verdringt. Ik heb eens tegen Kerstmis in een Haagse bloemenwinkel gevraagd naar ‘maretak’. Men wist niet wat ik bedoelde, maar men kon mij wel helpen aan ‘mistletoe’ (op z'n Nederlands uitgesproken). Vraagt u eens in een herenmodewinkel naar ‘nethemden’ - ‘bedoelt u misschien *singlets?*’ Zo heeft *baby* de plaats ingenomen van het een of andere Nederlandse woord; de mededeling: ‘die of die verwacht een baby’ kan tegenwoordig eigenlijk alleen in deze vorm worden gedaan.

Een ander geval van verdringing - dus een vorm van ‘invloed’, als u wilt - ligt gedeeltelijk op grammaticaal gebied. In 1853 werd de Sultan van Turkije in een gesprek tussen de Tsaar van Rusland en de Britse ambassadeur in St. Petersburg aangeduid als ‘the sick man’ - in gewoon Nederlands ‘de zieke’. In Engeland werd ‘the sick man’ de gangbare betiteling van (de heerser over) het toen wankelijke Turkse rijk; in de Nederlandse pers werd dit verhaal vertaald door het

onnederlandse ‘de zieke man’. Iets dergelijks gebeurt in onze dagen met de oorspronkelijke Bijbelse uitdrukking ‘(three) wise men’, d.w.z. de wijzen uit het Oosten, ter aanduiding van een commissie van drie bemiddelaars; de Nederlandse pers vertaald, humorloos, met ‘drie wijze mannen’.

Engelse invloed, in de vorm van grammaticale verdringing, is ook in het spel bij het attributieve gebruik van plaatsnamen zonder het Nederlandse *s*-suffix: *Gouda* kaarsen. Een betrekkelijk nieuw voorbeeld hiervan is ‘Amsterdam-Rotterdam Bank’, waarvoor de directie zich niet kan beroepen op het Amsterdam-Rijnkanaal. Hoe het in het Néderlands gaat, is te zien aan ‘Friesch-Groningsche Hypotheekbank’.

Zuiver lexicale invloed van het Engels op het Nederlands is aanwezig wanneer een Nederlands woord, welks betekenis zich gedeeltelijk dekt met die van een Engels, gebruikt wordt met een betekenisnuance die het *niet* met dat Engelse woord gemeen heeft. *Exciting* komt dikwijls overeen met Ned. ‘opwindend’, maar komt ook voor met de zwakkere betekenis van ‘spannend, interessant’, en een *exciting experience* behoeft nog geen ‘opwindende’ ervaring te zijn. Toch wordt ‘opwindend’ tegenwoordig dikwijls gebruikt op een manier die enigszins geforceerd aandoet, klaarblijkelijk onder invloed van *exciting*. Hetzelfde geldt voor ‘uitdaging’, dat vaak duidelijk een ‘calque’ is (zoals de in Nederland gebruikelijke Franse term luidt) van het Engelse *challenge*, als wanneer gezegd wordt dat de behoeften van de ontwikkelingslanden een ‘uitdaging’ vormen voor de Nederlandse industrie. Een derde voorbeeld is ‘routine’, waarvan de betekenis onder invloed van het Engelse *routine*, dikwijls verschuift van ‘ervaring, geoefendheid’ naar ‘regel, vaste gewoonte’, in uitdrukkingen als ‘routine onderzoek’ - op Engelse wijze soms geschreven en gedrukt zonder verbindingsstreepje.

Het onderwerp is hiermee bij lange na niet uitgeput, maar in een lezing kan het ook niet de bedoeling zijn, een onderwerp uit te putten. Vermelden we onder het laatste hoofd nog het eufemisme ‘lichaam’ voor ‘lijk’ (Engels *body* heeft beide betekenissen), en ‘gedood worden’ (*to be killed*) bij een ongeluk, voor ‘om het leven komen’. - Wel moet nog iets gezegd worden over de vermeerdering van de Nederlandse woordvoorraad door rechtstreekse vertaling uit het Engels. Een bekend voorbeeld is de ‘koude oorlog’, als vertaling van de in 1947 door Walter Lippmann gesmede uitdrukking *the cold war*. Als er voor elk neologisme dat uit Engeland of Amerika tot ons komt, een dergelijke voor de hand liggende vertaling bestond, dan was er nauwelijks een probleem. In werkelijkheid is het dikwijls moeilijk een vertaling te vinden die niet duidelijk het kenmerk van vertaling draagt, en die overal ingang vindt. Denkt u maar aan ‘speurwerk’ en ‘knelpunt’ - in drie van de vier gevallen zegt men toch maar liever *research* en *bottleneck*.

De vraag, op welke terreinen van het maatschappelijk leven de meeste Engelse woorden en uitdrukkingen gebruikt worden, wilde ik laten rusten; u vindt voldoende gegevens hierover in mijn *English in the Netherlands* (Groningen, 1964). In de inleiding ga ik ook in op de belangrijke vraag, wat de oorzaken zijn van het overvloedige gebruik van Engelse woorden in Nederland. Hiër zou ik nog willen ‘stellen’ (een neologisme waarvoor we zelf verantwoordelijk zijn) dat men voor taalvermenging in de in deze voordracht vermelde zin drie sórten van oorzaken kan aanwijzen: *a.* traditionele, *b.* zakelijke, *c.* emotionele. De factor *a.*, die bij het Franse bestanddeel van onze vreemde-woordenvoorraad een belangrijke rol speelt, komt bij het Engelse vrijwel niet in aanmerking; de sterke Engelse infiltratie is nauwelijks

een halve eeuw oud. Zakelijke overwegingen verklaren het overvloedig gebruik van Engelse termen in de techniek, bij de luchtvaart, en dergelijke gebieden. Emotionele factoren zijn medebepalend voor het gebruik van Engelse woorden in advertenties van modemagazijnen, en in de amusementsindustrie, hoewel daar ook zakelijke argumenten een rol spelen. Probeert men bij de betrokkenen zelf te informeren naar het waarom van het gebruik van Engelse woorden, dan wordt de vraag dikwijls niet begrepen ('het heet nu eenmaal zo'). Soms ontvangt men een verrassend antwoord. In Groningen bestond een jongensclub onder volwassen leiding. Op een vraag van mijn assistent, waarom de club een Engelse naam had, antwoordde de leider, dat dit eerst niet het geval was, maar dat de jongens meer schik in de zaak kregen toen hij voor de club een Engelse naam bedacht had. Een kwestie van volkspychologie, waaraan onze sociologen, vreemd genoeg, vrijwel geen aandacht besteden.

Bim bam bom! Even doorspelen

Wie speelt heeft zijn speeltuig lief. Wie met de taal speelt bevestigt zijn taal tegen ontaarding. Want liefde beveiligt.

Onze Taal (mei 1965, blz. 35-36: J.J.M. Bakker, In alle ernst spelen) gaat aardig de weg op die de grote Westvlamingen, honderd jaar geleden al, in *Rond den Heerd*, *Loquela* en later *Biekorf*, zo gaarne bewandelden. Een wandelen dat was een spelend taalvlinders navliegen op vleugels van vertederde kennisrijke bewondering.

Over de i-a-o-woorden heeft G. Gezelle het klassieke voorbeeld van voornoemd taalonderzoek geschreven in zijn artikel *Pimpampoentje* (*Loquela*, 1886, nr. 10, blz. 77-78). Eén zin hieruit wil ik aanhalen: in de i-a-u-woorden worden 'de drie grondklanken aller talen, stijgender wijze achter malkaar geschikt, gelijk een drieverwig blokkenblad, of gelijk de sierlijke vlerke van den zomerschen fieflodder'. De lezer merkt al op aan wie ik mijn beeldspraak van daarnet verschuldigd ben.

De i-a-o-woorden in 't bijzonder en de zgn. paarwoorden in het algemeen hebben mij sinds veel jaren beziggehouden. Reeds omstreeks 1907 werden door L. Claeys, te Avelgem (Streuvelds had dit stadje toen sinds een poosje verlaten) vier bundels paarwoorden uitgegeven, nl. de rijmende, de stafrijmende, de niet-rijmende en de klankverwisselende paarwoorden. Elk brochuurtje bevat naar schatting zowat 400 stuks. Ze

werden afgevangen van de volksmond of gebloemleesd uit bovengenoemde tijdschriften, uit de werken van Amaat Joos en uit de u beter bekende A. de Jager (Frequentatieven, 1875) of Van Dale Groot Woordenboek, 1898.

Mijn eigen verzameling - begonnen 1926 - bedraagt 675 paarwoorden. Wat hiervan in gemelde publikatie voorkomt heb ik niet onderzocht: vermoedelijk enkele honderden. Ik vind het nu wel spijtig dat ik niet alles heb genoteerd wat mij ooit onder ogen of ter ore kwam. Een mens is af en toe een paar seconden lui! Ter attentie van de heer Bakker evenwel heb ik onze Nederlandse equivalenten (i-a-woorden) van de 80 Engelse i-o-woorden opgeteld. Ik vond er 91 op een som van 134 klankverwisselende paarwoorden.

De drieledige gevallen volgen het patroon i-a-o (pimpampoentje) zowel als het patroon i-o-a (pief poef paf).

Bij de tweeledige doen zich in feite de zes mogelijke variaties voor: kris en kras, klidderdeklodder, slabben en slobberen, joechjachen, wallen en wielen, ronken en rinken. Bij de drie- zowel als de tweeledige zijn de i-a-woorden veruit de talrijkste. Nochtans, dit terloops, zijn de drieledige paarwoorden vrij zeldzame vogels.

De opeenvolging i-a (merkwaardigerwijze ook in het giegagen van de ezel hoorbaar!) en het nog boeiender drieledige klankpatroon i-a-o (de bimbambomwet) moest door fonetici wetenschappelijk onderzocht worden op trillingsfrequentie en mogelijk andere verschijnselen. Indien gebeurd, toch zijn de resultaten mij, tot mijn spijt, onbekend.

Alleszins vertoont het drieledige patroon fonetisch de volgende merkwaardigheden, Het bestaat uit deze achter elkaar volgende spraakklanken:

- 1) i: een lange, ongeronde, gesloten voorklinker (palatale vocaal);
- 2) a: een korte, open medeklinker (velare vocaal);
- 3) o: een korte, geronde, halfgesloten achterklinker (velare vocaal).

De mondstand loopt van gesloten, via open naar halfgesloten. Bij het tweeledig patroon laten we tenslotte gewoon de mond openvallen. De Engelsen (die i-o verkiesen) beperken zich tot halfopen! Inderdaad hun mond is nog lomer dan de onze.

Bij het drieledige patroon verloopt de vorming binnensmonds: voor, midden, achter. Wat de stemhoogte betreft (en de hiermee gepaard gaande trillingsfrequentie) verloopt het proces van hoog (i) naar laag (a) via de middenvocaal (o).

Veel beschouwingen wil ik niet maken: het zou voor ingewijden een wassen neus gaan lijken. Maar ieder taalgebruiker die luisteren wil en het klankvormingsproces binnen zijn spraakorgaan wil nagaan, kan vaststellen welke orde onze spraakgewoonten volgen: van gesloten naar gesloten en van hoog naar laag. Veel besluiten vallen hier wel niet uit te trekken. Is het de gemakkelijkste spreektechniek? De welluidendste? De natuurlijkste? Wat Gezelle bedoelt met stijgender wijze is, beslist onduidelijk, tenzij hij de amplitude, de stemsterkte, bedoelde.

In elk geval komt bij het tweeledig patroon de i-a-orde het meest voor: 91 tegen 43 (zegge 134-91).

Voor de begrippen hieromtrent verwijs ik naar de bekende spraakkunst van Rijpma-Schuringa-Naarding, Wolters, Groningen, 1959, blz. 20-22. Over veel

bijzonderheden heb ik met opzet niet willen uitweiden. Tot besluit volgen (met hun woordbetekenis) onze 91 klankverwisselende paarwoorden van het i-a-patroon. Ik geef drie reeksen. Een eerste van aaneengeschreven paarwoorden die verbonden worden d.m.v. tussenvoegsels. Een tweede reeks: aaneengeschreven zonder tussenvoegsels (de tussenvoegsels die bij paarwoorden voorkomen zijn: a, ba, be, ber, de, den, der, ka, la, le, ma, me, men, pa, pe, we). Een derde reeks: de niet aan elkaar geschreven paarwoorden (ik weet dat het al of niet aan elkaar schrijven soms betwistbaar is).

Reeks 1: Klinkedeklank (al klingelend), kwikkeldekwakkel (ordeloos), trippeldetrappel (al trippelend), vingeldevangeldevos (interjctie!), wieheldewachel (ordeloos), wikkeldewakkel (een wieg), wikkerdewakker (de wind).

Reeks 2: Dribbeldrabbeldribbelgat (Fries: het water), fikfakken (stoeien), fisjefasje (tierelantijntje), friezelfrazelen (tateren), fristfrast (duivenvleugel bij valkeniers), fliedflak, fiekfak (prullen), giepgaap (de kraai), kipkap (mengsel), klikklakwoord (zinledig woord), klinkklanken (klinken), klinkklank (praal), klingklangelen (herhaaldelijk klingelen), klingelklangelen (id.), klisklas (strook kant), kribbekrabben (kribbebijten), kringelkrangel (krinkeldewinkel), kriskras (schots en scheef), kriskrassen (zie Van Dale), krispelkraspelkrullekes (door elkaar gedraaid), kwikkwak (kikvors, half en half), kwinkkwanken (waggelen), mismas (mengsel), mingelmangel (allegaartje), mitsmatsen (een kaartspel), plisplasporilum (klitsklitsklorium), piepa (pa), rikrak (hefboom), rinkranken (rammelen), ritjeratje (?), slierislari (slordigheid), slimp slamp (?), slingerslange (de weg), slingerslanger (band), tikketakkebard, tiktak, triktrak (bakspel), tingeltangel (caféchantant), tjiiftjaf (een vogel), tjingeltjangelen (vervelend tjingelen), triptrappen, trippetrappen (trippelen), viezevazen (kieskauwen, zaniken, grillen), wiedelewaddele (wielewaal), wietjewatje (overhoop), winkelewankele (interj.), winjewanje (droomland), ziegzagen (krassen, zeuren), zwinkelzwankel (al erg zwankend).

Reeks 3: bing bang bong (bimbambom), beknibbelen en beknabbelen (bevitten), dingen en dangen (dingen), ditjes en datjes (allerlei), ten drijf en ten draf (Wvl.: hard dravend), flidder fladder flodder (iets fladderends), flik flak floander (klitsklits), de griep en de grap (de griep), ieken akken ekenhout (Wvl.: klankexpressie), kille kalle koentjes (klankexpressie), met kikken en klakken (hebben en houden), krik krak krak (spelnaam), kwik noch kwak (geen kik), kwinten tegen kwanten (enkels tegenelkaar), piek pak porre (een kaartspel), pif paf (klanknab.) sim sam solder (klankexpressie), smiek smak mandeke (interj.), snikken en snakken (snikken), sniep snap snater

(klankexpr.), swietje swatje (klanksymbool), strip strap strol (klankexpr.) Tisje tasje (bijnaam van Tistje, almanak schrijver en -venter in Zuid-Vlaanderen), tripple trappele trop (klankexpr.), vlieme vlamme lokerdamme (klankexpr.), wieberdewiep wieberdewap (klankspel), wikke wakke wukke (klankspel), wietje watje (propje watten), wietje wietje watje (een sleutel), winke wanke (klankspel), zwiek zwak zwaai (een zweep), zwingelen en zwangelen (zwenken), zwitteren en zwatteren (swieswatelen van de zwaluw).

Kenners zullen onmiddellijke de onvolledigheid van onze reeksen hebben opgemerkt. Inderdaad kikakousje, rimram enz. ontbreken. Volledigheid hebben we niet gezocht. Velen zullen verklaring en bronnenopgave missen. Mijn systeemkaarten liggen hier ter inzage. En na de ernst volgt nu het spel. Spelletjes spelen met onze taal en deze woorden is ook een vakantiepret. Onvermoeide intellectuelen kunnen misschien de lijsten tot kolder omzetten. Vermoeide geesten aanduiden welke paarwoorden uit de geschriften werden gelezen van Timmermans, A. de Vries, Potgieter e.a. En welk één woord (er is maar één) uit het scheepsjournaal van Bontekoe!

K. de Busschere
(Pittem)

Goed en fout

Als taalman lees je alle taalkundige artikelen met meer interesse dan iemand die de taal alleen maar als communicatiemiddel ziet. Zo heb ik ook uw artikel met belangstelling gelezen, nl. het stukje: ‘Volmaakte taal’. Nu is het ‘leuke’ dat hierin *mijns inziens* (het is immers volgens u moeilijk uit te maken wat ‘fout’ genoemd moet worden?) enkele onvolmaaktheden zitten. Ik heb me niets aangetrokken van de stille wenk: ‘Op fouten jagen (in andermans werk...) is een bewijs zoeken van de onvolmaaktheid van de taalgebruiker en soms ook van de onvolmaaktheid van de taal’. En ook niet van: ‘Foutenjacht is verwerpelijk als men slechts de voldoening nastreeft dat men zelf het (ik zou hier zetten: het zelf) zo veel beter doet dan de ander’.

Ik heb niet gejaagd, ik heb geen bewijs gezocht van de onvolmaaktheid van de taalgebruiker (dat zou hier dus de redacteur betreffen, en wie zou hem daarvan durven betichten!) en ik heb ook niet de voldoening nagestreefd, het allemaal béter te weten.

Ik ben die ‘onvolmaaktheden’ gewoon tegengekomen, tijdens het lezen, bij de eerste keer.

‘Om kort te gaan’: ik heb bezwaar tegen: ‘misschien kan een taal, *omdat zij taal is*, nooit daaraan voldoen, gelijk een plant ophoudt plant te zijn zodra hij alle eigenschappen van een mens heeft’.

1e In Van Dale lees ik:
taal (v)m;
plant (v)m.

In bovengenoemde zin wordt naar ‘taal’ verwezen met *zij*, maar naar plant met *hij*, ondanks het feit dat deze woorden tot hetzelfde taalkundige geslacht behoren en

ondanks hun zelfde keuzemogelijkheid wat gemis betreft: mannelijk of vrouwelijk, waarnaar dus resp. verwezen kan worden met *hij* of *zij*.

Is dit nu fout? Ja en nee. Er is een keuze mogelijk, maar dan moet men logisch en consequent kiezen, niet taal met *zij* ‘aanduiden’ en plant met *hij*. Het is niet én... én, maar óf... óf.

Het is dus toch fout, in strijd met de ‘logica’, de consequente keuze, waarvoor het bekende ‘groene boekje’ mede verantwoordelijk moet worden gesteld. U ziet, ik véroordeel niets, ik constateer en béoordeel.

2e Het verschil tussen *omdat* (geeft reden aan) en *doordat* (slaat op de oorzaak) wordt nog vrijwel in alle spraakkunsten (gek dat je eigenlijk nooit hoort van *schrijfkunsten*, alhoewel de ‘spraakunst’ vaak bij het schrijven wordt geraadpleegd) benadrukt.

In de gesproken taal wordt het onderscheid - op een heel enkele uitzondering na - niet meer gemaakt, ja zelfs in de *geschreven* taal van vooraanstaande *schrijvers* komt deze ‘nivellering’ van de logica-in-taal voor. U moet er maar eens op letten.

En aangezien op ‘de’ examens, bijvoorbeeld van m.o.-Nederlands, nog immer dit onderscheid dient te worden gemaakt, moeten we toch aannemen, dat deze ‘regel’ nog een levende is. Derhalve: ‘omdat’ schrijven waar het doordat moet zijn, is ‘fout’. (Hoe moet je het anders noemen?).

Dat het onderscheid niet meer levend zou zijn, mag echter niet als argument voor nivellering gelden: daarvoor ontbreekt ons nog te veel materiaal. Je zou dan net zo goed kunnen zeggen, dat het betrekkelijk(e) voornaamwoord-met-ingesloten-antecedent *wat* voor alle *dat*-gevallen wordt gebezigd, wat in de praktijk in gesproken taal al gebeurt, dus goed is.

Ik heb er destijds een ‘hobby’ van gemaakt, te letten op het gebruik van *wat*, in zinnen als: ‘Het apparaat *wat* (moet zijn *dat*) u hier ziet, dames en heren...’ Ik kan u zeggen: Niemand zegt meer *dat* (niemand = bijna iedereen = 99,9% gebruikt *wat* waar het *dat* ‘moet’ zijn). Zelfs in de geschreven taal is deze ‘fout’ doorgedrongen.

Nu kunt u ‘fout’ in dit geval wel tussen aanhalingstekens blijven zetten: in examenwerkstukken en op mondelinge examens wordt het gewoon fout gerekend...

3e Taal is mensenwerk, een moeilijk, gecompliceerd werk bovendien. Waar *gewerkt* wordt, worden fouten gemaakt, waar *gedacht* wordt, worden nog méér fouten gemaakt.

Het mogen echter geen onnodige fouten zijn, bijvoorbeeld in werkwoordsvormen, spelling e.d. Dit soort fouten kan men voorkómen, denkfouten en fouten in de ‘logica’ zijn moeilijker te vermijden.

Mijn derde bezwaar geldt uw redenering.

U zegt, ‘waar gewerkt wordt’ enz., en meer woorden van gelijke strekking. Wie in de taalkeuken is opgegroeid, weet dat maar al te goed! Ik vraag me echter af, of het verstandig is deze het-loopt-wel-los-theorie, deze twijfelaarsstemming van goed of fout, de wereld in te zenden, in een ‘wereld’ waar men juist de be-

hoeft heeft aan pertinente uitspraken inzake taalkwesties.

Een ieder weet welke moeilijkheden hij zich op z'n hals haalt, wanneer hij als leraar tegen de leerlingen zegt: 'Ja, het is *eigenlijk* niet fout, maar...'

In de taalwereld van nu hebben we normen nodig, bijvoorbeeld op het gebied van de *spelling*: zó moet het, dit is goed.

C. Beekman jr. (Den Haag)

Fonologische spelling

Sinds de spellingoorlog tussen Bilderdijk en Siegenbeek, die niet de eerste was, zijn de Dietse spelling-golven nooit meer voor lange tijd gladgeolied. De olie die er sinds 1955 op ligt, is voor sommigen weer aanleiding om daar brandbommetjes op te gooien. In dat verband verneemt men wel eens de dooddoener 'fonologische spelling'. Daaronder moet men verstaan: een schrijfwijze waarbij dezelfde spraakklank altijd door dezelfde letter of letterkombinatie wordt weergegeven; letterkombinaties of 'digrafen', zoals ie, oo, eu, ch, zijn noodzakelijk, doordat onze taal meer spraakklanken telt dan er letters zijn.

Nu is het troosteloze, dat een 'foutdichte' spelling voor onze taal niet bereikbaar zal zijn. Ten eerste is er een speciale letter nodig voor de klinker van de lidwoorden, de 'sjwa' zoals men die op zijn Hebreeuws noemt; daaraan is te voldoen als die taalgeleerden gelijk hebben, die menen dat we in 'gelukkig' driemaal dezelfde klinker zeggen, zodat de spelling *gulukuch* verantwoord is. Het tweede bezwaar is, dat we niet allen volgens dezelfde norm spreken. Twee generaties nadat J.H. van den Bosch het invoerde, lijkt het begrip 'Algemeen Beschaafd' een illusie. Wat was het vroeger eenvoudig: beschaafd Nederlands was de taal van de beschaafde kringen... in Holland! Het gezag van deze manier van spreken is ondermijnd, doordat niet alleen de oostelijke en zuidelijke provincies, maar ook hele andere lagen van de bevolking deel hebben gekregen aan wat men noemt het culturele leven. (Jan Musch kon geijkt Nederlands spreken, maar tegenwoordig is het mogelijk dat men een 'prominent' toneelspeler wordt met de meest grove uitspraakfouten, zoals s inplaats van z en ai inplaats van ei).

In de derde plaats zal ook de hierboven geïntroduceerde schrijfwijze geen oplossing bieden, zóu dat zelfs niet doen als er geen regionale of verticale verschillen waren. Namelijk op het punt van de basterden vreemde woorden.

Een basterdwoord is een woord van vreemde oorsprong dat enigszins gewijzigd is naar het Nederlandse taalsysteem. Bijv. *portret*: geen zuiver Nederlands woord begint met een onbeklemtoonde lettergreep waarin een o voorkomt, tenzij het een afleiding of samenstelling is, zoals *oneffen*, *opeen*, *volkomen*, *hologig*. Maar *portret* is ook niet meer een vreemd woord, we spreken het niet meer uit zoals de Fransen eens *pourtraict* uitspraken. Zo zorgvuldig zijn we wel als we *zône* of *roze* zeggen: de Fransen zeggen nu *zoon* en *rooz*, maar wij hebben de klinkers bewaard die zij spraken toen wij die woorden overnamen. Ook *fier*, *Friesland*, *sierlijk* zijn als basterdwoorden kenbaar, door hun beginklank, die als beginklank on-Nederlands is (zuiver Nederlands zijn woorden als *vier*, *vriezen*, *zien*) en doordat ze ook weer niet onveranderd uit andere talen zijn overgenomen en zichzelf schikken naar onze wijze van verbuigen en samenstellen.

Vele woorden zijn echter nog zo oneigen gebleven, dat ze zich onderscheiden door klanken die in geen Nederlandse woorden voorkomen en die we dan ook niet op zijn Nederlands kunnen schrijven: *caissière, militaire, restaurant, milicien, corps, remise, jazz*. Wel vernederlandsen we de uitspraak een beetje, hetzij doordat we niet anders kunnen, hetzij omdat we niet aanstellerig willen spreken. Men zou dan ook een heel eind komen met wat extra accenten, en *restoorã, mieliesiẽ, djêz* kunnen schrijven.

De toestand wordt nog wat ingewikkelder, doordat we die ongewone klanken ook vinden in woorden die op andere punten wél ingelijfd zijn: *intrige* met zijn Nederlandse *in-* en *-ge*, maar on-Nederlandse lange *ie* (die wij alleen voor een *r* spreken), *elementair*, dat niet erg meer lijkt op het Franse *élémentaire*, maar wel, in de laatste lettergreep, de lange *ê* van *bête* en *scène* heeft. De Woordenlijst erkent deze vermenging, door gemengde spellingen voor te schrijven: *elektricien* met *k* en zonder accent *aigu*, *mayonaise* met enkele *n*.

Zoals gezegd: als we het over de uitspraak eens zijn, kunnen we een aardig fonologisch-zuivere spelling maken met slechts enkele tekens extra, bijv. de *îê* en *ã*. Voorts kunnen we twee uitspraken erkennen, zoals de Woordenlijst doet met *tram* en *trem*, *piama* en *pyama* (fonologisch: *piejaamaa* en *piedjaamaa*); we zouden namelijk *arsjietekt* naast *archietekt*, *eenerzjie* naast *eenergie* kunnen goedkeuren.

Wie dit wenst, moet zich evenwel niet verbeelden dat op deze manier het hele schriftbeeld vernederlandst wordt. In aldoor groter hoeveelheid komen Franse en vooral Engelse woorden onze taal binnen, en die zullen door de toonaangevende lieden lange tijd op zijn buitenlands worden uitgesproken. En men kan desgewenst nog schrijven: ‘Zun moedur was un frâsêzu’, maar wat doen we met *goal* of met *gentlemen's agreement*?

Ook in andere opzichten zal de spelling altijd een compromis blijven. Wil men fonologisch spellen, dan zal men zich moeten beperken tot de afzonderlijke woorden, en dus niet spellen *wat secht su*, maar *wat zecht zu*. Voor de samengestelde woorden zal men een afspraak moeten maken: *opblaasbaar* of *o(b)blaazbaar*, *opzienbaarunt* of *opsiembaarunt*.

Zelfs deze beperkingen in acht genomen, zal men met een fonologische spelling toch niet bereiken dat men ‘schrijft zoals men spreekt’. Een doodgewone konversatie, woordelijk op papier weergegeven, is eenvoudig onleesbaar. Men probeer het, en lette eens op de persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden.

Ten slotte nog dit. Jaren voordat de Cercle Linguis-

tique de Prague in 1928 de klassiek-fonologische beginselen had wereldkundig gemaakt, werden de principes van een fonologische spelling verdedigd en toegepast op het Nederlands in een schoolkrantje door een lyceumleerling, die nu hoogleraar is in de natuurkunde en aan het hoofd staat van een van onze grootste industriële laboratoria. Wie minder radikaal te werk wil gaan, mag zijn eigen voorstel geen fonologische spelling noemen, hoogstens, met een uitdrukking van Staring, ‘armhartig kruimelwerk’.

Z.

Twijfel zaaien

De vraag die we moeten beantwoorden, luidt: ‘Is *eenmalig* in een *eenmalige verpakking* beslist verwerpelijk of mag het woord als “vakwoord” aanvaard worden?’

Dat *eenmalig* - strikt wat vorming betreft - voldoet aan de Nederlandse regels, behoeft niet zo veel betoog. We gaan uit van *eenmaal*, een woord dat sinds de middeleeuwen onafgebroken tot onze woordenschat behoort.

Het suffix *ig* betekent ‘hebbende wat in het grondwoord wordt uitgedrukt’. Het is zeer produktief. Het komt voor achter.

zelfst. naamwoorden	: bazig,
werkwoordstammen	: gelovig,
telwoorden	: enig,
bijwoorden	: nietig.

Eenvoudige analogie levert op: *eenmaal* + *ig* = *eenmalig*. U kunt er ook een samenstellende afleiding in zien: *een* + *maal* + *ig* (telwoord, zelfst. naamwoord, uitgang).

Dat *eenmalig* naar Duits voorbeeld is gemaakt, is waarschijnlijk. Bewijzen hebben we niet gevonden. De klemtoon wisselt nogal eens: meestal horen we de klemtoon op de *a* (in tegenstelling met het Duits dat de eerste lettergreep de klemtoon geeft).

Het Woordenboek Ned. Taal (1916) kent het woord niet. Moortgat noemt het in zijn boek over de germanismen (1925) ‘Duits getint’, maar zegt in een voetnootje: ‘eigenlijk niet tegen den aard onzer taal’. Van Dale zowel als Koenen verwerpen het als germanisme. Als samenstellende afleiding past het in een vrij grote groep: *eencellig*, *eenogig*, *eenarmig*, *eenbladig*, *eentonig*, *eenvormig*, *eenparig*, enz. Men zou er nu zijn twijfel over kunnen uitspreken of *eenmalig* nu werkelijk zo'n afschuwelijk germanisme is.

In het Nederlands bestaat het woord *uniek*. Het betekent oorspronkelijk ‘een keer voorkomend’. Het is evenwel geladen met de bijbetekenis ‘buitengewoon, zeldzaam, onvergelijkelijk’. Als meneer A trouwt met juffrouw B, dan hoeft dat niet een unieke gebeurtenis te zijn, waarvan een plaatje voor de krant moet worden gemaakt. Maar als de drie leden van een mannelijke drieling op dezelfde dag en op dezelfde plaats trouwen met de drie leden van een vrouwelijke drieling, dan mag toch wel het woord *uniek* gebruikt worden.

De techniek kent *eenmalig* in de neutrale betekenis ‘voor één keer bestemd’. De C.T.T. heeft het woord ‘ongebruikelijk’ en zelfs ‘germanisme’ genoemd (men raadplege de lijst Algemene Woorden en de lijst Technische Natuurkunde). Als vervangers zijn voorgesteld: slechts eenmaal voorkomend, zich niet herhalend, niet-terugkerend, voorbijgaand.

Bij twijfel aangaande germanismen zegt de vuistregel: neem maar het woord dat het minst op het Duits lijkt. Een voorbeeld daarvan is *voorarbeider* en *ploegbaas*. Daar is geen moeilijkheid: het tweede woord is het goede. Aan *eenmalig* geven veel technici tóch de voorkeur. Zij beweren: ‘uniek’ is bezet, een eenmalige schakeling is geen unieke schakeling; zich niet herhalend en niet-terugkerend zijn negatieve woorden die we moeten vermijden; slechts eenmaal voorkomend is een te logge omschrijving; voorbijgaand is te zwak, bovendien gaat het niet om ‘voorbijgaan’. Ergo: bij gebrek aan iets anders: eenmalig.

Wij moeten u bekennen dat we deze redenering kunnen begrijpen en dat we geen overtuigende contra-argumenten ter beschikking hebben. De woorden *toenmalig* en *voormalig* zijn in de grote woordenboeken zonder commentaar opgenomen, ofschoon ze beide onder Duitse invloed ontstaan zijn. Een woord als toenmaal of voormal is in het Nederlands onbekend, een uitgang als -malig eveneens. We zien géén ander criterium dan het burgerrecht dat door het algemene gebruik verkregen is.

Eenmalig in de betekenis van ‘uniek, zeldzaam, onvergelijkelijk’ klinkt sterk Duits, is hinderlijk en verwerpelijk. Er zal wel niemand zijn, die dat gebruik zou willen verdedigen. Voor de technicus echter heeft de eenmalige verpakking, de eenmalige schakeling - althans voorzover wij dat uit de ons verstrekte inlichtingen kunnen weten - géén enkele Duitse bijklank. Misschien zou een normcommissie het in 1966 als een neutraal woord in een specifiek technisch gebruik aanvaarden.

Zijig

kunnen we niet in het Frans vertalen; toch zijn er ook in Frankrijk zijige mensen. □ Bij de reclametekst ‘elk glas ×-pils is beter dan het vorige’ de volgende redenering gehoord: deze zin is fout, want als elk glas beter is dan is ook het éérste glas beter en dat kan niet, want er is bij het eerste glas géén vorig glas... Aardig gevonden, maar onjuist bedacht. De bepaling ‘dan het vorige’ sluit het éérste glas uit. □ ‘Alle vaders moeten hun dochters goed opvoeden’. Volgens de vorige redenering ook fout, want bij ‘alle vaders’ horen ook de vaders die géén dochters hebben. Maar met ‘alle vaders’ kan blijkens het lijdend voorwerp slechts de verzameling vaders bedoeld zijn, die dochters hebben. □ In de Amsterdamse tram hangt de volgende raad: ‘Als u iemand ziet staan voor wie dat bezwaarlijk is, biedt hem dan uw zitplaats aan.’ Een Amsterdammer die dagelijks over deze spreuk mediteert, meent dat hij alléén maar hoeft op te staan voor wie het bezwaarlijk is dat hij (= de staander) gezien wordt tijdens zijn staan. We zouden die spreuk niet veranderen. Er is hier geen sprake van een octrooi-

beschrijving; daarin zou een dubbelzinnig gebruik van *dat* u veel geld kunnen kosten. □ Niet alleen lentenieren maar ook *zomerzonsatie* verdient een medaile, zij het een kleinere. □ Als u de toelichting bij de ontwerpbegroting van het ministerie van Landbouw bestudeert, zult u daarin de *mobilititeit* van de grond ontmoeten. Men zou aan aardverschuivingen kunnen denken, ware het niet dat korte taalvormen recht van bestaan hebben. □ *Verwinkeling* blijkt een stedenbouwkundig vakwoord: de woonhuizen in sommige straten worden langzamerhand door winkels vervangen. □ *Op* en *in* wisselen ook bij de tram en de trein. Je stapt op (in) de tram en in (op) de trein en je zet iemand op (in) de trein naar huis. □ *Bevoorschotting* is een correct ambtelijk woord; men vergelijkte ermee be-last-ing. Zo zijn er aanvullende bevoorschottingen en plaatsgevonden hebbende bevoorschottingen. □ Bevestiging gekregen van de man wiens grootvader Russisch lijnzaad (denk aan *revelaar*) vóór 1914 in België heeft geïmporteerd. □ Over Bruxelles: inlichtingen van Walen dat zij het woord zónder ks uitspreken. In die plaatsnaam zit wel een oude ks. Het woord is oorspronkelijk: broek-zele ('zele' is groot zaalgebouw). Zie ook de naam van de Duitse stad Bruchsal. □ Bij die Indische namen (Calcutta) hoort ook de kalkoen die uit Zuid-Amerika schijnt te komen en dan ook turkey heet in het Engels. □ Nu we heppening willen, kunnen we niet langer de flet en de trem afwijzen. □ Misschien wordt het in het (met veel geheimzinnigheid omgeven) komende spellingsbesluit veranderd, maar voorlopig is het nog *schapenmarkt* en *schapehuid*. Motivering: een markt voor schapen en de huid van één schaap. De verre vraagsteller (uit Afghanistan!) importere voortaan schape- en geitehuiden. □ De radionieuwsdienst zegt al sedert jaren *zeven* en niet, zoals dr. C. beweerde in O.T. mei 1966, *zeuven*. Deze dienst vindt terecht *zeven* duidelijk en, bij normale uitspraak, goed te onderscheiden van *negen*. □ Een Brabander meent dat *zeuven* veel ouder en algemener is dan *zeven*; hij vindt de *eu* ook mooier dan de *e*. Wij zijn slechte dialectkenners. Dat *zeven* vanouds tot de algemene voertaal behoort, is onbetwistbaar.

Het zesde grote

TAALCONGRES

van het Genootschap Onze Taal zal zijn op:

ZATERDAG 15 OKTOBER 1966

in het Kurhaus te Scheveningen

Houdt u deze datum alvast vrij?

Een persoonlijk woord

(H.P.) Het bestuur van het Genootschap Onze Taal heeft behoefte in deze kolommen even stil te staan bij het feit, dat aan de redacteur van het orgaan en de directeur van het bureau van het Genootschap, de heer Jan Veering, op dinsdag 28 juni de graad van doctor in de letteren aan de Universiteit van Amsterdam is verleend. De plechtigheid werd voltrokken in de aula van de Universiteit, tijdelijk in de Lutherse Kerk aan de Singel, een gewijde omgeving, passend voor de grote gebeurtenis, die een promotie toch altijd is. Het was er vol, met vrienden en bekenden en de familie natuurlijk. Het bestuur van het Genootschap was vrijwel volledig aanwezig. De hooggeleerde heren, ten overstaan van wie (toen nog) doctorandus Veering zijn

proefschrift en zijn stellingen moest verdedigen, hebben het hem niet moeilijk gemaakt. Hij moest wel even wat verduren, in ernst en luim, maar hij weerde zich rustig en bedachtzaam. Zijn academisch proefschrift was gewijd aan ‘mogelijkheden en moeilijkheden van taalverzorging’. Het is een gedegen werk geworden, een machtige samenvatting van alles wat er de laatste decennia op het gebied van taalverzorging in ons land is gedaan en gegroeid. Het moet jaren van (vrije tijds) arbeid hebben geveerd.

Alhoewel in het proefschrift de pogingen tot taalverzorging op alle terreinen van onze werkende maatschappij worden behandeld en geboekstaafd, is een groot aantal bladzijden gewijd aan de oprichting, de groei en de ontwikkeling van ons Genootschap, welks geschiedenis als het ware van de wording tot op het heden tot in bijzonderheden wordt beschreven. Hoezeer dit het bestuur (in alle bedeesheid) tot blijdschap stemt, het is niet de enige reden, waarom het bij deze gebeurtenis een kanttekening heeft willen maken. De voornaamste reden is, dat het bestuur deze gelegenheid wil aangrijpen, om Dr. Veering zijn bewondering en dankbaarheid te betuigen voor zijn hoogst belangrijke arbeid (voor de taalverzorging), niet alleen gegeven aan het orgaan, maar vooral ook aan de tweejaarlijkse congressen, waarvan hij de ziel, de inspirator en de organisator is. Hij doet alles wel altijd in overleg en samenwerking met het bestuur, natuurlijk, maar dit wil er nu wel eens een keer op wijzen, dat zonder dr. Jan Veering het welslagen, waarover wij ons zozeer verheugen, niet zó overtuigend geweest zou zijn. Het bestuur hoopt, dat ‘de jonge doctor’ nog lang de bindende, stuwende kracht in het werk van het Genootschap zal kunnen blijven.

[Nummer 9]

Goed Nederlands

Zesde Congres

GENOOTSCHAP ONZE TAAL

Kurhaus Scheveningen

Zaterdag 15 oktober 1966

Inleiders:

Prof. dr. C.F.P. Stutterheim

hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden

Dr. C.M. Geerars

inspecteur V.H.M.O.

voorzitter van de commissie

Bevordering Goed Taalgebruik, ingesteld door de staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen

Mevr. G. van Straelen-van Rintel

inspectrice van het Nederlands onderwijs van de stad Brussel

Mevr. Wanda Reumer

directrice van de Academie voor Expressie door Woord en Gebaar, Utrecht

10.15

opening door de voorzitter, prof. W.F.J.M. Krul

10.30-11.10

Prof. dr. C.F.P. Stutterheim: Wat is goed Nederlands?

11.15-11.55

Dr. C.M. Geerars: De bevordering van goed taalgebruik

12.00-13.00

Mevr. G. van Straelen-van Rintel: Goed taalgebruik in het Belgische deel van het Nederlandse taalgebied.

Daarna: demonstratie van leerlingen uit Brussel

13.00-14.00

koffiemaaltijd

14.00-15.45

Mevr. Wanda Reumer: De scheppende kracht van de taal

Daarna: taalexpressieles met een groep leerlingen van de Akademie voor Expressie door Woord en Gebaar.

15.45-16.00

sluiting door de voorzitter

Het zesde congres

Het Genootschap Onze Taal zal op *zaterdag 15 oktober 1966* in het *Kurhaus* te *Scheveningen* zijn zesde congres houden. Deze keer is het onderwerp: *Goed Nederlands*. In de vorige congressen zijn het nut en schoonheid van goed taalgebruik aan de orde geweest. In Amsterdam 1955 werd gesproken over het belang van een verantwoord taalgebruik. Scheveningen 1958 hield zich bezig met de taal van de pers, de radio en de reclame. In 1960 was de taal van het bedrijfsleven en de overheid aan de beurt. Het taalonderwijs was het onderwerp in 1962. Het vorige congres in 1964 droeg als titel: de kunst van het woord.

Het is nu ruim tien jaar geleden dat het genootschap een begin heeft gemaakt met de traditie van de grote congressen. Aanvankelijk was het genootschap - zo was het trouwens door de oprichters bedoeld! - een min of meer besloten kring, een 'onderonsje', gelijk de eerste voorzitter, C. Elout, het noemde. Van 'optreden naar buiten' moest men niets hebben.

Toen echter het aantal leden en lezers zich, vooral na 1950, had uitgebreid, kon deze politiek niet gehandhaafd worden. Het was ook niet nodig: het werk van Onze Taal was rijp genoeg om ermee voor de dag te komen op een grote bijeenkomst. De congressen vestigen niet alleen de aandacht op de behandelde onderwerpen. maar ook op het genootschap zelf, zijn doel, werkwijze en organisatie. Het in de openbaarheid treden dwingt het genootschap tot een bezinning op eigen werk en desnoods herziening daarvan. Immers, publiciteit aan eigen werk geven betekent kritiek willen aanvaarden en gebruiken.

Het onderwerp van het komende congres, Goed Nederlands, heeft onzes inziens een geheel aparte bekoring: het is een prikkelend, een netelig onderwerp; we hebben het als een 'heet hangijzer' horen kenschetsen. 'Nederlands' is de naam van de taal van een gemeenschap mensen, die historisch, staatkundig, geografisch te bepalen is. 'Goed' is het bijvoeglijke naamwoord dat de kwaliteit van die taal moet aanduiden, maar wat voor de een goed is, behoeft dat voor de ander niet te zijn; wat in de ene omstandigheid goed is, kan in de andere verkeerdt zijn.

Veelvuldig zijn de klachten over het slechte gebruik van het Nederlands. Klachten zijn, naar het woord van prof. Heeroma, een normaal begeleidingsverschijnsel van elke taalcultuur. Misschien zijn sommige van deze klachten ongerechtvaardigd. In elk geval moet men er rekening mee houden dat een taalgemeenschap als de onze in allerlei opzichten veelsoortig is, zodat de opstelling van normen inzake juist en verkeerdt taalgebruik niet zo eenvoudig is als menigeeen vermoedt. Is 'gehoorzaamheid' aan de normen het enig belangrijke criterium volgens hetwelk een taaluiting 'goed' genoemd kan worden? Hoe zijn zulke normen taalkundig te bepalen en wie heeft het recht ze te formuleren? Is ontevredenheid over hedendaags taalgebruik niet veelal louter gebaseerd op een gevoel dat de mensen maar doen waar ze zin in hebben, dat ze zich aan niemand of niets meer storen, dat oude traditionele vormen in de menselijke omgang ten onrechte tot verdwijnen gedoemd zijn? Zou men liever niet wat voorzichtiger moeten zijn bij de vergelijking van de veranderingen in de taal met die in de maatschappij? Zo zijn er nog vele andere vragen mogelijk, waarschijnlijk meer vragen dan antwoorden gegeven kunnen worden.

Wij zijn er ten zeerste verheugd over dat wij bij uitstek deskundigen gevonden hebben die het onderwerp voor u zullen inleiden. Voor hun bereidheid spreken wij

met nadruk onze dank uit. Dankbaar zijn wij ook voor het feit dat het zuiden van ons taalgebied vertegenwoordigd zal zijn.

Een congres van Onze Taal is geen congres van vakspecialisten; het verzamelt mensen voor wie het vraagstuk van een juist taalgebruik van grote betekenis is. Het stelt - aldus een groot weekblad - onze taal in voortdurende discussie en slechts daardoor kan een wezenlijke belangstelling worden gewekt, die de enige garantie is voor een zoveel mogelijk zuiver houden van de taal.

De meesten van ons zijn krachtens hun functie of beroep bij voortduring betrokken bij het openbare taalverkeer. Daarom nodigen wij u hierbij uit; wij hopen u in Scheveningen te kunnen begroeten.

Het congres is vrij toegankelijk. In de pauze wordt aan de deelnemers gelegenheid geboden om in het Kurhaus de koffiemaaltijd te gebruiken; de prijs van deze maaltijd is f 4,60. Wij verzoeken degenen die van deze gelegenheid gebruik willen maken, *van te voren* het bedrag over te maken op de girorekening van de penningmeester van Onze Taal, 181661 te Leiden. Wij zullen hun dan een bewijs van betaling sturen.

Drie keer I

Wij moeten u bekennen dat we de neiging hebben om alle vragen omtrent spelling af te doen met het antwoord: ‘Wacht maar tot het nieuwe spellingbesluit er is...’. Er zijn er die denken dat Onze Taal wel min of meer ingewijd is in *wat* er gaat komen, en ook ervan op de hoogte is *wanneer* ‘het’ gaat komen, maar we moeten hen iedere keer teleurstellen. Wij weten niets meer dan de gewone krantenlezer die van tijd tot tijd uit een berichtje heeft kunnen opmaken dat er iets op til is. Of het veel zal zijn of weinig, belangrijk of onbelangrijk, we weten het niet. De schoolboekenschrijvers die ons in de afgelopen maanden dringend om advies gevraagd hebben voor de spelling van een herdruk of nieuwe uitgave (alle c's een k? Tussenklank -n verdwenen? -isch veranderd? Deeltaken opgeheven? x veranderd in ks? Overall th vervangen door t? Cadeau wordt kado?), zullen zelf een wissel op de toekomst moeten trekken.

De moeilijkheid van deze maand is de spelling van de i-klank in vreemde woorden; bijvoorbeeld: is het Semiet-semietisch dan wel Semiet-semitisch, stylistisch dan wel stilistisch? Spellingvoorschriften werken met het begrip ‘bastaardwoorden’, d.w.z. van oorsprong vreemde woorden die voor een groot deel in gebruik en klank vernederlandst zijn. Werkelijk geheel vreemde woorden behouden hun oorspronkelijke spelling; niemand zal het wagen voor bijvoorbeeld hors' d'oeuvre een Nederlandse of half-Nederlandse spelling te ontwerpen. Bij het grote publiek is het woord ‘bastaardwoord’ er echter niet ingegaan. Men werpt alles wat men van nature niet als Nederlands woord kent of voelt, op een hoop: actie, piramide, mille, synode, salicyl zijn ‘vreemde’ woorden, ook al is het een wat vertrouwder dan het andere. Werkelijk scherpe grenzen zijn tussen de bastaarden en de vreemde woorden niet te trekken. De spellingcommissie schreef in 1954: ‘In het algemeen zijn we uitgegaan van de overweging, dat we niet door een te sterke vernederlandsing het gebruik van bastaardwoorden dienden aan te moedigen.’

Engelse woorden die in het Nederlands ook wat uitspraak betreft zijn opgenomen, vormen een klasse apart: ze blijven - ondanks hun Nederlandse uitspraak - geheel Engels in spelling. Niemand (behalve een dwaze aansteller) spreekt *hockeyclub* in het Nederlands uit zoals dat in het Engels moet; wij zeggen (min of meer): hokkieklup. Een woord als *whisky* spreken we zeer onengels uit: noch de typische Engelse w, noch de dito i, maar (min of meer): wiskie.

De y is van oorsprong het teken voor de Griekse klinker u. We hebben er eigenlijk geen algemeen gebruikelijk woord voor: Griekse i, ‘ie-grek’, ‘ij zonder puntjes’. De aanduiding met ‘ypsilon’ hoort men vrij weinig. De klassiek gevormden kunnen hun lang geleden moeizaam verworven kennis van het Grieks nog te pas brengen bij de spelling van woorden als: analyse, hypnose, mythe, systeem, hypothese: In het algemeen kan men zeggen dat de y-woorden niet door de spelling van 1954 veranderd zijn. Uitzonderingen zijn bijvoorbeeld: asiel, analist, cilinder, cipres, Libië, piramide, ritme, tiran. Stilistisch had ook vóór 1954 een i, evenals nimf en satire.

Bij de i-ie wordt de zaak wel ingewikkelder. De regel luidt: een niet als y geschreven open klank *i* in de eindlettergreep van een bastaardwoord (óók als dit deel uitmaakt van een samenstelling of wordt gevolgd door een Nederlands achtervoegsel of een buigingsuitgang) wordt alleen in maandnamen en in woorden op de vreemde uitgang -isch als *i* geschreven, in alle andere gevallen als *ie*. Het is geen regel om uit je hoofd te leren...

Echte vreemde woorden blijven buiten beschouwing, maar daarin zijn weinig moeilijkheden, bijvoorbeeld: wagon - lit, taxi, ski.

Dus: 1° *y*: geen regel voor te geven, de gevallen moet men nu eenmaal kennen;
2°: *ie* in de eindlettergreep, behalve *januari, februari, juni, juli* en *-isch*; 3° *i*: in alle andere gevallen.

Waarbij te bedenken is dat het om de eindlettergreep van het *grondwoord* gaat, zodat de volgende delen van een samenstelling of van de achtervoegsels en uitgangen niet meetellen. Voorbeelden:

juni-junidag
praktisch-praktischer
fabriek-fabrieken
actief-actiever
artiest-artiesten.

Opletten met het volgende:

1. Uitgangen als *-isch, -aal, -eren* zijn niet oorspronkelijk Nederlands, dus: *Semiet-Semieten-Semītisch; fabriek-fabrikant; muziek-muzikaal; actief-activeren.*
2. De *i* die men ten onrechte als een korte *i* (pit) zou kunnen lezen, wordt *ie*: *taxi-taxietje*; het meervoud is echter: *taxi's*. Bij de *y* is de oplossing: *baby-baby'tje-baby's*.
3. Heeft de *i* géén klemtoon en wordt hij gevolgd door een 'stomme e', dan blijft *i*: *oliën-hij oliet-hij heeft geolied.*

Tot slot: vraag niet waarom alles zó is en niet anders. Denk eraan dat een spelsysteem een afspraak is en dat wie ergens een schroefje begint los te draaien, misschien wel de hele machine opnieuw zal moeten construeren.

Er zullen altijd speciale gevalletjes blijven: uw speurzinn zal ze vinden: *souvenir-souveniertje, aspirine-aspirientje, lelie-leliaard*. Maar de klerk die dáártegen een fout maakt, hoeft niet smadelijk weggejaagd te worden.

Niet te voorzien

De man is ziek - de zieke man; de tegenslag is te voorzien - de te voorziene tegenslag. Is er iets tegen deze redenering? De verbinding 'is te + onb. wijs' is al menigmaal in ons blad besproken. De conclusie luidde altijd: goed Nederlands in de betekenis 'kan worden'; een gebiedende wijs (moet worden) hebben we afgekeurd, ondanks het feit dat deze verbinding (het raam is te sluiten) niet direct uit het Duits stamt. Het nu veel

voorkomende ‘zijn te + onb. wijs’ kwam vroeger minder voor; ‘staan te’ (dat staat te bezien) was gebruikelijker. ‘Staan te’ is nu nog in zwang met de datief voor de betrokken persoon (dat staat ons te doen) en in enkele vaste verbindingen: staat te vrezén, te verwachten, te betwijfelen, te bezien.

De verbinding ‘zijn te’ is de aanleiding geweest de onb. wijs gelijk te stellen met een z.g. naamwoordelijk deel van het gezegde - de man is *ziek* - en langs deze trap van overeenkomst kwam men er toe de onb. wijs als bepaling vóór het zelfst. naamw. te gebruiken. Eerst los erachter ‘het besluit, te nemen bij enz.’ (reeds bij Hooft te vinden), dan er geheel voor ‘het te nemen besluit’.

Dit laatste gebruik is pas in de achttiende eeuw ontstaan. In de gewone omgangstaal is de constructie nooit goed doorgedrongen. Ze blijft min of meer stadhuissstijl, vooral als er nog nadere bepalingen bijkomen: de door de commissie van bijstand voor het einde van deze maand in te dienen voorstellen... Dergelijke Latijnachtige kanselarij-uitdrukkingen kan men beter omschrijven met een bijv. bijzin: de voorstellen, die de commissie enz. Wij gebruiken met opzet het woord ‘Latijnachtig’, omdat we kunnen aannemen dat het Latijn onze kanselarijtaal sterk heeft beïnvloed. Het Latijn kent, ten overvloede, een verbogen vorm van de onb. wijs.

Er is hierbij nog een spraakkunstige eigenaardigheid. We kunnen zeggen: de beslissing is spoedig te verwachten - de spoedig te verwachten beslissing. Niet echter: een te verschijnen boek. Waarom niet? Omdat men ook niet kan zeggen ‘het boek is te verschijnen’. De verbinding met ‘zijn te’ gaat alleen op bij overgankelijke werkwoorden.

Tenslotte de ‘verbuiging’. In ‘een niet te begrijpen vergissing, een moeilijk te omschrijven begrip, een spoedig te verwachten beslissing’ doet de werkwoordsuitgang van de onb. wijs voor het gehoor dienst als buigingsuitgang, temeer daar in de uitspraak de *n* niet of nauwelijks wordt verwezenlijkt. Men *hóórt*: een niet te begrijpe vergissing, moeilijk te omschrijve begrip enz. Het is dan ook geen wonder, dat de paar werkwoorden op *n* - doen, gaan, staan, zien - meedoen met de overgrote meerderheid, die wel een -en als uitgang van de onb. wijs heeft. Keurt men ‘een moeilijk te omschrijven begrip’ goed, dan moet men ‘een niet te overzien tegenslag’ ook goedkeuren en ieder voelt ergens in zijn taalbewustzijn, dat hier iets niet deugt. De buigingsuitgang verschijnt, ‘een niet te voorzien-e tegenslag’, en het taalgevoel is weer bevredigd. De uitgang wordt nog gesteund door een overeenkomstige uitgang bij de voltooide deelwoorden ‘een onvoorziene tegenslag, een aangegane lening enz.’

Uit het werk van de centrale taalcommissie voor de techniek

niet:

aanname
afdoden
apparatuur
bedrijfszeker
-bestendig

wel:

- veronderstelling
- doden, vernietigen
- uitrusting, toestellage
- betrouwbaar
- vast, bestand tegen

betonen	- de nadruk leggen op
bottleneck	- knelpunt
brandgevaarlijk	- brandgevaar opleverend
Foucaultse stromen	- stromen van Foucault, foucaultstromen
checken	- vergelijken, verifiëren
dauerleistung	- duurvermogen
diepdruk	- dieptedruk
enge grenzen	- nauwe grenzen
fraisen	- frezen
fijnheidsgraad	- fijnte
halfvast	- halve belasting
handelsschip	- koopvaardijschip
leegloop	- nullast
leiddraad	- leidraad
middels	- door middel van
normaalformaat	- eenheidsformaat
oliegestookt	- met olie gestookt
ontnemen aan	- ontlenen aan
onwerkbaar weer	- verletweer, geen werkweer
output	- vermogen, opbrengst
politieel	- politieel
public utility	- (o.a.) nutsbedrijf
reincultuur	- zuivere kweek
research	- speurwerk
self-supporting	- zich zelf bedruipend
speciaalzaak	- speciale zaak
techniker	- technicus
tweetrappig	- tweetraps-
uitnutten	- benutten
uitvullen	- uitgieten, uitschenken
vakbekwaam	- in het vak bekwaam
verschildruk	- drukverschil
voorliggend	- onderhavig, deze, dit
wagenvoerder	- bestuurder
waterproof	- waterdicht, waterproef

zekering

- veiligheid

zwaarwegen

- zwaar zijn, zwaar wegen

[Nummer 10]

Doen en niet laten

De autowegen - zo stond in O.T. juni 1966 - moeten namen krijgen in plaats van cijfers. Het voorstel blijkt nu typisch lekenwerk te zijn. Verschillende deskundigen hebben in dag- en weekbladen een fors contra-geluid laten horen.

De be-cijfer-ing van de grote wegen is een internationaal gebruik; in elk land zelf berust ze op een of ander systeem (of niet). In ons land moet het publiek nog steeds wennen aan de cijfers. Als de nummers maar voldoende vaak op strategische punten langs de wegen staan, komen ze er wel in. Andere landen zijn sedert lang gewend aan nummers: op kaarten en routes staan ze aangegeven. De gebruiker hoeft slechts naar het nummer te zoeken en hij kan zonder te vragen zijn weg door het hele land vinden. Kom je in Vaals over de grens, dan rij je op weg 1 die je kunt volgen over Helmstedt en Berlijn tot aan de Poolse grens. In Nieuwe Schans begint weg 75; men lette bij de kruispunten op de borden en men rijdt rustig over 75 verder tot Travemünde. Frankrijk heeft hetzelfde systeem: iedere vakantieganger kent de ‘route sept’.

In een artikel in het Vrije Volk (1-8-1966) vertelt K. Polak (‘wegnummering laat veel te wensen over’) dat de Zweden en Nooren hun wegcijfers hebben aangepast aan de Europaroutes: hun E-weg 6 gaat van Gotenburg naar Oslo, waar hij Rijksweg 6 wordt die tot Kirkenes in het uiterste noorden loopt. Over onze nummering schrijft hij o.a. ‘Als Rijksweg 1 zou lopen van Amsterdam tot Bentheim en niet tot Hoevelaken, om vervolgens te heten 29, 44 en 44b, als Rijksweg 2 zou voeren van Amsterdam naar Eijsden en niet achtereenvolgens zou worden 26, 65, 64, 68 en 75, dan lag het nummer beter in het geheugen en dan was de route (met het waarmerk op iedere lantaarnpaal, op iedere boomstam na een kruising) ook makkelijker te vinden. Midden in Madrid ligt een steen, met het kompas der (Romeins genummerde) uitstralende hoofdwegen erop. Hoe aardig zou zoiets zijn op de Dam in ónze hoofdstad...’ Uit betogen in kranten en brieven is ons wel duidelijk geworden dat we voor deze (en andere) argumenten moeten zwichten: cijfers zijn noodzakelijk. Maar er is een goed oud gezegde dat onze vaderlandse kwaliteit van ‘schipperen’ mooi weergeeft: ‘Je kunt het een doen en het ander niet laten.’ Voorzichtig - desnoods bij wijze van proef - een paar namen voorstellen of enkele reeds bestaande gaan propageren en liefst officieel. Zou *Hazepad* niet een goed begin kunnen zijn? Men zegt dat in die naam een stuk geschiedenis zit. De weg Den Haag-Maarn werd na 1940 doorgetrokken naar Arnhem; het volk maakte ervan ‘Hazepad’, in de hoop dat deze route spoedig door de bezetters als vluchtweg zou worden gebruikt. Polak noemt ook de Utrechtse Berekuil, een ‘verdiept circuit’ en de Kilometerbrug over het Amsterdam-Rijnkanaal bij Muiden, ‘waarover de Amsterdammers een kilometer lang hard moeten trappen om hun geliefde Gooi te bereiken’.

We zullen proberen de kwestie voorgoed te begraven. Een lezer heeft ons een verwijt gemaakt van een ‘typische mufte alfa-mentaliteit die doodsbenauwd is voor alles

wat met cijfers te maken heeft.’ Die ‘naam-aanbidding’ is er - volgens hem - ook schuldig aan dat alle gemeentebesturen krampachtig naar nieuwe straatnamen moeten zoeken, ‘terwijl het Amerikaanse systeem van de 25e straat e.d. toch zoveel simpeler en handiger zou zijn’.

Over straatnamen hebben we vroeger al het nodige gezegd. Be-cijfer-ing van straten in plaats van benaming wekt in Europa weerstanden. We vermoeden dat ook een aanzienlijk aantal mensen met een ‘typische bêta-mentaliteit’ liever in een ‘Mariahoeve’ dan in wijk 36 en liever in een ‘Lindelaan’ dan in straat 24 zou wonen.

Het congres 1966

Het congres 1966 is in alle opzichten een succes geworden. Het nieuwe Circustheater, dat ter elfder ure in de plaats moest komen van de zo vertrouwde Scheveningse Kurzaal, bleek uitmuntend te voldoen. Er waren bijna duizend congresgangers: zij hebben geboeid geluisterd naar de inleidingen.

Prof. Stutterheim: een geestige verhandeling waarin hij de betrekkelijkheid van het 'goede' Nederlands aantoonde. Dr. Geerars: een heldere, goed opgebouwde inleiding in de moeilijkheden bij de bevordering van het juiste taalgebruik. Mevr. Van Straeten uit Brussel, die vol gloed sprak over de groei en de kansen van het Nederlands in België. Mevr. Reumer die in een goed doordacht en gevoelig betoog de scheppende kracht van de taal behandelde.

Wij doen echter niemand te kort als wij met de *grootste* voldoening melding maken van de uitzonderlijke prestaties van de jonge mensen uit Utrecht en Brussel die ons in voordracht en spel lieten zien wat de cultivering van de taal voor onze moderne samenleving kan betekenen.

In december 1966 of januari 1967 hopen wij de tekst van de voordrachten in ons blad te kunnen opnemen. Dit nummer van oktober 1966 is - wegens het congres - te laat verschenen. Wij bieden u daarom onze verontschuldiging aan.

Psychologisch

In het julinummer van Dux¹⁾ heeft drs. E.M. Hilgers een uitmuntend artikel geschreven over 'de taal van het psychologisch rapport'. Het praktische nut van psychologische rapporten - zegt hij - staat of valt met de verstaanbaarheid. Schrijft de psycholoog voor zijn cliënt een rapport, dan richtte hij zich tot hem in een taal die de cliënt kan begrijpen.

De psycholoog moet oppassen voor uitspraken met algemene toepasbaarheid. In een rapport staat: 'Kees bezit een zekere eierzucht en zal zich voor zijn ambities om maatschappelijk succes te bereiken ook inderdaad inzetten, mits hij geen ernstige teleurstellingen ontmoet'. Terecht tekent de schrijver van het artikel erbij aan, dat deze kenschetsing niet alleen opgaat voor Kees, maar voor het merendeel van de al of niet onderzochte jongelui.

Het meeste plezier hebben we beleefd aan de paragraaf over het psychologische vakjargon. Hilgers haalt het volgende staal aan:

'De affectieve grondstructuur van Pieter vertoont een in zijn constitutie verankerde aggressieve component, die in de sociale interactie aanleiding kan geven tot explosieve reacties. Zijn gedragspatroon is overwegend autoritair, waardoor de realiteitsaanpassing dreigt te mislukken op grond van een tekort aan overgave-gevoelens. De hetero-centrische gerichtheid blijkt onvoldoende ontwikkeld. Al met al een emotioneel labiele persoonlijkheid.'

1) Dit gehele nummer gaat over 'Klare Taal'. (Dux, maandblad gewijd aan jeugd en wereld, red. Maliesingel 13, Utrecht).

Al met al een labiel stukje proza. Wie dit leest, zal blij zijn niet in de schoenen van Pieter te staan, want: wat moet je met zo'n karakter beginnen? Hilgers 'vertaalt' het rapportje. We nemen zijn resultaat hier niet op: de lezers moeten er een beetje huiswerk aan over houden. Nog één alinea uit zijn betoog:

'De reeks vaktermen die voor leken duistere begrippen blijven, kan eindeloos worden aangevuld: psychomotorisch, integratievermogen, zelfconcept, frustratie, ruimtelijk voorstellingsvermogen, neurastheen of hysteroid, wie zal het de lezer kwalijk nemen wanneer hij bij dit soort termen de uitroep slaakt: "gooi het maar in mijn pet"? Dan is er de graderingsterminologie die veelal neerkomt op een strikt individueel gekozen taalgebruik. Wat onder een "matig leerverstand" wordt verstaan, kan zowel "gemiddeld" betekenen als "duidelijk onder het gemiddelde". Tenslotte wijs ik ook op het verschijnsel van de nieuwvormingen, dat zich in de psychologische praktijk voordoet en waarvan de cliënten het resultaat op hun brood krijgen: termen als capacitatief, kontraktueel of sociabiliteit klinken in de oren van velen even onduidelijk als onwelluidend.'

Neologismen op de weg

De Amsterdamse politie heeft een prijsvraag uitgeschreven: honderd gulden is beschikbaar gesteld voor degene die een goede (publiceerbare!) naam bedenkt voor iemand, die een wegkruising blokkeert. Als suggestie is door de gemeentepolitie gegeven 'kruisingrover', 'voorrangvretter', 'kruismispunt' of 'filebuffel' ... De uitslag is ons nog niet bekend, maar zeker is dat in 'het' verkeer steeds weer nieuwe woorden opduiken en niet eens zoveel daarvan zijn anglicismen. Schrijver heeft van zeer nabij de geboorte meegemaakt van het woord 'bromkrosbaan'. De eerste, experimentele baan in Apeldoorn, waar jongens zich met hun brommer konden uitleven, was aangelegd op een terrein waar cross-country wedstrijden voor motoren werden gehouden. Wegens de behoefte aan een moderne naam, die 'in' zou raken bij de tienerjeugd (en vanwege de publiciteit) werd een speciale voorkeurspelling gehanteerd en vandaar het woord dat in geen enkel woordenboek voorkomt: 'bromkrosbaan'. Geoorloofde taalvernieuwing of een lelijk synoniem?

Een automobilist (bestuurder, chauffeur) zegt ook 'crick' en niet het Charivarius-achtige 'aslichter'. Maar wel mooi is 'haaietanden', voor de witte geschilderde driehoekjes op het wegdek, een onderdeel vormend van de wegbelijning. Daarvoor zorgen - hardwerkende- 'lijntrekkers', die ook invoegstroken markeren en de (niet in Van Dale voorkomende) 'uitrijstroken'. Uitritten en inritten zijn in het verkeer meestal particuliere, op de openbare weg uitkomende wegen of paden. Stoppen op de 'vluchtstrook' van autosnelwegen is verboden en het woord is nauwelijks ouder dan het stopverbod (verg. vluchtheuvel en vluchthaven). 'Katteogen' komt u ook nog wel eens tegen op de as

van de weg (reflectors) en ‘vangrails’ vrij veel, ook al is het begrip nog vrij nieuw.

Bij een verkeersongeluk of -ongeval plaatst de politie (oranje) ‘verkeerskegels’. In politiejargon is het bord voor eenrichtingsverkeer een ‘hemelpijl’ en is de zwarte balk met dwarsstreep op het driehoekige bord dat de nadering van een voorrangskruising aanduidt, een ‘vliegende bom’. Maar dat zijn geen metaforen van de spraakmakende gemeente. Wel ‘spiegelei’ voor de verkeersstaf van verkeersbrigadiertjes.

Sinds kort zijn er op onze snelwegen ‘advieesselheden’ verschenen, terwijl ‘afpellende snelheden’ al bestonden (aangegeven door borden die een maximumsnelheid voorschrijven van resp. 100 km, 90 km, 70 km en tenslotte 50 km per uur). Helemaal vaktaal is een ‘Staphorster’, de benaming voor een wegkruising (voor het eerst nabij Staphorst toegepast) met plaatselijke rijbaanverdubbeling. Andere vormen heten, naar de vorm van het middeneiland, ‘Krimpenerwaard’ en ‘Quatre Bras-kruising’ (beide met slechts één rijstrook voor het rechtdoorgaand verkeer).

Jammer, dat het oer-Hollandse woord ‘knipperbollen’ alleen nog maar gegeven kan worden aan een paar (vijf?) van dergelijke nog bestaande lichtinstallaties, maar we kennen nu ook een ‘rijstrooksignalering’ (met boven het wegdek geplaatste rode kruisen en groene pijlen). In dezelfde sfeer licht de bekende ‘groene golf’, met als boosaardig variant voor de plaatsen waar verkeerslichten nog niet op elkaar zijn afgestemd, de zgn. ‘rode golf’! Anciënniteit komt naar voren bij ‘parkeerschijf’ en ‘parkeermeter’, het eerste is wel in Van Dale opgenomen, het laatste (nog) niet. Een ‘pijltjesridder’ zal wel geen officieel Nederlands zijn, maar we zijn met een dergelijke benaming weer terug bij het vraagstuk van de Amsterdamse politie. Over het ‘witte-fietsen-plan’ durven we het niet meer te hebben... N.B. Vorige maand hebben verkeersbonden en fabrikanten afgesproken de term ‘veiligheidsriemen’ stilzwijgend te vervangen door ‘autoriemen’ of ‘autogordels’. Veiligheid verkoopt niet goed, is het argument. Daarom ook vanwege de commercie liever ‘motorhelmen’ (ook voor bromfietzers) in plaats van ‘valhelmen’.

K.W. (Heemstede)

‘Armhartig kruimelwerk’?

In het algemeen doet het Genootschap er m.i. verstandig aan met zich buiten spellingkwesties te houden, hoe belangrijk die ook zijn doordat ze ons leven vergemakkelijken, vooral het stuk ervan dat tussen schoolmuren ligt. Onderwijzers en taalleraren verknoeien waarschijnlijk driekwart van hun tijd aan zinloze spellingdwaasheden die onder de schuilnaam ‘(Nederlandse) taal’ op de rooster staan.

Allereerst dit: praktisch alle weerstanden tegen spellingsanering zijn een gevolg van geestelijke luiheid en wenzucht. Maar een mens zou wel gek zijn als hij ronduit toegaf: ‘Ik verwerp spellingsanering met hartstocht want ik ben een vijand van elke verandering.’ Dat is veel te eerlijk; de kans bestaat bovendien dat de verwerpers de ware grond van hun verzet niet ontdekt hebben en zelf in hun kamoeflage-argumenten geloven: ‘Een nieuwe spelling staat lelijk.’ ‘U pleegt een aanslag op de gaafheid van onze moedertaal.’ ‘U maakt het lezen van oude geschriften onmogelijk; u bent een kultuurbarbaar.’ ‘U bent inkonsekwent: waarom schrijft u niet *kamoeflaazje*? Ik houd niet van halve oplossingen zoals de uwe; dán liever ineens alles verbeteren.’ ‘Uw spelling is vulgair!’ Enz.

De spellingsaneerder heeft dus met predikheren en predikanten gemeen dat hij de mensen moet vragen om ‘in 't eigen hart te kijken’ en om een zelfoverwinning te behalen. Zulke verzoeken maken hem impopulair maar het heeft geen zin om de waarheid te verzwijgen. Alleen eerlijkheid en openheid maakt een spellingsanering mogelijk.

Vanzelfsprekend suggereert dit geen oneerlijkheid bij de schijver van het stukje *Fonologische spelling* op blz. 30v. van deze jaargang. Het is alleen een aanloop tot een bestrijding van dit artikel. ‘Dat een “foutdichte” spelling voor onze taal niet bereikbaar zal zijn’ is volkomen juist. Inderdaad is er een speciale letter nodig voor de sjwa, en die kan er komen; ‘dat we niet allemaal volgens dezelfde norm spreken’ steunt die onbereikbaarheid maar voor een heel klein deel; dat een aantal leenwoorden zich aan een fonologische spelling onttrekt, is volkomen juist.

Geen enkele regenjas houdt ál het water tegen; dan maar liever geen regenjas gebruiken? Geen enkele luchtzuiveringsinstallatie houdt álle verontreinigingen tegen; dan maar niet zulke installaties gebruiken? Geen enkele ruit houdt álle kou tegen; dan maar geen ruiten meer gebruiken? Of beter nog: dan alle gaten in regenjassen maar open laten, dan maar vrede nemen met alle storingen in luchtzuiveringsinstallaties, dan maar alle kapotte ruiten laten zitten?

Met belangstelling verneemt de lezer aan het slot van Z. z'n artikel dat een lyceumleerling al lang voor 1928 voor een - volmaakte? - fonologische spelling gepleit heeft. Maar vanwaar dan de boze slotuitval dat ‘wie minder radikaal te werk wil gaan’ z'n eigen voorstel ‘hoogstens, met een uitdrukking van Staring, armhartig kruimelwerk’ mag noemen?

Z. vertelt weinig nieuws (op die slotmededeling na) en omgekeerd vertel ik Z. - dunkt me - niet nieuws als ik zeg dat *fonologische spelling* enkel betekent ‘niet-historiserende’, ‘niet-fonetische’ spelling; anders gezegd: ‘spelling die de laatste inzichten van de foniek zoveel mogelijk verwerkelijk’.

Akkoord: er blijft een onvatbare rest over, maar we zijn nog láng niet zover dat we die bereikt hebben. De piramidale inkonsekwenties van de gebruikelijke spelling zijn op een heel groot aantal punten te verbeteren zonder dat we op punten stuiten waar de topfonologen elkaar heftig bestrijden.

Het is - aldus onze onwetenschappelijke spelling van nu - *hand* met een *d* omdat het meervoud *handen* een *d*-klank laat horen. Het is *web* met een *b* omdat het meervoud *webben* een *b* laat horen. Het is *vaaz* en *diev* omdat... nee nee, hier hebben de *z* van *vazen* en de *v* van *dieven* plotseling geen enkele waarde als argument.

Onze tegenwoordige spelling zingt hier dus de lof der zotheid.

Ik heb enkel willen betogen dat woorden geen definities zijn. Een *brievebus* is ook een bus voor briefkaarten, drukwerken en kleine monsters-zonder-waarde. En een spelling die voor enkele percenten ook niet-fonologisch is, mag gerust *fonologisch* heten.

Terecht luidt daarom de formulering van de opdracht aan de commissie-de-Vos-Wesselings: ‘te adviseren, op welke wijze een spelling van de bastaardwoorden kan worden bereikt, waarbij een zo konsekvent mogelijke opzet *in fonologische zin* en een zo ver mogelijk gaande vernederlandsing wordt nagestreefd’.

Terecht hebben de leden van die commissie dié opdracht ook aanvaard!

P.P.

Vroeger

werden wel eens bezwaren gehoord tegen *u bent*. Het zou op onaangename wijze herinneren aan we benne, of mooier nog: me benne. Dit nu is een volstrekt verouderd bezwaar: *u bent* is correct en beschaafd Nederlands. Aan uitspraken wat nu ‘beter’ is: *u hebt-heeft, bent-is, kunt-kan* enz. wagen we ons niet meer. We kennen geen enkel middel om iemand ervan te overtuigen dat het een ‘beter’ is dan het ander. In eigen omgeving *horen* we het meest: *u bent* en *u hebt*. □ *Op* het stadhuis, *op* kantoor, *op* het station; eigenaardig genoeg komt dit *op* (= *in*) nooit voor bij *in* betekenis verwante woorden als *winkel* en *woonhuis*. Niemand denkt aan het dak, als een burgemeester zijn gasten op het stadhuis ontvangt. Luister eens naar wat de mensen zeggen: *hij is op de zaak; hij werkt op Binnenlandse Zaken*. In de Nederlandse les hebben we gedichten van Hooft moeten lezen, waaronder stond dat ze geschreven waren ‘opt huis te Muiden’.

Het grote Woordenboek der Ned. Taal (deel XI, 1910) wijdt bijna zeventuizend regels met zeer kleine letters aan de betekenis van het gebruik van *op*. Dat wil zeggen dat we ongeveer twee hele jaargangen van *Onze Taal* zouden nodig hebben om u precies te vertellen wanneer je in ons land *op* gebruikt... □ Kritiek op het voorschrift van de C.T.T. dat uitvullen uitgieten of uitschenken moet zijn. Er zijn schrijfmachines die de regels even lang maken; dit proces noemt men *uitvullen* (een regel vullen is weer wat anders). Je kunt de schrijfmachine niet laten uitgieten of uitschenken. □ Over *kalkoenen* nog een kroniek (1551) die vermeldt dat schipper Antheunis Mulock uit Cabo Viride (Kaap Vert) de eerste ‘kalkoensche hoenderen’ naar Zierikzee heeft gebracht. □ De Nederlandse meervoudsuitgang *-en* komt behalve bij *lift* ook nog voor bij *box, bus* en *plug*. □ Wie *gedegen* in de betekenis ‘degelijk’ afwijst (de woordenboeken doen dit niet) en het wel aanvaardt in verbindingen als ‘gedegen goud’ en ‘ijzer in gedegen toestand’, is eigenlijk inconsequent. ‘Gedegen’ van metalen is ook naar Duits voorbeeld gevormd. □ Een uitgang ‘-istisch’ kennen we niet. Byzantinistisch komt van byzantinisme, byzantijs van Byzantium; zo ook amateurisme-amateuristisch. □ *Uit* in grote letters bij de afritten vinden we wat vreemd. Waarom niet *af*? We gaan toch van de weg af en niet uit. □ De *s* in responsie is niet een in een Frans woord (*réponse*) gesmokkelde letter, maar komt rechtstreeks uit het Latijn. □ Aan de grote prijsvraag van *De Tijd* (Nederlands zoeken voor allerlei Engelse termen) moeten we nog eens uitvoerige aandacht besteden. Voorlopig deze:

wijfjeslijmer (lady-killer), spieromaan (bodybuilder), elfenhesje (babydoll). □ Behalve het raadsel van de arrestant en de analysant, die niet arresteert en analyseert, is er de *bediende* die niet bediend wordt... □ In Nederland sterven de bedienden stilaan uit. In Vlaanderen leven ze nog. □ *Escalatie* hangt met *scala* (trap, ladder) samen: veel meer dan uitbreiding betekent het eigenlijk niet, maar het heeft wel in de politiek een specifiek gebruik gekregen. □ Voorzetsels zijn zo lastig te vangen in een regelhok. Voelt u iets voor de volgende redenering? Als je vraagt naar meneer X en je krijgt als antwoord: ‘Hij is *met* vakantie’, betekent dat: hij hoeft niet te werken, hij heeft verlof. Hij kan dan rustig in zijn achtertuintje zitten zonnen. Hoor je: ‘Hij is *op* vakantie’, dan moet dat zijn: hij is weggetrokken, hij maakt een vakantiereis. □ Dispensers heten officieel afgeefinrichting. Een melktoemeetkast? □ Churchill over Engelse schoolkinderen: ‘Naturally I am biased in favour of boys learning English. I would make them all learn English: and then I would the clever ones learn Latin as an honour, and Greek as a treat. But the only thing I would whip them for is not knowing English. I would whip them hard for that’. □ Wie weet waar *perpoenpaal* vandaan komt? Met dit woord worden in Terneuzen de paaltjes bedoeld die langs de glooiing van de zeedijken tussen de bazaltblokken zijn geplaatst.

Opmerkingen

1. Een gemeentebestuur dat jonge kiezers bijeen wilde brengen, legde hun een formulier voor waarop punt één begon: ‘Hierbij deel ik u mede...’ en punt twee luidde: ‘Door mij wordt wel een introduc e meegenomen.’ Een ambtenaar, niet de redacteur van dit formulier, vroeg mij of dit overgaan van de bedrijvende in de lijdende vorm wel toelaatbaar was. Ik heb geantwoord: waarom niet, van wie niet? Ja, 't is toch een taalregel? Hij vergeleek ermee het overgaan van de ene tijd in de andere. Mij lijkt dit een onuitroeibaar bijgeloof te zijn, gepropageerd door een verstandelijk taalonderwijs. Natuurlijk had punt twee kunnen luiden: ‘Ik zal een i. meenemen’. Is dat mooier, eleganter? Ik vermoed dat het de redacteur juist wat vreemd klonk.

2. Liefhebbers van spotnamen en andere curieuze benamingen maak ik attent op: dr. E. Laurillard, *Op een stoel door uw land, bijzonderheden van vaderlandsche plaatsen en plaatsnamen* (1901) en het zesdelige werk van Jozef Cornelissen: *Nederlandsche volkshumor op stad en dorp, land en volk*.

G.J. Uitman (Zeist).

[Nummer 11]

Onder koninklijke bescherming

Met vreugde en dankbaarheid bericht het bestuur aan de leden en lezers van Onze Taal, dat Hare Majesteit de Koningin het beschermvrouwschap van ons Genootschap heeft aanvaard.

Wij mogen hierin een erkenning zien van ons werk in het verleden en vooral een aanmoediging voor de toekomst. Beide aanvaardden wij gaarne!

Van zij die

De jong gestorven dichter Lukas Schermer (1688-1711) beschrijft ergens de Calydonische jacht, bekend uit de Herscheppingen van Ovidius. Het wilde varken waarop men het gemunt heeft, is er zojuist in geslaagd, twee jagers ‘ten zadel uit’ te stoten. Nu komt de beurt aan de derde. ‘Dus’, d.i. evenzo:

‘Dus wierdt Enezimus ter aarde gesmeeten,
En schoon hy bevende 't ontvluchten wou, gebeeten
De gantsche knieschyf af.’

Niet alleen Enezimus wordt hier mank, ook onze taal. ‘Enezimus’ is het onderwerp van het gezegde ‘wierdt neergesmeeten’, en kan dus niet tegelijk het meewerkend voorwerp zijn van ‘(wierdt) de gantsche knieschyf af(gebeeten)’. Of misbruik ik hier het veel misbruikte woordje ‘dus’, en kan men in volle gemoedsrust en in goed Nederlands zeggen: ‘Vader beviel het niet en ging op onderzoek uit’? (Volledigheidshalve moet ik de mogelijkheid opperen, dat er bij ‘de gantsche knieschyf (wierdt) af(gebeeten)’ géén meewerkend voorwerp hoort. Dan zou er niet uitdrukkelijk worden gezegd wíé zijn knieschijf wordt afgebeten, en geen taalfout in het spel zijn.

Wat Schermer tweeëneuhalf eeuw geleden schreef, zou tegenwoordig nóg niet door een nauwe beugel kunnen. Dat wil niet zeggen, dat zulke konstrukties niet voorkomen! Veler beugel is erg ruim. Toch kan ik me niet goed voorstellen dat een leraar geen aanmerking zou maken op de boven aangehaalde opstelzin over die vader.

Die ruime beugel heeft betrekking op functies in de zin, die in sommige talen veelvuldig door naamvalsvormen hoorbaar worden gemaakt. Daar wij bijna geen naamvalsvormen meer bezigen, is het begrijpelijk dat de hier bedoelde fouten wel eens worden gemaakt. Minder begrijpelijk is, dat men een fout maakt tegen een springlevend naamvalsonderscheid, namelijk dat tussen ‘zij’ en ‘hun’. Een doctorandus (gelukkig niet in de letteren) tikt op een stencil: ‘Ik verzoek belangstellenden (ook zij die in 1966 reeds lid waren) onderstaand strookje in te vullen’ en legt ons daarmee het probleempje voor: hoe dit ‘zij’ inplaats van ‘hun’ te verklaren?

Eerste verklaring: het stukje tussen haakjes hoort voor de schrijver niet tot het zinsverband. Het is een toevoeging aan ‘belangstellenden’, misschien in zijn klad haastig bijgeschreven zonder dat hij acht sloeg op de rest van de zin.

Tweede verklaring: ‘zij die’ is bezig, net zo'n onverbreeklijk geheel te worden als ‘alwie’ en ‘alwat’, die van huis uit ook bestaan uit een betrekkelijk voornaamwoord met zijn antecedent. Het zinnetje van de doctorandus staat namelijk lang niet alleen. De onvergetelijke Anthonie Donker, wiens fijne stijlgevoel velen onzer in zijn ban heeft gehouden op ons vorige congres, gewijd aan ‘De Kunst van het Woord’, schrijft in de eerste alinea van zijn ‘Beeld van Tachtig’: ‘Zij die het belang van deze beweging zouden terugbrengen tot de litteraire roerigheid van enkele begaafde jongelui, kon het tot een waarschuwing zijn, zich te wachten voor onderschatting.’ Niemand zal ooit zeggen: ‘Het kon zij een waarschuwing zijn’. Maar met ‘zij die’ gaat het blijkbaar.

Het is opmerkelijk, dat men nooit eens hoort of leest: ‘Jij, die hem al zo lang gekend heb, moet dit verlies wel zwaar vallen,’ of: ‘Wij, die van de oprichting af lid zijn geweest, kunt u het stemrecht onmogelijk ontnemen’. Hoe zou dat komen?

Eerste verklaring: de bijvoeglijke bijzin bij ‘wij’ of ‘jij’ is altijd een z.g. uitbreidende bijzin, en die wordt door een rustpunt in de zin, - geschreven als een komma - van zijn antecedent gescheiden; de bijzinnen bij ‘zij’, van de doctorandus en Anthonie Donker, zijn beperkende: het woordje ‘zij’ krijgt weinig klemtoon en wordt niet door een rustpunt (komma) gevolgd. (Voor wie het vergeten is, twee schoolvoorbeelden. Uitbreidende bijzin: ‘De jongens, die gespijeld hadden, moesten drie middagen terugkomen.’ Alle jongens hadden gespijeld. Beperkende: ‘De jongens die gespijeld hadden, moesten drie middagen terugkomen.’ Een deel heeft gespijeld). Dus: men komt nooit in de verleiding om ‘die’ zo nauw te verbinden met ‘wij’ of ‘jij’, als ‘wat’ of ‘wie’ met ‘al’.

Tweede verklaring: door een betreuenswaardige gewoonte bij ons onderwijs voelen velen een schroom tegenover het woord ‘hun’. Lieden die nooit anders zeggen dan: ‘Dat is voor hun’ en ‘Hun had je niet hoeven te waarschuwen’, hebben op school geleerd dat ‘hun’ de derde naamval is en ‘hen’ de vierde. ‘Hen’ is dus het aangeleerde schoolwoord, dat in bepaalde, of voor hun misschien wel onbepaalde, gevallen gebruikt moet worden inplaats van ‘hun’. Velen schrijven dan maar, veiligheidshalve, altijd ‘hen’: ‘Het wordt hen te veel’, ‘Stuur het hen maar’. Misschien grijpen sommigen, niet bij machte tot de keus tussen ‘hen die’ en ‘hun die’, naar het in vele (andere) gevallen korrekte ‘zij die’. Zonder ‘die’ komt het gebruik van ‘zij’ inplaats van ‘hun’ of ‘hen’ niet voor, meen ik. Voor deze tweede verklaring pleit, dat ‘hij die’ en ‘zij (enkelvoud) die’ inplaats van ‘hem die’ en ‘haar die’ in mijn aantekeningen niet te vinden zijn, terwijl die woordjes toch dikwijls een beperkende bijzin inleiden.

Uit jonge monden heb ik al enige malen de woordkombinaties ‘van zij die’ opgevangen. Over enkele jaren zullen we die dus wel in romans en krantartikelen tegenkomen.

C.A.Z.

Benemen

Tijdens een vraaggesprek met de voorzitters van twee bekende voetbalclubs spreekt - volgens een kranteverslag - een van beide heren de hoop uit dat de elftallen *zich* in de komende wedstrijd zullen *benemen*. Een (zeldzaam?) geval dat men een germanisme op heterdaad kan betrappen. Benemen kennen we alleen in de betekenis

van ‘ontnemen, wegnemen’; zich benemen komt voor in verbindingen als ‘zich het leven benemen’. De betekenis van ‘zich (behoorlijk) gedragen’ kan niet anders dan ontleend zijn aan het Duitse sich benehmen. In die taal behoort een uitdrukking als ‘benimm dich!’ (= gedraag je behoorlijk) tot de normale omgangstaal.

A. Kluyver had in 1884 bij zijn proefschrift als stelling gevoegd: ‘Voor het onderkennen van Germanismen en andere verwerpelijke uitdrukkingen zijn geen alles afdoende regels te stellen: de goede smaak is tenslotte de eenige rechter’. Neemt men deze stelling aan, dan heeft een gedachtenwisseling over het vraagstuk van de germanismen niet veel meer om het lijf, want wat de een mooi vindt, vindt de ander lelijk en daarmee uit. Maar let wel: Kluyver noemt een rechter die vrijspreekt of veroordeelt; zich benemen bestaat niet in die betekenis, er is geen enkele behoefte aan, het herinnert hinderlijk aan het Duits.

Die sterke nasmaak van het Duits helpt ons in de kwestie van voorkeur en afkeur, waarvoor nu eenmaal in een levende, veranderende taal geen absolute, objectieve normen zijn te geven. Het verweer tegen germanismen oogst meestal gemakkelijk succes: men schaamt zich eerder voor een germanisme dan voor enig ander -isme. De Duitse politiek van 1933-1945 en de bezetting 1940-1945 hebben in dezen zuiverend gewerkt.

Ook in Frankrijk

Ook in Frankrijk - misschien beter gezegd: *zelfs* in Frankrijk - breekt van tijd tot tijd een openbaar debat uit over het spellingvraagstuk. De Franse spelling is iets heiligs, onaantastbaars, te vergelijken met de heilige koeien van India. De makers van de Franse spelling hebben - zo wordt beweerd - haar zo moeilijk gemaakt om de intellectuelen een middel in handen te geven waarmee ze zich onbarmhartig van de domme middenklassen en de nog dommere lagere groepen zouden kunnen onderscheiden.

Het is onze zaak niet. Wel willen wij degenen die denken dat alleen in ons land over spelling gepraat wordt, berichten dat een Franse ministeriële spellingcommissie onlangs een rapport gepubliceerd heeft. Het draagt de voorzichtige titel: Rapport général sur les modalités d'une simplification éventuelle de l'orthographe française.

De voorzitter van deze officiële commissie, A. Beslais, stelt de critici voorlopig gerust: de veranderingen zullen in etappes geschieden. Het middelbaar onderwijs komt het laatst aan de beurt: van 1975-1979. Als die periode voorbij is, zullen de uitgevers het grootste deel van hun voorraad oude boeken verkocht hebben en ondertussen

boeken-in-nieuwe-spelling gedrukt hebben. Deze nieuwe boeken zullen kleiner van omvang zijn: spellingverandering betekent tijdsbesparing en papierbesparing...

Het debat is in de hevigheid losgebarsten die men van de Fransen verwachten kan. Prof. L. Kukenheim uit Leiden zei in zijn oratie: 'Van hoog tot laag staat het Franse volk achter de cultus van zijn taal'. Generaties lang is ingehamerd het idee dat het Frans ver boven andere talen uitrijst door zijn 'euphonie', 'logique' en 'clarté'. Beroemd is de uitspraak van de achttiende-eeuwer Rivarol: 'ce qui n'est pas clair, n'est pas français' (een merkwaardige mening overigens; welke bewondering men ook voor het Frans moge hebben, het is een duizenden malen empirisch vast te stellen feit dat men óók in het Frans onduidelijk kan zijn).

Verontwaardigd herhalen de tegenstanders van de voorstellen de vraag die al jaren geleden gesteld werd: 'A-t-on seulement le droit de toucher à l'orthographe française?' In ieder land waar aan een spellingshervorming gewerkt wordt, zijn de contra-argumenten min of meer dezelfde: de taal wordt verknoeid, oude schrijvers zijn niet meer te lezen, er ontstaat verwarring. De Fransen hebben het inderdaad niet gemakkelijk, in de afgelopen paar jaren hebben ze heel wat administratieve veranderingen moeten verwerken: nieuw geld, nieuwe cijfers voor de departementen en nu dreigt een nieuwe spelling...

Wij mogen geen leedvermaak hebben. Onze Taal wil in de kwestie van de officiële spellingregeling neutraal blijven. Het Genootschap kan zich niet bemoeien met de reacties op het bericht van de minister dat er een spellingwijziging in Nederland op komst is: noch met die van degenen die ons opwekken om de wijziging ter elfder ure tegen te houden, noch met die van degenen die ons willen bewegen, zo krachtig mogelijk een radicale hervorming te bevorderen. Maar als we - meer dan eens! - te horen krijgen dat ons land naar Frankrijk moet kijken, aangezien daar niemand zo onwijs is 'om zelfs maar aan hervorming te denken', dan kijken we naar de voorstellen van de Franse regeringscommissie en wensen haar alle kracht toe die nodig zal zijn om de storm te weerstaan.

Ik doet

Een Rotterdammer merkt op dat een timmerman die bij hem een karweitje kwam opknappen, telkens een -t als werkwoordsuitgang bij de eerste persoon plaatste: ik doet, ik maakt, ik boort, ik bedoelt. Hij vraagt ons waarom die timmerman zo de werkwoorden vervoegt en of 'ik doet' nu plat is dan wel dialect. Het enige antwoord dat wij daarop kunnen geven is dat die -t een kenmerk is van een Zuidhollandse dialect.

Dr. Jo Daan neemt in haar opstel over streektalen in Zuid-Holland (Mededelingen Dialectencommissie, Amsterdam 1965, blz. 12-14) aan dat het een jong verschijnsel is. Dit 'ik doet' blijkt het meest voor te komen in de vierhoek Maassluis-Schoonhoven-Gorinchem-Dordrecht. Maar ook in plaatsen als Delft, Gouda en Leiden is het bekend. Het eenvoudigste zou nog de verklaring naar analogie zijn: naast 'jij doet' en 'hij doet' komt 'ik doet'. De vorm 'doet' bij de tweede en de derde persoon staat in frequentie hoger dan 'doe' bij de eerste persoon en heeft 'ik doe' meegesleept naar de 'doet'-groep. Maar men moet in de taalkunde eenvoudige verklaringen wantrouwen...

In de zoëven genoemde monografie over het dialect in Zuid-Holland staat ook een belangrijke bijdrage van prof. Heeroma. Dit gebied - wat ruimer genomen: Holland - is voor een groot deel de bakermat van het Algemene Nederlands. Terwijl dialecten uit andere streken van ons land heel vaak 'schilderachtig', 'aardig' of 'muzikaal' worden genoemd, heeft bijna niemand een goed woord over voor de pure Hollandse streektaal: men vindt die meestal 'plat', 'vulgair', 'onbeschaafd'. Er zijn ook geen, of bijna geen boeken, verhalen of gedichten in 'Hollands'. Het wordt gebruikt om in hoorspelen, televisiespelen enz. komieke figuren taalkundig aan te kleden. Heeroma wijst erop dat de Hollandse dialecten maar 'in zeer beperkte mate' een verbastering van een beschaafde Nederlandse taal zijn. 'In Holland is de verhouding tussen dialect en cultuurtaal op het eerste gezicht heel anders, omdat de cultuurtaal daar evenals de dialecten Hollands kan heten. De Hollandse cultuurtaal kan gelden als een hogere vorm van het Hollands dialect, het dialect als een lagere vorm van de cultuurtaal'.

Behalve die relictten van de Hollandse dialecten, zijn er nu ook nog de echte verbasteringen van het Algemeen Beschaafd, voornamelijk in de stadsdialecten: door elkaar dus taalverschijnselen van vóór en van ná de consolidering en verbreiding van het Algemeen Beschaafd. Die laatste soort noemen we vaak 'plat'; het woord houdt een afkeuring in van het los laten van de normen waarop het Algemeen Beschaafd is gebaseerd. Deze kwalificatie heeft in ruimere zin betrekking gekregen op heel het complex van de streektaalen in Holland.

Is nu 'ik doet' plat of dialect? U zult uit onze uitweiding over de aparte situatie van het Hollands onze aarzeling begrepen hebben. In een Amsterdams proefschrift van 1938¹⁾, - langzamerhand een klassiek werk in de neerlandistiek - wordt betoogd dat voornamelijk de *uitspraak* doorslaggevend is voor de bepaling van de grenzen tussen plat, dialect en algemeen beschaafd. 'Ik doet', gewoon normaal uitgesproken, maakt op ons eerlijk gezegd geen platte indruk; wij beschouwen het als een dialectische variatie, zij het onduldbaar in de standaardtaal. In 'ik maakt' doet de 'ao' eerder onbeschaafd aan dan de -t.

Men moet bij beoordelingen als de bovenstaande oppassen voor een gevoel van verhevenheid: typische stukjes taalfolklore waar men zichzelf wel voor zou hoeden, glimlachend toelaten bij anderen (minderen...), omdat die woorden, uitdrukkingen enz. zo 'aardig' zijn. De benaming 'plat' of 'onbeschaafd', bedoeld voor taalvormen, straalt - misschien zonder dat we ons daarvan bewust zijn - door in de beoordeling van iemands karakter, gedrag, opvoeding, maatschappelijke stand. Als 'ik doet' sociaal hinderlijk is, belachelijk of nog

1) Hellinga, W.: De opbouw van de algemeen beschaafde uitspraak van het Nederlands.

erger, moet men het bestrijden bij degenen bij wie dit nog mogelijk is. Elke discriminatie is wreed, ook die op grond van taalvormen. Een taalvorm die in het maatschappelijke verkeer, om welke reden ook, onaanvaardbaar is geworden, is een hindernis voor de gebruiker ervan.

Of we moeten de gelegenheid tot discriminatie wegnemen, dus het ‘onbeschaafde’ bestrijden in het belang van de taalgebruiker zelf, of we moeten iedereen goed duidelijk maken dat een ‘onbeschaafde’ taalvorm op zichzelf niets zegt over iemands beschaving. De eerste weg zal de verstandigste en de gemakkelijkste zijn. Treuren over het verlies van ‘aardige’ dialectische variaties is een voorrecht van de beschaafdsprekenden. De meisjes in Scheveningen gaan zelf nu eenmaal liever in een spijkerbroek dan in een baaien rok. Die laatste zal tenslotte alleen nog maar in een openluchtmuseum te zien zijn.

Aardrijkskundige namen

De uiteenzetting van de heer F.D.K. Bosch over ontsporingen in spelling en uitspraak is mij uit het hart gegrepen. Herhaaldelijk ben ik in opstand gekomen tegen de Nederlandse schrijfwijze van namen in India en elders. Het dwaze ‘Poendjab’ of ‘Poendsjaab’ dat men bij ons in de bladen leest is wel een schoolvoorbeeld van verkeerde translitteratie. Toch ligt de oorzaak van dit euvel veel dieper dan het gebrek van een korte a in de Engelse taal. De eerste a welke de heer Bosch in ‘Punjab’ overeenkomstig de sanskriet spelling schrijft is een toonloze letter in de tegenwoordige uitspraak en de tweede a is niet kort maar wordt door hem toch in de translitteratie als een korte a geschreven. Het ideaal van onze spelling is, de schrijfwijze zo nauw mogelijk te doen aansluiten aan de uitspraak. Bij buitenlandse namen stuit men dan echter dadelijk op het feit dat de landstaal aldaar klanken heeft waarvoor wij geen letter of letters bezitten. Maar zelfs wanneer men de klanken in een translitteratie zuiver zou kunnen weergeven, was men er nog niet want het accent wordt in vreemde talen anders gelegd dan in de onze. Een mooi voorbeeld van de moeilijkheden van translitteratie vormt de spelling van de naam van de stad Orel in de Sowjet-Unie. De Russische uitspraak is Arjol waarbij de ‘j’ de waarde heeft van de ‘j’ in het Franse ‘je’ en de klemtoon valt op de laatste lettergreep. In het Frans en in het Engels zou de translitteratie ook Arjol worden. Men spreke nu echter het geschreven ‘Arjol’ eens in het Frans en het Engels en het Nederlands uit en hore het verschil!

In het Duits zal het moeilijk zijn voor de ‘j’ een enigszins gelijkend equivalent te vinden. Gelukkig schrijven Fransen, Duitsers, Engelsen en Nederlanders eensgezind Orel en wanneer wij de naam van die stad in een van die drie talen lezen dan weten wij wat de schrijver bedoelt; niemand heeft er last van dat men die naam in het Russisch anders uitspreekt.

Aardrijkskundige namen uit den vreemde hebben de eigenaardigheid dat zij wel veel worden gelezen maar weinig uitgesproken en wanneer zij worden uitgesproken gebeurt dit vrijwel steeds met klanken welke slechts bij benadering overeenkomen met de uitspraak door inwoners des lands.

Hij die veel leest in verschillende talen vindt die pogingen om in iedere taal aardrijkskundige namen fonetisch weer te geven alleen maar verwarrend. Kortom het woordbeeld is hier belangrijker dan de fonetische weergave. Er is dus een zeker praktisch voordeel in gelegen, voor de spelling van vreemde aardrijkskundige namen

(en eigenlijk alle vreemde eigennamen) meer te letten op een uniform schrijfgebruik dan op de uitspraak in iedere taal afzonderlijk.

Wanneer men in het land waar de plaats is gelegen, komt, leert men spoedig genoeg de juiste uitspraak. Ik vraag mij dan ook af of het niet tijd wordt dat ieder land zijn nationale hobby's laat varen en dat men komt tot een gestandaardiseerde schrijfwijze van aardrijkskundige namen in Latijnse letters. In India bijvoorbeeld is men bezig een op de devanagri-spelling gestandaardiseerde translitteratie in Latijns schrift te maken. Zo zijn bijvoorbeeld 'Jumna' en 'Muttra' uit de Engelse tijd thans 'Jamuna' en 'Mathura' geworden, maar 'Punjab' is 'Punjab' gebleven. Zou het op praktische gronden niet beter zijn, ons in Nederlandse teksten te houden aan de schrijfwijze welke in het land zelf gebruikelijk is en ons te onthouden van hoe dan ook altijd foutieve translitteraties of wetenschappelijke verbeteringen van het plaatselijk gebruik. Bovendien zijn wij niet consequent want wij schrijven bijvoorbeeld braaf 'Ouessant' voor een plaats in Frankrijk zonder de 'ou' in een 'w' te veranderen.

Zou het leven niet veel eenvoudiger worden als wij met Engelsen, Duitsers, Italianen, Indonesiërs en Afrikanen de klank 'oe' als 'u' schreven in Surabaya, Uganda e.d.? Zou het nu zo erg zijn wanneer een meisje bijvoorbeeld uit Appingedam eens sprak over Surabaja met een 'u' in plaats van een 'oe'. Bovendien zal zij door de radio of de televisie spoedig een betere uitspraak leren.

Wij die de mond zo vol hebben over ons internationalisme, geven ons in de praktijk over aan het enghartigste nationalisme zodra het om onze spelling gaat. Mij persoonlijk wil het voorkomen dat een principiële wending in onze schrijfwijze van vreemde plaatsnamen (en ook eigennamen) door die aan te passen aan het gebruik door de inwoners van het land waar de plaatsen gelegen zijn, een stap zou zijn in de richting van het praktisch handelen.

G.B.v.B.

[Nummer 12]

‘Uit anderen hoofde’ of de ethiek van het formulier

Geachte lezer, lieve lezeres, in het hiernavolgende stuk zullen wij u moeten lastig vallen met enige staaltjes proza waarop u hoogstwaarschijnlijk wat schrikachtig zult reageren. Misschien gaat zelfs de zielewond die het thema ‘zinsontleding’ bij u heeft achtergelaten, weer bloeden. Deze waarschuwing moge u er reeds van overtuigen, dat dit niet onze bedoeling is. En evenmin beogen wij een (gemakkelijke) aanval - de zoveelste, ook in dit blad - op ambtelijke taal. Niet de auteurs kiezen wij als mikpunt van onze kritiek, maar een situatie waarin wij allen zelf staan.

Tracht u het volgende eens onbevangen te lezen:

‘Ontvangt u dan wel uw echtgeno(o)t(e) of heeft u dan wel uw echtgeno(o)t(e) recht op kindertoelage en/of kinderbijslag uit anderen hoofde?’

Dit is slechts een deel van een vraag uit een formulier voor de aanvraag van ‘kindertoelage resp. kinderbijslag’. De gehele vraag telt 52 (tweënvijftig) woorden. Wat is het dat hiermee de Nederlandse onderdaan wordt voorgelegd?

1. Het staat als een paal boven water dat de geciteerde formule abnormaal Nederlands is. Het stukje algebra ‘echtgeno(o)t(e)’ is zelfs niet uit te spreken.
2. Op niet minder dan zes plaatsen komt in dit ene zinnetje een soort spoorwegwissel voor: je moet dit lezen òf dat; is het ene niet van toepassing, dan geldt het andere. Wanneer men tracht de inhoud van de vraag in een schematische tekening onder te brengen, dan heeft men niet minder dan vier accolades nodig. De zin is een puzzel.
3. Om de uitdrukkingen *dan wel* en *uit anderen hoofde* te kunnen verstaan moet men een wat ervaren lezer zijn. De omgangstaal kent de uitdrukkingen niet. Dat het woordenboek van Koenen-Endepols ze niet vermeldt, is in dit opzicht symptomatisch.

Een andere vraag uit hetzelfde formulier luidt als volgt: ‘Welk kind van de onder 8 genoemde kinderen, dat 16 jaar of ouder doch jonger dan 27 jaar is en wiens voor werkzaamheden beschikbare tijd grotendeels in beslag wordt genomen door het verzorgen van uw huishouden of, mits tot uw huishouden ten minste drie andere kinderen jonger dan 27 jaar behoren, door het mede verzorgen van uw huishouden, komt volgens u volledig/grotendeels/in belangrijke mate/tot uw last?’

(Totaal aantal woorden 68).

Instinctmatig zetten wij ons bij het onvermijdelijke stranden in deze vraag tot herlezen en nogmaals herlezen. Omdat we zo'n tekst ontmoeten in een formulier dat we verplicht zijn in te vullen, ontgaat het ons dat we ons als lezer in een abnormale situatie bevinden: ondanks onze aandacht kunnen wij de inhoud niet met gewoon lezen vatten; je moet *uitrekenen* wat er bedoeld wordt.

Een volzin in verzorgd Nederlands moet, wanneer hij met de juiste intonatie wordt voorgelezen, ook bij degene die de inhoud voor het eerst verneemt, begrip en geen verbijstering wekken. Neemt u eens de proef met bovenstaand citaat. U zult ontdekken dat u op een golflengte uitzendt, die niemand op zijn ontvanger heeft.

U mag ook proberen de zin te ontleden. Lukt u dat binnen vijf minuten, dan bent u knap. Maakt u dan ook eens een schematische voorstelling van de onderlinge relaties en afhankelijkheden tussen de bijzinnen en

andere zinsdelen. Wat daar uitkomt is..... het schema voor een centrale verwarming in een huis met enige verdiepingen.

De beide vragen waarmee wij u hebben geplaagd, stammen uit een formulier dat *iedereen* moet kunnen invullen: de ongeschoolde arbeid(st)er dan wel zijn/haar echtgeno(o)t(e) en de hoogleraar. Voor al die invullers is het van grote betekenis dat zij de vragen begrijpen. Lukt hun dat niet en faalt hun antwoord, dan hangen ze. Ze doen zichzelf te kort - dan wel hun/haar kind(eren) - of kunnen aansprakelijk worden gesteld voor het verstrekken van onjuiste gegevens. Want aan het einde van het formulier moeten zij hun handtekening zetten onder een verklaring die juridisch waterdicht is. Die verklaring nu is wederom gesteld in abnormaal Nederlands. Zij bestaat uit één volzin van 47 woorden die is opgebouwd uit een hoofdzin en twee lijdendevoorwerpszinnen. Maar de laatste daarvan gaat weer vergezeld van een beknopte bijwoordelijke bijzin en een bijwoordelijke bijzin waarin nog een bijvoeglijke bijzin is ingebouwd. (Excuus voor deze irritante gegevens, maar een derde citaat durfden wij niet meer aan.)

Ten aanzien van de besproken fragmenten moeten wij het volgende vaststellen:

1. gemeten naar de gemiddelde zinslengte en de gemiddelde woordlengte (het gemiddelde aantal lettergrepen per honderd woorden) behoort dit 'proza' tot de categorie 'zeer moeilijke wetenschappelijke lectuur'¹⁾;
2. de structuur van de zinnen is zo ingewikkeld dat zij zelfs in stellingen bij een academisch proefschrift zou worden afgekeurd; het effect van dergelijke constructies is bij ervaren lezers onzekerheid, bij minder ervaren lezers *angst* en *wantrouwen*;
3. een formulier dat de tot invullen verplichte burgers aldus toespreekt, gaat functioneren als een geautomatiseerd kruisverhoor;
4. de situatie waarin wij allen staan, ook de ongeschoolde lezers, is dat bij de uitvoering van een algemene sociale wet iedereen verplicht wordt tot juridisch scherp gedefinieerde antwoorden; daartegenover staat echter een onderschatting van de plicht tot vragen die *door iedereen begrepen kunnen worden*.

Nee, dit is geen requisitoir tegen een bepaalde instantie of tegen ambtelijke taal. De formulieren die betrekking hebben op de uitvoering van de ziektewet en de ongevallenwet vertonen een opmerkelijke eenvoud in de vraagstelling.

In schril contrast met de besproken teksten staat de vragenlijst die wordt toegezonden aan degenen die een studiebeurs aanvragen. Let wel, het gaat hierbij om een categorie van degelijk geschoolden, van h.b.s'ers en gymnasiasten en zelfs van ouderejaars studenten. Uit de eenvoudige, korte formulering der vragen spreekt iets van een aandachtige belangstelling met gevoel voor nuance in de omstandigheden van de ondervraagde. Bij nader toezien blijkt dit het gevolg te zijn van een andere benadering van de vraagpunten. De specificatie van het gevraagde is niet ingebouwd

1) Zie hierover. R.H.M. Brouwer, Onderzoek naar de leesbaarheid van Nederlandse proza, Paedagogische Studiën, jaargang 40 (1963), blz. 454-464; idem, Verstaanbaarheid en meetbaarheid van de taal, Dux (1966), blz. 367-374.

in één complexe formule, maar wordt bereikt door het vraagstuk als het ware af te pellen in een reeks simpele vraagjes, die tezamen dan onder één nummer fungeren.

Terwijl op een ander formulier in vette letters wordt gesommeerd: ‘Zie eerst de bijgevoegde aanwijzingen’, staat er op het formulier voor hen die een beurs aanvragen: ‘Voor een goede invulling is het van groot belang, dat u eerst kennis neemt van de bijgevoegde ‘Toelichting’.

Dit verschil in toon past bij het onderscheid tussen de positie van een onderdaan en van een staatsburger.

Nog teveel formulieren zijn gericht tot onderdanen. Wat op het eerste gezicht in hoofdzaak een kwestie van ambtelijke (juridische?) stijl lijkt, blijkt praktisch veel dieper te raken. Persoonlijke ervaring heeft ons ervan overtuigd, dat niet zo weinigen in paniek geraken, wanneer blijkt dat voor hen onmisbare bijstand of een uitkering slechts bereikbaar worden door het invullen van een formulier. Hun verklaarbare onmacht om het schriftelijke kruisverhoor te doorstaan maakt het formulier tot een bedreiging van hun bestaan. En dit is toch niet wat sociale wetgeving beoogt.

Ethische aspecten van proza plegen uitsluitend vermoed te worden in biologische bijzonderheden voor zover zij in romans voorkomen. In de formulieren die in aantallen van miljoenen aan noodgedwongen lezers worden voorgelegd, kan eenvoud, helderheid en begrip voor de lezer een weldaad zijn. Ook dit raakt de ethiek, zij het ‘uit anderen hoofde’.

J.J.M. Bakker

Gruwelsprookjes over de spelling

In een artikel in het oktobernummer 1966 van Onze Taal staat eerst dat het genootschap er verstandig aan doet zich in het algemeen buiten de spellingkwestie te houden. Direct daarop trekt de schrijver van leer tegen de bestaande spelling, die gekwalificeerd wordt als zot, onwetenschappelijk, van ‘piramidale inkonsekwentie’, en die zo nodig ‘gesaneerd’ moet worden.

Het kan zijn nut hebben, nu het onderwerp ook in Onze Taal dan toch is aangesneden, tegenover deze onstuimige betoogtrant waardoor velen zich zouden laten meeslepen of overdonderen, een beschouwing te stellen die de zaak in wat ruimer verband plaatst en die de inconsequentie van de spellingsaneerders, waarvan zij zich niet bewust blijken te zijn of waarvoor zij de ogen sluiten, in het licht stelt.

Allereerst dan de zogenaamde moeilijkheid van onze spelling. Moeilijk is een zeer betrekkelijk begrip en de moeilijkheid van onze spelling laat zich derhalve alleen

bepalen door vergelijking met andere spellingsystemen. Dat het Engels een moeilijke spelling heeft, is meer dan genoegzaam bekend; de Engelsen zelf weten dat het best en vatten het ook heel sportief op met hun ‘spelling-bee's’. Het Franse systeem is nauwelijks minder ingewikkeld; men denke slechts aan de vele vormen waarin de genasaleerde vocalen worden weergegeven. Maar ook een taal als het Zweeds, met zijn uiterst genuanceerd vocalensysteem, biedt in de schrijfwijze moeilijkheden waarbij die van het Nederlands vrijwel in het niet zinken sinds de afschaffing van de e/ee en o/oo-spelling in de open lettergrepen en de s/sch aan het eind. Het Zweeds heeft niet alleen in de vocaalspelling, waarbij diacritische tekens (ä, å) een grote rol spelen en het teken o met zijn vier verschillende klanken minstens zo zeer overbelast is als de e in het Nederlands, een moeilijke spelling, maar ook in de consonanten: in een woord als *kärlek* heeft de laatste k niets gemeen met de eerste, die (grofweg) als tsj klinkt, en in *kjöl* klinkt alleen de l zoals hij eruit ziet; de deelwoorden kunnen uitgaan op t, tt en d.

Bij dergelijke ingewikkelde systemen valt aan te nemen dat in het taalonderwijs nog veel meer tijd aan de spelling moet worden besteed dan bij het Nederlands, en toch constateert de schrijver van het genoemde artikel dat desondanks de Franse kindertjes zoveel beter spreken dan de Nederlandse: ‘Als ik in Frankrijk aan een kind van twaalf jaar de weg vraag, krijg ik antwoord in goed opgebouwde zinnen, in Duitsland ook. Maar kom er in Nederland eens om’, schrijft hij in het Leidsch Dagblad van 16 juni van dit jaar. Dat verdere ‘vereenvoudiging’ van de spelling zou leiden tot betere hantering van de taal is een sprookje, dat genoegzaam weerlegd is door het feit dat de ingrijpende vereenvoudiging van 1947, toen de ee en oo in open lettergrepen en de *sch* aan het slot zijn afgeschaft, volstrekt niets blijkt te hebben bijgedragen tot een betere taalbeheersing.

Men verwacht nu weer alles van een fonologische spelling, een ‘wetenschappelijke’ spelling. Die betiteling ‘wetenschappelijk’ is omineus en geeft al voldoende aan dat de aanhangers van deze richting niets geleerd hebben van de historie, zoals ook te verwachten viel van een zo nadrukkelijk anti-historisch gerichte school. De spelling van De Vries en Te Winkel was een wetenschappelijke spelling. Zij was gebaseerd op de in hun tijd overheersende en zelfs enige historische taalbeschouwing en toen dus wetenschappelijk volkomen up to date. Nu wil men de spelling baseren op de thans in zwang zijnde synchronistische taalbeschouwing, die van historisch gegroeide woordbeelden niets weten wil. Maar men kan niet genoeg afstand nemen van deze beschouwing om te zien dat ook deze historisch bepaald is en dus ook geen blijvende, unieke waarde kan hebben. De hele conceptie van een ‘wetenschappelijke spelling’ is, voor praktisch gebruik wel te verstaan, uit den boze. De spelling voor dagelijks gebruik is een conventioneel systeem van klanktekens dat de eenheid en continuïteit van het schriftelijk taalgebruik verzekert. Het moet als zodanig aanvaard worden en niet iedere twintig of dertig jaar veranderd, omdat een dergelijke ongestadigheid ten enenmale in strijd is met het beginsel zelf waarop ‘eenvormige schrijfwijze’ als grondslag voor het schriftelijk taalgebruik gevestigd is. Dit is geen kwestie van geestelijke luiheid of ‘wenzucht’, maar eenvoudig de ratio van alle maatschappelijke conventies, voor zover deze bijdragen tot continuïteit van de cultuur. Een radicale ingreep in de bestaande spelling, zoals die door sommigen bepleit wordt, betekent een zeer bepaalde onderbreking van die continuïteit, en de argumenten die zij daarvoor aanvoeren zijn volstrekt onvoldoende om die te rechtvaardigen. Zij kunnen immers

niet aannemelijk maken dat die zou leiden tot een betere taalhantering en een grotere vaardigheid in de expressie, en dat zou toch de enige rechtvaardiging kunnen zijn voor hun streven. Als het hun werkelijk ernst is met die beoogde verbetering dan zouden zij hun krachten beter kunnen besteden aan het ijveren voor meer uren Nederlands op de lesroosters dan aan dit gepeuter aan de spelling, dat nooit een wezenlijke bijdrage tot betere taalhantering kan opleveren.

Op de inconsequentie ten aanzien van de voorgestelde aanpassing in de spelling van de bastaardwoorden is reeds in nummer 7/8 van deze jaargang geweest, en wat nr. 10 daartegen aanvoert is wel zeer pover. De schrijver verdedigt een spelling als ‘kamouflage’ met het argument dat deze inderdaad niet volmaakt is, maar dat geen enkele regenjas ook al het water tegenhoudt en men dan toch beter een niet volmaakte regenjas kan gebruiken dan helemaal geen. Wat hij in feite daarmee doet is ons een regenjas vol gaten aanpraten in plaats van de echt waterdichte die wij hebben. De Vries en Te Winkel hebben indertijd de kwestie van de spelling der ‘vreemde’ woorden zeer nauwkeurig overwogen en zij hebben zeer bewust gekozen uit de toen ook reeds bestaande twee mogelijkheden: aanpassing aan het Nederlandse spellingsysteem, of behoud van de oorspronkelijke schrijfwijze. Dit laatste hebben zij verkozen omdat, zoals zij het formuleren: ‘de (oorspronkelijke) spelling stelt uit haren aard de ware uitspraak getrouw voor’ (§ 155 van de Grondbeginselen). De spelling *camouflage* laat geen andere uitspraak toe dan die welke aan dat Franse woord eigen is; zij is ‘waterdicht’ en kan nooit tot verwarring aanleiding geven. Een halve ‘vernederlandsing’ als *kamouflage* doet dat wel, omdat men (d.w.z. de ontaalkundige taalgebruiker) niet weet waar het ‘Nederlandse’ deel ophoudt en het vreemde begint: de eerste twee lettergrepen suggereren dat de laatste twee net zo klinken als het overeenkomstige deel in het Nederlandse woord *oplage*. ‘Het geven van een Nederlandsch voorkomen aan vreemde woorden is eene mystificatie’ zeggen De Vries en Te Winkel terecht (§ 163) en daarmee is niemand gebaat. Degenen voor wie deze zogenaamde vereenvoudiging bedoeld is, hebben er niets aan, terwijl zij die de woorden werkelijk in geschrifte moeten bezigen er alleen maar last van hebben. Als men de *c* die als *s* klinkt als *s* gaat schrijven, leidt dat b.v. tot het samenvallen van woorden als *cessie* (afstand) en *sessie* (zitting). De arme kindertjes die zo nodig aan een eenvoudige spelling geholpen moeten worden hebben

daar niets aan, omdat ze die woorden toch niet gebruiken, en voor hen die ze wel gebruiken wordt het alleen maar een bron van verwarring en in geen enkel opzicht een vereenvoudiging.

Wanneer de schrijver in O.T. oktober meent de commissie voor de bastaardwoorden te moeten feliciteren dat zij haar opdracht aanvaard heeft een spelling voor die woorden te zoeken ‘waarbij een zo konsekvent mogelijke opzet in fonologische zin wordt nagestreefd’, dan kan ik daartegenover de commissie slechts beklagen omdat zij een taak op zich heeft genomen die juist bij konsekventie volstrekt onuitvoerbaar is. Een fonologische spelling voor bastaardwoorden is een onding en zelfs een *contradictio in terminis*, omdat de bastaardwoorden per definitie tot twee verschillende taalsystemen behoren; noch van de ontlenende, noch van de oorspronkelijke taal is het eigen fonologische systeem er volledig voor toepasselijk en het resultaat van de pogingen tot kruising van die systemen kan dus alleen maar monstra opleveren, zoals het genoemde *kamoeflage*. Van werkelijke consequentie kan slechts sprake zijn als men, zoals in het Zweeds, spellingen aanvaardt als *följetong* voor *feuilleton* en *pjäs* voor *pièce*. Dan is ook de mystificatie compleet, want dan loochent men eenvoudig dat het vreemde woord een vreemd woord is. Dat is consequentie, maar dan ook consequentie die ‘zum Teufel führt’. Men kan slechts hopen dat zij die over de toekomstige schrijfwijze van onze taal te beslissen hebben die consequenties overzien. De formulering van de opdracht aan de commissie voor de bastaardwoorden doet echter het ergste vrezen. De Conferentie der Nederlandse letteren heeft daar onlangs nog een schepje bovenop gedaan door te eisen dat ook de historische namen ‘vernederlandst’ worden. Moeten wij dan straks niet alleen ‘Aleksander’ schrijven, maar ook ‘Jakob Kats’ en ‘Geute’ en ‘Flobéér’ (!). Of horen de namen uit de letterkundige geschiedenis soms niet tot de historische namen?!

Men kan slechts verbijstering gevoelen tegenover de kortzichtigheid waarmee dergelijke gratuite eisen gesteld worden, die blijkbaar hun enige ratio moeten vinden in het feit dat tegenwoordig gewoon maar ‘gek doen’ als een positieve kwaliteit wordt aangemerkt.

C.K.

(Redactie: discussie gesloten)

-Istisch

Te vlug zijn we geweest met de opmerking in oktober 1966, blz. 40, dat er in het Nederlands geen uitgang ‘-istisch’ bestaat. Woorden als communistisch, pessimistisch zijn afleidingen van *communist*, *pessimist*: zelfstandig naamwoord met uitgang -isch.

Een woord als *amateuristisch* kan geen afleiding van *amateurist* zijn (dit bestaat immers niet), maar is gevormd door *amateur* + *istisch*. Prof. H. Schultink heeft hierop gewezen in zijn boek ‘De morfologische valentie van het ongelede adjectief in modern Nederlands’ (Den Haag, blz. 281). Hij meent dat het niet altijd mogelijk is, vast te stellen of de woorden op -istisch gemaakt zijn van het zelfstandig naamwoord op -ist dan wel niet. Bij een woordpaar als *hispanist* - *hispanistisch* heeft men duidelijk een afleiding met -isch. Maar in andere gevallen niet; hij noemt woorden als *alarmistisch*, *kadaristisch*, *kartellistisch*.

Opzeggen of niet?

Een meneer heeft geld geleend, onderpand: zijn huis. Daarvan moet een hypotheekakte worden gemaakt en zo verschijnt hij 'heden' de zoveelste 'voor mij', notaris ter standplaats daar en daar en verklaart: 'wegens op heden ter leen ontvangen gelden schuldig te zijn aan' die en die een som van zoveel duizend gulden en 'zich te verbinden:

Om gemelde hoofdsom of haar restant aan de schuldeiseres terug te betalen in één termijn op de eerste juni 1966 of daarna te allen tijde, mits steeds drie maanden vooraf opzegging of opeising heeft plaats gehad, onverminderd de bevoegdheid van de schuldenaar om gemelde hoofdsom of haar restant vóór die datum af te lossen, mits steeds drie maanden vooraf opzegging doende.....'.

Meneer de schuldenaar betaalt alles terug op 1 juni 1966, *zonder* drie maanden van te voren opgezegd te hebben. Nee, zegt de schuldeiseres, dat gaat niet, want u hebt beloofd en in een notariële akte met uw handtekening bevestigd dat u *steeds* drie maanden van te voren zou opzeggen. Nietes, zegt de schuldenaar, *steeds* kan daar niet op slaan; ik heb mij verbonden om terug te betalen op 1 juni OF - en nú komt pas uw conditie met *mits!* - daarna enz.

Zo gaat de strijd al maanden voort..... De schuldenaar geeft tòe dat opzegging of opeising vereist is vóór of na 1 juni, maar houdt staande dat deze conditie niet geldt op 1 juni zelf. Onze vraag: heeft hij - *taalkundig* - gelijk of ongelijk?

Bericht aan de lezers.

Het bestuur ziet zich voor de moeilijkheid geplaatst dat de kosten voor drukken, administratie en porto in de laatste zes jaar zodanig zijn gestegen dat de abonnementsprijs, vastgesteld in 1959, aan het Genootschap een belangrijk verlies oplevert. Daarom acht het bestuur het noodzakelijk, de abonnementsprijs met ingang van 1 januari 1967 vast te stellen op f 4,-. De tot nu toe aan de lezers in rekening gebrachte administratiekosten ad f 0,50 komen daarbij te vervallen. Voor groepslezers wordt de abonnementsprijs gesteld op f 2,-.

Een voorstel tot verhoging van de contributie voor de leden zal in de eerstvolgende jaarvergadering aanhangig worden gemaakt.